

Tartalomjegyzék

Tanulmányok

<i>Békési Júlia Boglárka: Az önrendelkezéssé szelídült autonómia.....</i>	<i>3</i>
<i>Zongor Gábor: A kettős képviselet vége.....</i>	<i>11</i>
<i>Alabán Péter: Szakma, hiányszakma és a munkaerő-piac változásai.....</i>	<i>30</i>

Kitekintés

<i>Lagzi Gábor: Lódz - négy nemzet városa .....</i>	<i>44</i>
<i>Kalmár Zoltán: Utazás Szentpétervárról Szentpétervárra.....</i>	<i>55</i>
<i>Siposné Kecskeméthy Klára: Bánó Jenő, a magyar világutazó .....</i>	<i>63</i>
<i>Gáspár Anikó: Az a bizonyos Kurd-kérdés.....</i>	<i>73</i>

Vita

<i>Agg Zoltán: Centralizáció és decentralizáció az államszervezésben, magyar fejlemények .....</i>	<i>79</i>

Műhely

<i>Zárol Evelin: Idősbarát Önkormányzatok .....</i>	<i>83</i>

Recenzió

<i>Kabai Gergely: „Táj változó fényben!” .....</i>	<i>89</i>

Címlapon: Gépgyártástechnológiai technikus tanulók üzemlátogatáson. ÓAM Kft, Ózd, 2014

Hátlapon: Lenin(szobor) Szentpéterváron (Fotó: Kalmár Zoltán)

A folyóiratban található ózdi képeket Alabán Péter, a szentpéterváriakat Kalmár Zoltán bocsájtotta rendelkezésünkre.

A folyóiratban megjelent tudományos közleményeket szerkesztőségünk tudományos fokkalal rendelkező szerkesztői és szerkesztőbizottsági tagjai lektorálják.

Folyóiratunk megjelenését 2014-ben anyagilag a Büki Polgármesteri Hivatal támogatta.

E számunk szerzői: Agg Zoltán PhD, egyetemi oktató, Pannon Egyetem, Veszprém, vendégoktató, ELTE, Alabán Péter, szociológus, közoktatásvezető, Ózd, Békési Júlia Boglárka, nemzetközi tanulmányok mesterszakos hallgató, Pannon Egyetem, Veszprém, Baráthi Ottó közgazdász, szakíró, Salgótarján, Kabai Gergely PhD-hallgató, PTE, társadalomkutató, Balatoni Integrációs Ügynökség és Pannon.Elemző Iroda Kft. munkatársa, Kalmár Zoltán PhD, habilitált docens, Pannon Egyetem, Veszprém, Lagzi Gábor PhD, egyetemi oktató, Pannon Egyetem, Veszprém, Siposné Kecskeméthy Klára CSc, ezredes, egyetemi tanár, NKE, Zongor Gábor, jogász-szakíró, a TÖÖSZ főtitkára.

Tanulmányok

Az önrendelkezéssé szelődött autonómia *Lépések a Romániai Magyar Demokrata Szövetség új autonómiatervezetéig*

2014 minden bizonnyal az önrendelkezési küzdelmek fontos állomása. Bár egyik, az autonómia más és más fokáért folyó harc sem új keletű, az idei év fontos mérőföldkő lehet a skótok, a katalánok, illetve a romániai magyarság számára. Valamint meg kell említenünk az ukrainai események szerepét, ahol emberéleteket is követeltek a nem kis részben politikailag generált feszültségek. Egyesek ugyan nem ebben látják a probléma valódi lényegét, mégis, ha népek önrendelkezéséről van szó, nem sicolhatunk el az izraeli-palesztin kérdés felett sem. Az mindenesetre látszik, hogy az európai integráció kiteljesedésének korában a (nemzeti) kisebbségi kérdések egy része még mindig nem került megfelelő módon rendezésre.

Az autonómia mint státus, intézmény, gyakorlat, elv, keret, jog, eszköz és stratégiai cél¹

A Románia területén élő magyarság őshonos nemzeti kisebbség, így természetes jellemzője az autonómia-igény. Ennek megértése érdekében érdemes tisztázni a jelenség értelmezéseit és karaktervonásait. Az autonómia-fogalom sokszínűségét jelzi, hogy a szakirodalomban számos definícióval találkozunk. A kifejezés etimológiai gyökereit tekintve a görög „auto” és „nomos” elemekből áll, melyek jelentése az önállóság, függetlenség, önálló döntés köré csoportosítható. Az autonómia értelmezési keretei a következők lehetnek:

– anyai etnikai, nemzeti kisebbségek;

- jelölhet állapotot, jogot és annak intézményesítési formáját;
- kísérőjelensége mindig valamilyen fokú decentralizáció;
- a szubszidiaritás elvének megvalósulását segítheti;
- az etnikai feszültségek kezelésére szolgáló eszköz;
- kisebbségvédelmi intézmény;
- a kisebbség számára az állam keretében elérhető legmagasabb státus;
- létrejöhet nemzetközi szerződés, alkotmányos döntés, státútum, vagy ezek kombinációjaként;
- releváns identitás-konzerváló szereppel bír.²

Érdemes táblázatban összefoglalni az államszint alatti kisebbségi vonatkozású autonómiák egyes változatait (lásd a következő oldalon).

Elsőként kétfelé kategóriát kell elkülönítenünk: megkülönböztetjük a nemzeti kisebbségeket, valamint a régiókat illető autonómiatípusokat. Ezekben belül beszélünk a területi elvű és a két státusú területi önkormányzatiságról. A nemzeti (és etnikai) kisebbségek esetében két elv (területi, személyi) alapján csoportosíthatjuk az önkormányzás formáit. Területi elvű autonómia esetén vagy sajátos státusú területi, vagy helyi önkormányzatról beszélünk. A személyi elv érvényesülésekor országos, területi közjogi testületek, illetve speciális státusú, közhatalóságok által átruházott döntési jogkörökkel rendelkező civil szervezetekhez köthető az önkormányzás. Formai és tartalmi kritériumok alapján tovább bonthatjuk az autonómia-fogalmat.

Európa autonómiái: akik élen járnak (Aland-szigetek, Feröer szigetek, Grönland, Dél-Tirol, Svájc)

Kontinensünkön több mint tizenöt millió állampolgár kap lehetőséget, hogy éljen az autonómia valamely foka által nyújtott lehetőségekkel. Gondoljunk csak a Finnországhoz tartozó Aland-

1. táblázat. Az államszint alatti kisebbségi vonatkozású autonómiák változatairól³

1. Nemzeti és etnikai kisebbségek autonómiája	2. Régiók autonómiája
a.) területi elvű autonómia:	területi elvű autonómia
sajátos státusú területi önkormányzat	területi önkormányzat
sajátos státusú helyi önkormányzat	sajátos státusú területi önkormányzat
b.) személyi elvű autonómia:	
országos közjogi testületi önkormányzat	
területi közjogi testületi önkormányzat	
helyi közjogi testületi önkormányzat	
speciális státusú, közhatalóságok által átruházott döntési jogkörökkel rendelkező civil szervezetek	

2. táblázat Táblázat az autonómia-modellekről⁴

<i>Formai kritériumok alapján</i>			<i>Tartalmi kritériumok alapján</i>		
	Területi autonómia	Személyi autonómia	Politikai autonómia	Kulturális autonómia	Funkcionális autonómia
<i>Autonómia-jogok alanya</i>	illető ország egy részét kormányzó testület (helyi parlament)	kisebbségi közösséghez való tartozás	kisebbség által megválasztott törvényhozó szerv	kisebbségi közösség által megválasztott döntéshozói szervek	magánjogi (szakszervezet) vagy közjogi (kereskedelmi kamara) intézmény
<i>Autonómia kialakításának feltétele</i>	terület és a rajta élő csoport közötti kapcsolat megléte	adott kisebbség csekély területi kötöttsége és két vagy több szomszédos országban ugyanaz a kisebbség tartózkodik	adott területen élő kisebbség rendelkezzen politikai érdekérvényesítéshez szükséges intézményrendszerrel		

szigetekre, melynek kisebbségi területi autonómiája mintaértékű lehet egész Európa számára. Megközelítőleg 25.000 fős svéd lakosságról van szó, melynek önrendelkezését már a Nemzetek Szövetsége is garantálta. Ha a szigetek lakóinak helyzetét a romániai magyar őshonos nemzeti kisebbséggel összehasonlítva vizsgáljuk, egy alapvető különbséget tapasztalunk: Finnország a szigetek autonómiáját sosem értelmezte és kezelte belügyként, – ahogy ezt a román állam teszi –,

így Svédországot konstruktív szereppel ruházta fel ebben az ügyben.⁵

Egy másik példa a területi autonómia működésére a Dán Királysághoz tartozó Feröer szigetek és Grönland. A két terület etnikailag eltér a többségi dán lakosságtól, de mivel sosem kívántak elszakadni a Királyság területétől, így az mindkét sziget lakóinak „elismeri jogalanyiságát az önrendelkezési jog tekintetében.” Dél-Tirol helyezte abból a szempontból érdekes, hogy itt döntően

az anyaország, vagyis Ausztria közbenjárásának köszönhetően valósult meg az önrendelkezés. A polietnikus föderáció modellje Svájc. A köztudatban azonban ritkán kerül szóba, mint az európai autonómia csúcspontja. Ez nem azért van, mert ez a tézis nem helytálló, csupán az ország léte elképzelhetetlen a kisebbségvédelem legmagasabb szintje nélkül. Végül néhány gondolatban ki kell térni Korzika helyzetére. A szigetet jellemző „kisebbségi regionalizmus” mellett a francia állam magatartása meghatározó, az ugyanis nem ismeri el a korzikai nyelvet és identitást. Elsőként 1982-ben, egy általános önkormányzati decentralizációs folyamat részeként ruházta fel a francia központi hatalom Korzikát különleges jogállással, majd 1991-ben egyedi jogállású közösségként ismerte el. Ennek keretében különleges jogosítványokkal bír az oktatás, a környezetvédelem, a mezőgazdaság, a tömegkommunikáció vagy épp a gazdaságfejlesztés terén. Amint láhattuk, pozitív példák szép számmal akadnak Európában. Romániát viszont sajnos nem sorolhatjuk ezen példák közé.⁶

Állomások a romániai magyar autonómia-küzdelemben

Az 1989-es év, a közép-kelet-európai térség más országaihoz hasonlóan Románia számára is fordulópontot jelentett. A politikai átmenet véres eseményei minden bizonnyal kitörölhetetlen nyomot hagytak a magyar kisebbség emlékezetében. A romániai forradalom, – melynek központja Temesvár volt –, főszereplője Tőkés László, aki a romániai magyarság politikai átmenetet követő időszakának legmeghatározóbb alakja. Politikai tevékenysége ugyan vitatott, de a decemberi eseményekben játszott szerepéhez nem fér kétség. A református lelkésznek köszönhetően felülíródtak az évszázados nemzetiségi ellentétek és a nép egyként akarta a változást. A „Kárpátok géniusza”, Nicolae Ceausescu halálával véget ért a diktatúra. 1989. december 25-én megalakul a politikai átmenetet követő első magyar érdekvédelmi szervezet, a romániai magyarságot közel tizenöt esztendeig versenytárs nélkül képviselő Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ).

A Szövetség megalakulását 1989. december 25-ére datálhatjuk, amikor megszületett a Kiáltvány, mely, „egy új nemzetiségi Statútum” kidol-

gozását szorgalmazta, ám találunk benne utalást a kollektív jogok alkotmányos garantálására is. A dokumentum legszövegi, hogy az RMDSZ „az önrendelkezési jog elvi alapján áll.” A párt I. kongresszusán, melyet 1990 áprilisában rendeztek Nagyváradon, általános utalások születnek az önrendelkezéssel kapcsolatban: olyan jogi keretrendszer realizálása szükséges, „amely szavatolja nemzetiségi viszonyaink rendezését az európai demokráciában megvalósult legjobb modellek szerint, biztosítja az egyéni és kollektív nemzetiségi jogok szabad érvényesítését, az önrendelkezést.”⁷

Az RMDSZ-en belüli, valamint az országos politika egyik meghatározó vitája volt a „társ-nemzeti koncepcióról” szóló kérdés. A ’91-es marosvásárhelyi kongresszus így foglalt állást: „az erdélyi magyarság önmagát mint közösséget államalkotói tényezőnek, önálló politikai alanynak, s mint ilyen, a többségi nép – nemzet – egyenjogú társának tekinti.” Érdekes, hogy a kulturális önrendelkezés a mai napig kardinális eleme a Szövetség autonómia-politikájának, ám a ’89-es cseppfolyós politikai helyzetben a magyar mint második hivatalos nyelv iránti igény párt-politikai szinten nem fogalmazódott meg. „A romániai magyarság kisebbségi társadalommal való összefogása olyan önkormányzati intézményes keretben, amely egyszerre tesz eleget a személyi és kulturális autonómia követelményeinek, s amely ennél fogva megnyugtatóan rendezi a szórványokban élők helyzetét” – szól a kilencvenes évek elejei Szövetségi célkitűzés. Az RMDSZ Közlöny 1993. évi negyedik száma az alapelvekről így ír: „A romániai magyarság, beleértve a csángómagyarságot is, állami hovatartozását tekintve Románia állampolgárainak közösségébe tartozik. Ezen belül önmagát, mint őshonos közösséget államalkotó tényezőnek, önálló politikai alanynak, s mint ilyen, a román nemzet egyenjogú társának tekinti (..) a magyar nemzet szerves része (..) nem akar sem elvándorolni, sem a román nemzetbe beleolvadni. Kizárólag csak számbelileg tekinti magát kisebbségnek.” Végül érdemes a brassói IV. kongresszus által kinyilvánított tételekről szót ejteni. Ezek a következők:

– az autonómia egyaránt jelent elvet a jogállam kiépítésében,

- a nemzeti közösség jogát, melyet identitása megőrzése érdekében gyakorol,
- eszközt a romániai magyarság gazdasági és kulturális fennmaradásának megalapozásához,
- és stratégiai célt, melyet az RMDSZ politikai tevékenységében és a civil társadalom szervezeteivel kialakított kapcsolataiban követ.⁸

Az önrendelkezési harc egyik főszereplője a Romániai Magyar Demokrata Fontos megjegyezni, hogy ugyan releváns aktor, de nem kizárólagos. Számos olyan politikussal, politológussal és közéleti figurával találkozunk, akik egykor a Szövetséghez kötődtek, ám napjainkban önállóan, esetleg más politikai szervezetet létrehozva képviselik az autonómia ügyét. Ilyen dr. Csapó József, aki az 1995-ös statútumával alapját képezte a később létrejött Székely Nemzeti Tanács (SZNT) koncepciójának. Különbséget kell tenni, hogy a célok konkrétan mire vonatkoznak: székelyföldi, partiumi vagy erdélyi autonómiát jelölnek meg. Manapság a leginkább és legerősebben hangoztatott elképzelés Székelyföld, mint önálló jogi státussal rendelkező közigazgatási régió létrehozása. Ennek oka, hogy román kormányzat közigazgatási reform előtt áll, ezért különösen fontos, hogy a magyarság is hallassa hangját. És azért pont Székelyföld került összetűzés alá, mivel Romániában itt egy tömbben él a magyar lakosság. Az a lakosság, amely szeretné, ha magyar nyelven igazgathatná önmagát és saját bevételi forrásairól szabadon dönthetne.

Székelyföld autonómiájáért jött létre a Székely Nemzeti Tanács. Antonie Iorgovan kormánypartí szenátor „alkotmány elleni támadásnak” nevezte a Tanács létrejöttét. Később a közigazgatásért felelős miniszter, Gabriel Oprea így nyilatkozott: „A Székelyföldi Régió létrehozását támogató személyeknek egyszer s mindenkorra meg kell érteniük, hogy Románia egységes és oszthatatlan nemzetállam.” Nem véletlen ez a feszültség, hisz a Tanács immár több mint tíz éve folyamatos akciókkal, népszavazási-kísérletekkel hívja fel a figyelmet a székely autonómia kérdésére. Feszültség azonban nem csak a román állam (prefektusok és közigazgatási bíróságok elutasító döntése) és a Tanács között alakult ki. Az érintett RMDSZ-es polgármesterek többsége – akikhez az SZNT intézte a népszavazások kiírását – elutasították vagy erőteljesen lassították a kezdeményezést.

Az RMDSZ akkori vezetője, Markó Béla szerint a népszavazás e formája alkotmány- és törvényellenes volt. A Magyar Polgári Párt (MPP) elődje, a Magyar Polgári Szövetség (MPSZ) egyértelműen kiállt az SZNT mellett: Szász Jenő kijelentette, hogy amennyiben a népszavazást a Tanácsnak nem sikerül elérnie, az általa vezetett MPSZ „önerőből” fogja megszervezni azt. Bár közjogi következményei nem lennének, de „közösségi akaratnyilvánításként” igen fontos.⁹

A kisebbségi magyar pluralizmus bástyái, az Erdélyi Magyar Néppárt (EMNP), a Magyar Polgári Párt (MPP), vagy a Székely Nemzeti Tanács az autonómiaharcot illetően. számos jelentős állomásért felelősek. 2003 novemberében a regionális autonómiára vonatkozóan az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT) által felkért szakértői csoport (koordinátora Bakk Miklós) megalkotta az Autonómia-csomagtervet.¹⁰ Legitimációs viták miatt azonban ez nem vált az EMNT hivatalos dokumentumává. Később, 2005 tavaszán az RMDSZ bejelentette, hogy kisebbségi kerettörvény megalkotásán dolgozik, melyet aztán közvitára bocsájt. Tőkés László, az EMNT elnöke szerint ezzel „aláásták az autonómia ügyét.” Az erdélyi magyar egyházak is kinyilvánították elkötelezettségüket az önrendelkezés mellett, „beleértve Székelyföld területi önrendelkezésének ügyét is.”¹¹

A demonstráció eszköze sem maradhatott ki egy ilyen hosszantartó küzdelemből. Az eddigi legjelentősebb megmozdulás 2013. október 27-én történt. Ez volt Székelyek Nagy Menetelése, melyet a Székely Nemzeti Tanács hirdetett meg. A tervezett táv 55 kilométer volt, a cél egy egybefüggő menetoszlop kialakítása Bereck és Kökös települések között. A Menetelés ökumenikus istentiszteletekkel kezdődött. Erdély és Budapest mellett a világ számos pontján szerveztek szimpátia-tüntetések. A külföldi sajtó is beszámolt az eseményről, melyet a romániai magyar pártok mindegyike támogatott. Valamennyi vezetője maga is részt vett azon. A magyar országgyűlés Nemzeti Összetartozás Bizottsága egyhangúan kiállt a demonstráció mellett. A kormánypártokon kívül az Magyar Szocialista Párt is az autonómia-törekvés mellett foglalt állást és egy tárgyalások útján kialakítandó, önálló székelyföldi régiót

szorgalmazott. Támogató közleményt adott ki az Együtt-PM szövetség is. A Demokratikus Koalíció, – mely a korábbiakban ellenezte a kettős állampolgárságot és a szavazati jog megadását – támogatta a kisebbségi autonómia-törekvést, ám úgy vélte, a menetelés éppen ennek létrejöttét gátolja. Ami ebből a történeusből lényeges és előre mutató lehet, hogy ez volt az első olyan nagyobb volumenű esemény, ahol az erdélyi magyar erők egységben sorakoztak fel a székely zászló alatt.¹²

Politikai programok és az autonómia

A kisebbségi magyar pluralizmus pártjainak (EMNP, MPP) politikai pártprogramját vizsgálva az autonómia kérdéskörében jó néhány különbséggel találkozunk.

Elsőként a Magyar Polgári Párt keretprogramját vizsgáljuk meg. Már az általános bevezetőben tematizálódik az erős Székelyföld és a versenyképes, akár a jövőben önálló régióként is létező Erdély gondolata. A párt minden célját Románián belül – és annak segítségével – képzelel el az ehhez szükséges, az egész országot érintő átalakulásokkal együtt. Itt jegyezném meg, hogy egymással szembe szokták helyezni az RMDSZ „kis lépések politikáját” a pluralizmus új pártjainak „radikálisabb” elképzeléseivel, de mindkét irányvonal a román állammal együttműködésben, annak keretein belül kívánja akarátát érvényesíteni. A Polgári Párt alapértékei közé sorolja az autonómiát. Közjogi, intézményes keretként tekint rá, mely a döntési és adminisztratív jogkörök átruházásával biztosítja a magyar közösség megmaradását, valamint jog- és érdekérvényesítő eszközként a közösség saját ügyeinek irányítását teszi lehetővé. Az „erdélyiség”-et, mint mintaadó keretet és hagyományt Románia nem hasznosította, így az elképzelések közé az alkotmányos keretek ez irányba mutató megváltoztatása is beletartozik. Célja a romániai politikai közösség újraalkotása – a megreformált intézmények és sarkalatos törvények segítségével. Egy olyan új Románia, ahol a régiók adják az újraalkotott politikai közösség gerincét, és politikai-közigazgatási önkormányzattal vannak felruházva. Az aszimmetrikus regionalizmus elve mentén a Polgári Párt önálló Székelyföld, Bánság, Partium (Körösvidék), Észak-Erdély, Máramaros és Dél-Erdély régió létrehozását kívánja elérni. A régióhatáro-

kat politikai egyeztetéssel és népszavazással kellene kialakítani – a „létező, történeti, kulturális és kisebbségi identitások tiszteletben tartásával.” A párt programjában világosan látszik a területi autonómia igénye. A külügy, hadügy, pénzügy és nemzetbiztonsági kérdéseken kívül az állam általi hatáskörök átadásával a tartományi parlamentek jogalkotási hatáskörrel rendelkeznenek. A jelenlegi, kétkamarás parlament szerkezetét meg kell változtatni: az alsóházba pártok képviseltethetnek magukat, beleértve a regionális és kisebbségi pártok mandátum-szerzési lehetőségét. A felsőház a „regionális-területi és a korporatív képviseleti elvet ötvözné.” A párt programjában a kulturális autonómia kialakítása a régiókon belül történne, olyan intézményként, amely közvetlen változásokkal jön létre. Az erdélyi magyar felsőoktatás két centrumának kialakítása szükséges: Kolozsvárott és Székelyföldön. Az MPP Székelyföld-centrikusságát mutatja, hogy programja jelentős részében a „jövő centrumaként” meghatározott régiót sajátos területi-politikai közösségként tekint, mely a jelenlegi Kovászna és Hargita megye területét és a Maros megyében található Maros-szék vidékét foglalná magában. A keretprogram utolsó passzusai között olvashatjuk a magyar nemzeti integrációra vonatkozó elképzeléseket. A Magyar Polgári Párt leszögezi, hogy a Románia területén élő erdélyi magyarság kulturális értelemben a magyar nemzet része. A „tizenötmillió magyarban történő gondolkodás” híve és szövetségese minden olyan kezdeményezésnek, mely a kárpát-medencei magyar közösségek integrációját segíti. Az erdélyi magyar politika jövőjével kapcsolatban a párt úgy véli, hogy a „belmagyar tesvtérharcot” meg kell szüntetni és együttdöntési eljárásokkal, konszenzus-orientált stratégiával kell a politika új nyelvét megteremteni.¹³

Az Erdélyi Magyar Néppárt „A megtalált út. Esélyt és szabadságot Erdélynek” címet viselő politikai programja hét tartalmi részre oszlik. A munkám tárgyánál maradván az EMNP céljait elsődlegesen a Magyar Polgári Párt törekvéseivel kívánom összehasonlítani. Mindkét dokumentum a múlt számbavételével kezdődik. Közös nevezőként a demokrácia-deficitet jelölhetjük meg. Az alapértékek számos ponton egyeznek: erdélyiség, család, keresztényi

gondolkodás, szabadság, önkormányzatiság, tradicionalizmus, szolidaritás, integráció. A Néppárt fontos feladatának tekinti a „belső önrendelkezés elvén alapuló közösségi autonómiaformák törvény általi szavatolását.” A közigazgatás megreformálását mindkét erő az aszimmetrikus regionalizmus érvényesítésével képzei el, ahol a politikai egyeztetéssel és népszavazást követően létrejövő régiók a politikai-közigazgatási önkormányzást gyakorolják. Az Erdélyi Magyar Néppárt is alkotmányos változtatásokat követel. A kétkamarás román parlament hasonló – az etnikai arányosság elvének érvényre juttatásával történő – átalakítását látja szükségesnek, mint az MPP. A kulturális autonómia vonatkozásában a Néppárt annyit tesz hozzá a versenytársával közösen vallottakhoz, hogy a kiindulópontot a kulturális autonómiákról szóló kerettörvénynek kell adnia. Kitér a székelyföldi kisebbségben élő románság kulturális autonómiához való jogának érvényesítésére is. Ugyan ebben a keretprogramban is megjelenik a Székelyföld, mint sajátos jogállású régió, de legalább ilyen hangsúlyt kap Kolozsvár, „Erdély fővárosa”, melyet a jövőben Közép-Európa kulturális és innovációs központjává kell tenni. Mivel a város Székelyföld és Partium „találkozási pontja” a város, a régióközi együttműködés motorjaként is funkcionálhat. Partium, mint a történelmi Erdély peremterülete, a nyugati integráció támogatójaként fontos szereppel bír. A Néppárt a határmentiség újrafogalmazásában hisz: olyan közigazgatási, gazdasági és kulturális együttműködést szorgalmaz, mely a Temesvár Szeged, Arad-Békéscsaba, Nagyvárad-Debrecen és Szatmárnémeti-Nyíregyháza tengelyek mentén mindkét ország szempontjából előnyös és hasznos. Bár a közösségi autonómiák kialakításáról, mint romániai belpolitikai feladatról beszélünk, szükség van az önálló erdélyi magyar külpolitikára is, annak érdekében, hogy a nemzetközi porondon minél kedvezőbb környezet alakuljon ki a párt autonómiaprogramja számára. A „magyar-magyar verseny” kapcsán az egyensúlyhelyzet megtalálása szükséges a verseny és az együttműködés viszonyrendszerében.¹⁴

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség és az új autonómiatervezete

A következőkben vegyük szemügyre a Romániai Magyar Demokrata Szövetség 2013 májusában elfogadott „Mindig a magyarokért” címet viselő programját.

A párt alapértékeinek középpontjába az egyetemes emberi jogokat, a keresztényi értékrendet, valamint az egyéni és kollektív nemzeti kisebbségi jogokat helyezi. Elutasít minden olyan felépítést, amely az etnikai beolvadást és az erőszakos asszimilációt szolgálja. A Szövetség a romániai magyarságot (a csángó magyarsággal együtt) őshonos nemzeti kisebbségnek és államalkotó tényezőnek, továbbá a magyar nemzet szerves részének tekinti, amely kizárólag számbelileg alkot kisebbséget és nem kíván beolvadni a többségi nemzetbe, de a szülőföldjén akar élni és azt akarja gyarapítani. Ehhez nyújtanak közjogi keretet a különböző autonómiaformák. A program világosan támogatja az autonómia összes lehetséges megvalósulásának – így a területi autonómiának is – a törvényes keretek közt történő érvényre juttatását. A kormányzati szerepvállalás elvei a modernizáció, jólét, decentralizáció és az autonómia köré kell, hogy szerveződjenek. Ezen párt estében is megjelenik „az erdélyi magyarság legszámosabb térségi közössége”, Székelyföld kérdése. Kiemelt cél a Kovászna, Hargita és Maros megyét magában foglaló Székelyföld Fejlesztési Régió létrehozása, valamint a székelyföldi autonómia intézményes struktúrájának kialakítása. Az interetnikus környezetben az önkormányzás fontossága, az oktatási-kulturális intézményrendszer, a civil társadalom és a magyar egyházak erős identitás-megőrző szereppel bírnak. A sajátos megközelítést igénylő szórványszervezetekben az átfogó nyelvi tervezés mellett a költségvetés tekintetében a pozitív diszkrimináció alkalmazása szükséges.

A párt csikszeredai kongresszusán deklarált elvek vezetnek el bennünket a 2014. szeptember 18-án, a skót függetlenségről szóló referendum napján nyilvánosságra hozott legújabb autonómia statútumhoz, melyet az RMDSZ közvitára is bocsátott.

A tervezet szerint a Kovászna, Hargita és Maros megyékből álló, autonóm közigazgatási egység, Székelyföld Autonóm Régió néven, Marosvásárhely központtal, önálló jogi személyiséggel jönne létre.

Ahogy az várható volt, a tervezet napvilágra kerülését követően hatalmas vita alakult ki. A szociáldemokrata miniszterelnök, Victor Ponta – akinek pártja koalícióban kormányoz a Szövetséggel – a novemberi államelnök-választás kampányfogásának nevezte a statútumot.¹⁵ Ezen a voksoláson egyébként Ponta és Kelemen Hunor egymás ellen szállnak síkra a tisztség megszerzéséért – ahogy teszi ezt Szilágyi Zsolt, az Erdélyi Magyar Néppárt elnöke is.¹⁶ És ha már az államfő-jelöltekénél tartunk, a jobboldali Klaus Johannis egyetért a közigazgatási határok módosításával, azokat azonban kizárólag a gazdasági prosperitás primátusával tudja elképzelni. A nagyszebeni német nemzetiségű polgármester az etnikai alapú régiófelosztást nem támogatja. Az egykori külügyminiszter Mircea Geoană kijelentette, hogy ha az RMDSZ folytatja az autonómia erőltetését, azzal a román és a nemzetközi politikai szintén való izolációját kockáztatja. Román kormánypárti politikusok egyenesen primitívnek, kabaréba illőnek, valamint alkotmány-ellenesnek nevezték a törvényjavaslatot. A tervezett régióközpont, Marosvásárhely polgármestere, Dorin Florea nem csak hogy alkotmány-, de Európa-ellenesnek nevezte a tervezetet. Egy olyan Európa elleni támadásnak, amely mintaértékű autonómiákkal rendelkezik. A hisztérikus reakciók odáig merészkedtek, hogy a Szövetséget orosz érdekek képviseletével vádolták meg.¹⁷

A romániai magyar közvélemény jelentős része is felháborodással fogadta a tervezetet. A legnagyobb probléma, hogy az autonómia létrejöttét egy távoli, nem tisztázott alkotmánymódosításhoz vagy egy új alkotmány létrehozásához köti – értékelte Tökés László, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács elnöke és Izsák Balázs, az SZNT első embere. Ugyanakkor politikailag mindenképp releváns, hiszen „az RMDSZ most szembesítette a román társadalmat azzal, hogy a Székelyföld autonómiája nemcsak az olykor szélsőségesnek megbélyegzett kis magyar pártok, hanem valamennyi romániai magyar politikai

szervezet igénye.”¹⁸ Egy másik probléma, hogy a dokumentum az 1968-as megyehatárokat veszi figyelembe, melyek viszont nem pontosan a történelmi Székelyföld területét jelölik. A törvénytervezet abban a kontextusban is érdekes, hogy a jelenlegi Romániában „ellenzéke uralja az autonómiadiskurzust.”¹⁹ Az Erdélyi Magyar Néppárt az alkotmánymódosítás és a kommunista diktatúra ideje alatt meghúzott megyehatárok kérdésért kifogásolja. Biró Zsolt MPP elnök, akinek pártja társszerzőnek tekinti magát a statútum kapcsán kijelentette, jelen helyzetben az erdélyi magyar erők számára nem engedhető meg a sértettség luxusa. Közösén kell megvitatni a törvénytervezetet, majd minél előbb a parlament elé kell tární azt.²⁰

Az előzőekben láthattuk, hogy a politikai átmenetet követő időszakban milyen lényegesebb állomásai voltak a romániai magyarság autonómiatörekvéseinek. A küzdelem úgy tűnik, még nem ért véget. Önmagában még arról sincs tiszta kép, hogy kik szándékoznak részt venni az új RMDSZ-es statútum közvitájában. Kelemen Hunor szerint a tervezet „nem azt határozza meg, mi az autonómia, hanem azt, hogy mit nem jelent. Nem jelent szeparatizmust, enklávé, államiságot.” Nos, ezektől tényleg nagyon távol áll. De akkor vajon mit jelent az erdélyi magyarság számára?

BÉKESI JÚLIA BOGLÁRKA

Jegyzetek

1. „Mindig a magyarokért.” Az RMDSZ 11. kongresszusán, Csíkszeredában kiadott politikai programjából. Forrás: <http://www.rmdsz.ro/uploads/fileok/dok/RMDSZ%20program%2001.pdf> (Hozzáférés: 2014. január 8.)

2. Békési Júlia Boglárka: A romániai magyarság pártpolitikai érdekképviselete a demokratizálódástól napjainkig. Forrás: <http://users3.ml.mindenkilapja.hu/users/newhewkas/uploads/Aromaniaimagyarsagpartpolitikaierekkepviselteademokratizalodastolnapjainkig.pdf> 38-39.o.

3. Bognár Zoltán: Kisebbségi autonómiák és a kisebbségek érdekeit szolgáló regionális autonómiák az Európai Unió tagállamaiban.. Forrás: <http://archivum.rmdsz.ro/kiadvanyok/>

autonomia11_01.pdf (Hozzáférés: 2013. szeptember 7.) 3-4.o

4. Domonkos Endre: Nemzetközi autonómia-modellek és kisebbségi kérdés. A katalán regionális autonómia és tapasztalatai. Forrás: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/530/1/domonkos_endre.pdf (Hozzáférés: 2014. január 10.) 25.o.

5. Dr. Kreczinger István: A kisebbségi jogok védelmének néhány kérdése és az Európai Unió. Forrás: http://www.hunsor.se/dosszie/kisebbssegek_jogi_helyzete.pdf (Hozzáférés: 2014. október 5.) 25.o.

6. Dr. Kreczinger István: A kisebbségi jogok védelmének néhány kérdése és az Európai Unió. Forrás: http://www.hunsor.se/dosszie/kisebbssegek_jogi_helyzete.pdf (Hozzáférés: 2014. október 5.) 26-32.o.

7. Bakk Miklós: Az erdélyi önrendelkezési küzdelem állomásai. Forrás: <http://www.szatmari-monitor.ro/2012/10/bakk-miklos-az-erdelyi-onrendelkezesi-kuzdelem-allomasai-dokumentum/> (Hozzáférés: 2014. szeptember 23.)

8. Békési Júlia Boglárka: A romániai magyarság pártpolitikai érdekképviselése a demokratizálódástól napjainkig. Forrás: <http://users3.ml.mindenkilapja.hu/users/newhewkas/uploads/Aromaniaimagyarsagpartpolitikaierdekkepviselerteademokratizalodastolnapjainkig.pdf> 21-24.o.

9. Békési Júlia Boglárka: A romániai magyarság pártpolitikai érdekképviselése a demokratizálódástól napjainkig. Forrás: <http://users3.ml.mindenkilapja.hu/users/newhewkas/uploads/Aromaniaimagyarsagpartpolitikaierdekkepviselerteademokratizalodastolnapjainkig.pdf> 55.o.

10. A három összefüggő tervezet: Kerettörvény a régiókról, Törvénytervezet Székelyföld különleges jogállású régió létrehozásáról, Székelyföld különleges jogállású régió autonómiájának statútuma

11. Bakk Miklós: Az erdélyi önrendelkezési küzdelem állomásai. Forrás: <http://www.szatmari-monitor.ro/2012/10/bakk-miklos-az-erdelyi-onrendelkezesi-kuzdelem-allomasai-dokumentum/> (Hozzáférés: 2014. szeptember 23.)

12. Békési Júlia Boglárka: A romániai magyarság pártpolitikai érdekképviselése a demokratizálódástól napjainkig. Forrás: <http://users3.ml.mindenkilapja.hu/users/newhewkas/uploads/Aromaniaimagyarsagpartpolitikaierdekkepviselerteademokratizalodastolnapjainkig.pdf> 56.o.- 57.o.

13. U.o. 43-44.o.

14. U.o. 44-45.o.

15. A miniszterelnök így fogalmazott: „támogatom a decentralizációt, azt, hogy a helyi választottak több hatáskört kapjanak, de van egy határ, amit egyetlen román párt sem lép túl.”

16. Ez a magyarság számára történelmi esemény, mivel először fordul elő a politikai átmenet utáni időszakban, hogy több magyar jelölt indul a köztársasági elnöki posztért.

17. Kiss Előd Gergely – Rostás Szabolcs: Össztűz az RMDSZ autonómiatervezetére. Forrás: <http://kronika.ro/belfold/ossztuz-az-autonomiatervezetre> (Hozzáférés: 2014. szeptember 24.)

18. Salat Levente nyilatkozata az autonómia-tervezet kapcsán. Forrás: MTI

19. Bakk Miklós nyilatkozata. Forrás: <http://www.kronika.ro/belfold/ossztuz-az-autonomiatervezetre> (Hozzáférés: 2014. szeptember 24.)

20. Kiss Előd Gergely - Rostás Szabolcs: Össztűz az RMDSZ autonómiatervezetére. Forrás: <http://kronika.ro/belfold/ossztuz-az-autonomiatervezetre> (Hozzáférés: 2014. szeptember 24.)

A kettős képviselet vége

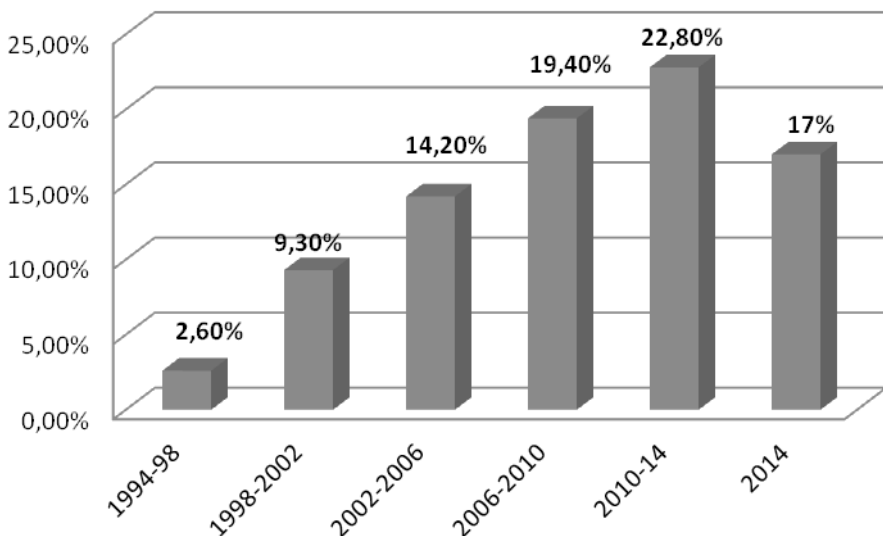
A 2014. április 6-ai országgyűlési választásokon még aktív polgármesterek, megyei közgyűlési elnökök és önkormányzati választott szereplők is indulhattak a parlamenti képviselői mandátum megszerzésért úgy, hogy győzelmük esetén sem kellett lemondaniuk önkormányzati funkciójukról. A kettős képviselet – az országgyűlési képviselői és az önkormányzati választott tisztség közötti - összeférhetetlenségére vonatkozó új szabályozás 1/ a 2014. évi általános választások napján, vagyis október 12-én lép hatályba.

A kettős képviselet lehetősége Magyarországon pontosan húsz évig, vagyis öt választási cikluson keresztül élt.

Az önkormányzati választott szereplők és az országgyűlési képviselők közötti 1990-ben előírt összeférhetetlenséget a Horn kormány kezdeményezésére az Országgyűlés feloldotta és lehetővé tette, hogy a kettős képviselet az őszi választásokon létrejőjön. Ugyanakkor a már megválasztott önkormányzati vezetők esetében nem indítottak

összeférhetlenségi eljárást, noha az új törvényi rendelkezés csak 1994. július 21-én lépett hatályba. 2/ A kettős képviselet lehetőségének következtében választásról választásra folyamatosan nőtt a száma és aránya az önkormányzati érdekkörű parlamenti képviselőknek. Amennyiben csak a polgármester országgyűlési képviselőket vizsgáljuk, megállapítható, hogy a 2010-14 közötti időszakban már minden ötödik országgyűlési képviselő egyidejűleg aktív polgármester is volt. (Lásd: 1. számú táblázatot.)

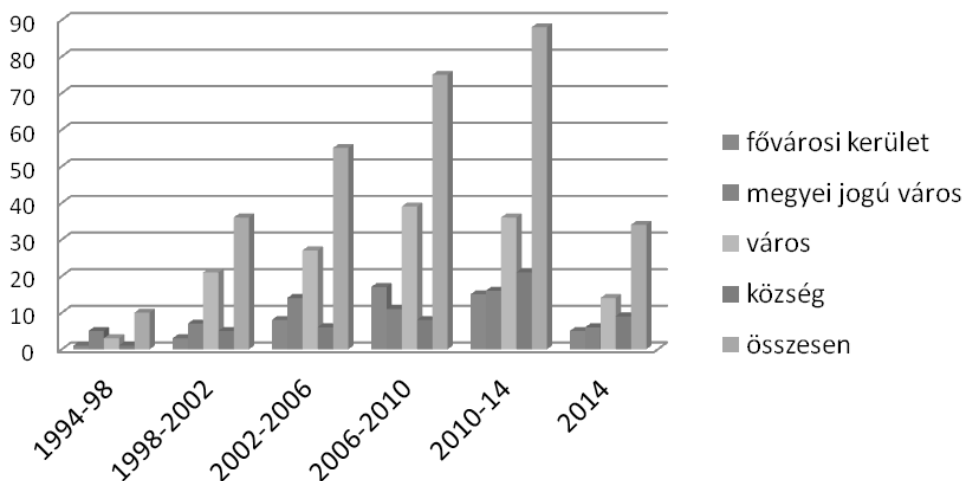
Polgármester országgyűlési képviselők (1994-2014) az összes országgyűlési képviselő arányában

Az ötödik választási ciklusban a fővárosi kerületi (65%) és a megyei jogú városi polgármesterek (70%) túlnyomó többsége egyben országgyűlési képviselő volt. A kettős képviselet lehetősége, egyrészt arra ösztönözte a pártokat, hogy sikeres településvezetőket, valamint megyei közgyűlési

elnököket indítson a parlamenti választásokon, másrészt az országgyűlési képviselők részéről merült fel az igény az önkormányzati szerepvállalásra. Mindkét irányú mozgás megfigyelhető volt az elmúlt két évtizedben. 3/

Polgármester Országgyűlési képviselők 1994-2014

A 2014-es országgyűlési választások utáni helyzet

A jelenlegi csökkentett létszámú országgyűlésben még ősziig lehetnek polgármesterek, így a parlamenti választások napján összesen 34 polgármester került be a törvényhozó testületbe, túlnyomó többségük egyéni képviselői mandátumot szerezve, vagyis joggal feltételezhető, hogy októberben a nagy részük már nem indul az önkormányzati választásokon. Rajtuk kívül még 13 települési önkormányzati képviselő, 10 alpolgármester, valamint a megyei közgyűlésekből 3 tag, 4 alelnök és 10 elnök szerzett országgyűlési képviselői mandátumot. (Lásd: 1. számú kimutatást.) Így az új összetételű parlamentbe mindösszesen 73 aktív önkormányzati érdekkörű személy került be, vagyis az országgyűlési képviselők csaknem 37%-a funkcióban lévő önkormányzók köréből került ki. (Lásd: 2. számú táblázatot, a következő oldalon.)

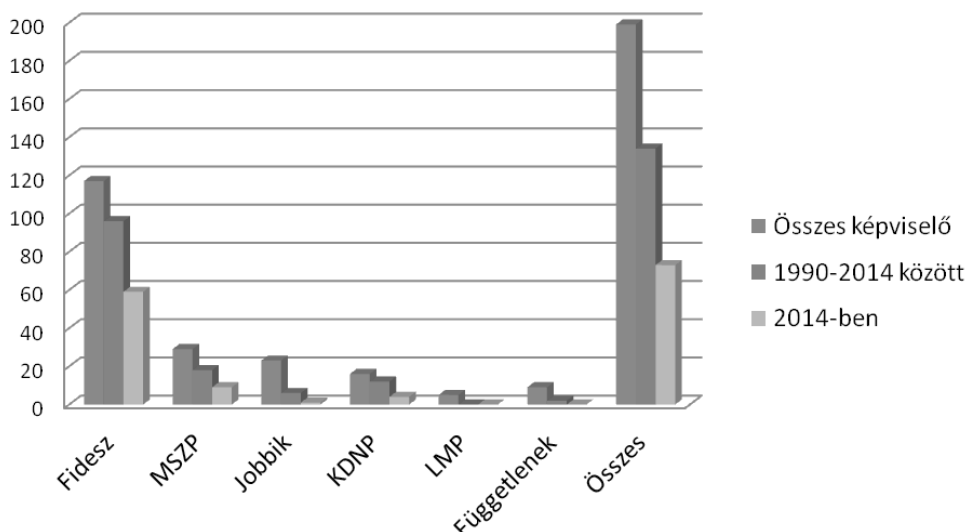
A vizsgálódásom az Országgyűlés alakuló ülésének időpontjában meglévő állapotra, az ekkor mandátumot szerző 199 képviselőre 4/ terjedt ki és alapvetően az Országgyűlés honlapján a képviselőkre vonatkozó adatokból 5/ indult ki.

Az elemzésem nem csupán a jelenlegi önkormányzati szerepeket vizsgálta, hanem a 2014. április 6-án megválasztott 199 országgyűlési képviselő korábbi önkormányzati szerepvállalására is kiterjedt.

FIDESZ

A 117 Fidesz képviselő 82%-a betölt, vagy betöltött valamilyen önkormányzati szerepet. A 96 önkormányzati érdekkörű Fidesz képviselő között 39 polgármester – közülük 31 a választáskor is településvezető - található. A korábban volt polgármesterek közül két miniszter került a harmadik Orbán kormányba, a karcagi Fazekas Sándor földművelésügyi és a hódmezővásárhelyi Lázár János miniszterelnökséget vezető miniszter személyében. A Fidesz miniszterek közül még

Önkormányzati szereplők részvétele a 2014-es Országgyűlésben

önkormányzati tapasztalattal rendelkezik Hende Csaba honvédelmi miniszter, aki rövid ideig (1990-91 között még MDF színben) szombathelyi önkormányzati képviselő volt.

Az országgyűlési képviselő államtitkárok között is szép számmal találhatunk önkormányzati múlttal rendelkezőket. Korábban hosszabb, rövidebb ideig polgármesterként tevékenykedett:

- Pápan Kovács Zoltán, aki jelenleg a Miniszterelnökség területi közigazgatásért felelős államtitkára,
- Mosonmagyaróváron Nagy István, az FM parlamenti államtitkára,
- Vasváron V. Németh Zsolt az FM, környezetügyért, agrárfejlesztésért és hungarikumokért felelős államtitkár,
- Monoron Pogácsás Tibor, a BM önkormányzati államtitkára,
- Bonyhádon Potápi Árpád, a Miniszterelnökség nemzetpolitikaért felelős államtitkára,
- Hatvanban Szabó Zsolt, az NFM fejlesztés- és klímapolitikáért, valamint kiemelt közszolgáltatásokért felelős államtitkára,
- Nyíradonyban Tasó László, az NFM infrastruktúraért felelős államtitkára,
- Mezőkövesden Tállai András, az NGM parla-

menti államtitkára,

- Kecskeméten Zombor Gábor, az EMMI egészségügyi államtitkára,
- Baján Zsigó Róbert, az FM élelmiszerlánc-felügyeletért felelős államtitkára.

Az államtitkárok között találhatunk még megyei önkormányzati előélettel rendelkezőket is, így a Fejér megyei közgyűlés korábbi elnöke Vargha Tamás, jelenleg a HM parlamenti államtitkára, a Borsod- Abaúj- Zemplén megyei közgyűlés korábbi alelnöke Répássy Róbert, az IM parlamenti államtitkára, az ugyancsak Borsod- Abaúj- Zemplén megyei önkormányzatnál volt közgyűlési alelnök Fónagy János, a NFM parlamenti államtitkára. Korábban Fejér megyei önkormányzati képviselő is volt L. Simon László Miniszterelnökség parlamenti államtitkára.

Települési önkormányzati vezetői múlttal rendelkezik még az országgyűlési képviselő államtitkárok közül a pápai volt alpolgármester Kontlát Károly, jelenlegi BM parlamenti államtitkár, valamint Tápiószentmárton korábbi alpolgármestere, Czerván György, aki most az FM agrárgazdaságért felelős államtitkára. Három államtitkár korábban települési képviselőként is tevékenykedett: Czunyiné Bertalan Judit, az EMMI köz-

nevelésért felelős államtitkára Bokod községben, Hoppál Péter, az EMMI kultúráért felelős államtitkára Pécsért a kinevezésekor is, míg Szijjártó Péter, a KüKM parlamenti államtitkára, miniszter helyettes Győr megyei jogú város közgyűlésében 2006-10 között vállalt önkormányzati szerepet.

A 2014-es parlamenti választások után megalakult Fidesz frakció eggyel több, mint fele aktív önkormányzati megbízatással rendelkezett. Az 59 érintett közül 10 megyei közgyűlési elnök, 4 alelnök, 5 fővárosi kerületi polgármester és 3 alpolgármester, ugyancsak 5 megyei jogú városi polgármester és 3 alpolgármester, 13 városi és 8 községi polgármester, 2 városi alpolgármester, valamint 6 helyi képviselő.

Az önkormányzati vezetői szerep és az országgyűlési megbízatás összefonódásának legerősebb megnyilvánulása, hogy a 2010-től az Országgyűlésben a legnagyobb frakció vezetője egyben polgármester is. Előbb Lázár János 7/ hódmezővásárhelyi polgármester, majd államtitkárrá történő kinevezését követően Rogán Antal 8/ Budapest V. kerülete, a Belváros polgármestere lett a Fidesz frakcióvezető.

KDNP

A 16 kereszténydemokrata képviselő háromnegyede rendelkezik valamilyen önkormányzati múlttal, illetve jellel. Semjén Zsolt miniszterelnök helyettes Budapest II. kerületében 1990 – 94 között volt önkormányzati képviselő. Seszták Miklós nemzeti fejlesztési miniszter kinevezésekor kisvárdai, illetve Szabolcs- Szatmár- Bereg megyei önkormányzati képviselőként is tevékenykedett.

Az államtitkári körből Soltész Miklós, az EMMI egyházi, nemzetiségi és civil kapcsolatokért felelős államtitkára, korábban Budajenő polgármestere, Aradszki András, az NFM energiaügyért felelős államtitkára Érd alpolgármestere, míg Rétvári Bence, az EMMI parlamenti államtitkára fővárosi közgyűlési képviselő volt. 6/

A kisebbik kormánypárti frakcióban még találkozhattunk húsz éves polgármesteri múlttal rendelkező csurgói Szászfalvi Lászlóval (az előző Orbán kormány államtitkárával), valamint két aktív polgármesterrel, a ceglédi Földi Lászlóval

és a somogyvári Móring József Attilával. Ugyancsak élő alpolgármesteri feladata van októberig Firtl Mátyásnak (a korábbi Győr- Moson-Sopron megyei közgyűlési alelnöknek) Kópházán. Mindössze egy ciklusos önkormányzati képviselői múlttal rendelkezik Rubovszky György és Vejkey Imre. Ugyanakkor több évtizedes önkormányzati tapasztalatot gyűjtött Hargitai János Nagynyárád volt tanácselnöke és polgármestere, aki Baranya megye közgyűlésének alelnöki és elnöki tisztségét is betöltötte, majd kormány megbízottként folytatta közszolgálati tevékenységét, mostani ismételt képviselővé választásáig.

MSZP

A 29 fős szocialista frakcióban 18 olyan képviselő van, akinek volt, vagy van önkormányzati múltja. A képviselők között csupán egy polgármesterrel, a szegedi Botka Lászlóval találkozhatunk, aki az MSZP – EGYÜTT – DK – PM – MLP országos listának a 6. helyéről került be az Országgyűlésbe.

Négy alpolgármesteri tisztséget betöltő szocialista politikus közül egyedül a Budapest XIII. kerületi Hiszékeny Dezső 9/ volt funkcióban a megválasztásakor. A nyolc szocialista települési önkormányzati képviselőből hat fővárosi kerületben politizál, illetve politizált, csupán a miskolci Varga László és a tornyospálcai Legény Zsolt dolgozott vidéken.

Az öt megyei közgyűlési képviselői tapasztalattal rendelkező MSZP képviselő közül egyedül a Heves megyei Korózs Lajos volt funkcióban a megválasztásakor.

JOBBIK

A 23 tagot számláló Jobbik frakcióból csupán hatan rendelkeznek választott önkormányzati tapasztalattal. Közülük Hegedüs Lórántné Budakeszin nem csupán képviselő, hanem alpolgármester is volt a korábbi időszakban. Négyen települési képviselőként tevékenykedtek, míg az egyedüli aktív önkormányzati szereplő Ander Balázs jelenleg is a Somogy megyei közgyűlés tagja.

LMP

A Lehet Más a Politika öt fős frakciójából egy sem rendelkezik közvetlen választott önkormányzati tapasztalattal.

FÜGGETLENEK

A kilenc független képviselő, amely a Demokratikus Koalíció, az Együtt – PM és a Magyar Liberális Párt jelöltjeiből áll közül ketten vettek részt megyei szinten az önkormányzati munkában. Fodor Gábor (MLP) a Heves megyei, míg Molnár Csaba (DK), a Győr-Moson-Sopron megyei közgyűlés tagja volt korábban.

Összességében megállapítható, hogy az országgyűlési képviselők kétharmada (67%) rendelkezik valamilyen választott önkormányzati tapasztalattal, (lásd: 3. számú táblázatot és 2. számú kimutatást.) illetve 73 olyan országgyűlési képviselő került megválasztásra, aki ugyanakkor aktív önkormányzati szerepet is betöltött, vagyis a parlamenti képviselők 37%-a egyben önkormányzati döntéshozó is.

Polgármesterek részvétele a 2014-es parlamenti választásokon

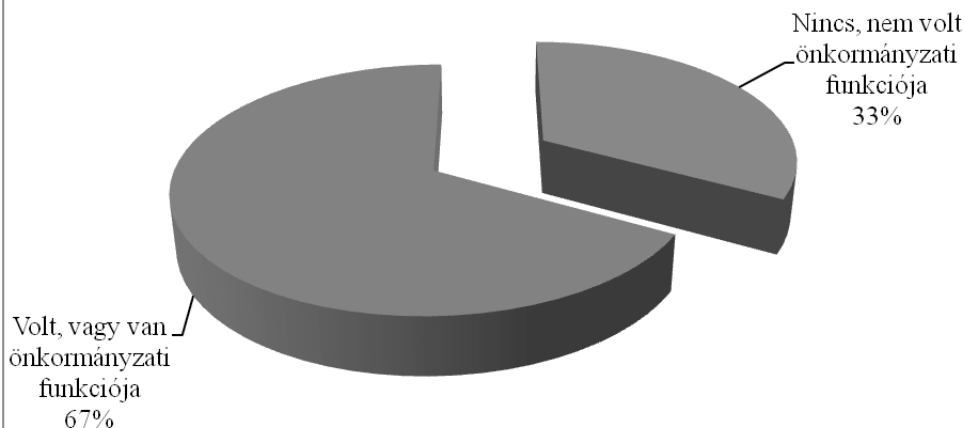
A 32 Fidesz-KDNP egyéni országgyűlési képviselőjelöltként indított polgármester közül 30-an nyertek a választásokon. Csupán két fővárosi kerületi polgármesternek (Németh Szilárdnak a XXI. és Papcsák Ferencnek a XIV. kerületben) nem sikerült a helyi győzelem, viszont mindketten bejutottak a Parlamentbe az országos listának az 59. és 60. helyéről. Az országos lista 13. he-

lyéről 10/ bejutott még a törvényhozásba Györffy Balázs, a Nemzeti Agrárkamara elnökeként, aki egyben Nemesgörzsöny polgármestere is.

Az egyéni választási eredményeket vizsgálva megállapítható, hogy a három fővárosi kerületi győztes közül a legjobb eredményt az V. kerületi Rogán Antal (45,29%) érte el, míg László Tamás XV. kerületi polgármester 37,75%-kal, mindössze 0,56%-kal tudott győzni. A zuglói Papcsák Ferenc 3,54%-kal és a csepeli Németh Szilárd 0,78%-kal maradt alul. Tekintettel arra, hogy a fővárosi kerületek és az egyéni választókerületek nem fedik egymást, így ezekből az arányokból nem érdemes messzemenő következtetéseket levonni.

Az öt induló megyei jogú városi polgármester mindegyike nyert, bár közülük egyedül a kecskeméti Zombor Gábor tudott, mind a választókerületében (51,67%), mind a városában (50,12%) abszolút többséget elérni. A debreceni Kósa Lajos (47,06%) esetében a választókerület a város egy részét teljes mértékben lefedi, így az ő esetében nem vizsgálható, hogy hogyan szerepelt a saját településén. A nagykanizsai Cseresnyés Péter, a szekszárdi Horváth István és a békéscsabai Vantara Gyula esetében viszont megállapítható, hogy jobb eredményt értek el az egész választókerületben, mint a saját városukban.

Önkormányzati vezetők részvétele az Országgyűlésben (1990-2014)

A 14 városi polgármester képviselő jelölt közül négyen – a bicskei Tessely Zoltán (50,43%), a mosonmagyaróvári Nagy István (50,38%), a nyíradonyi Tasó László (51,64%) és a fehérgyarmati Tilki Attila (52,94%) – tudtak abszolút többségre szert tenni a választókerületükben, viszont Tessely Zoltán (47,67%) és Nagy István (46,22%) hazai pályán már nem kapta meg a választópolgárok többségének szavazatát. Tilki Attila is 1%-kal rosszabbul szerepelt otthon, mint a teljes körzetben, de így is abszolút (51,94%) nyertes tudott lenni.

Tasó László viszont kimagasló (75,21%) eredményt ért el otthon, Nyíradonyban. Rajta kívül még hazai pályán javítani tudott a teljes választókerületi eredményéhez képest a balmazújvárosi Tiba István (54,27%), a bonyhádi Potápi Árpád (51,63%), a kondorosi Dankó Béla (50,95%), a monori Pogácsás Tibor (50,53%) és a dunavarsányi Bóna Zoltán (50,09%) is. Bár jobb eredményt ért el, de nem sikerült helyben sem abszolút többségre szert tennie a hatvani Szabó Zsolt-nak, a jászapáti Pócs János-nak és a zsámbéki Csenger – Zalán Zsolt-nak. Kevésbé támogatták a polgármester képviselő jelöltet otthon, mint a körzet egészében Zsigó Róbertet Baján, valamint Földi Lászlót Cegléden.

A városi polgármester képviselő jelöltekkel szemben egy községi polgármesternek sem sikerült a választókerületében megszereznie az abszolút többséget, viszont a nyolc jelölt közül hét helyben kimagasló eredményt ért el. A legnagyobb sikert Pusztatútlakán Simonka György (78,06%) aratta, de még Szadán Vécsey László (50,41%) is begyűjtötte a szavazatok többségét. Egyedül Simon Miklós Nyírbogáton nem érte el (47,49%) az abszolút többséget. Régi megfigyelés igazolódott ismételt, mely szerint minél kisebb egy település, annál nagyobb esély van arra, hogy a helyi elfogadottság megjelenik a választók szavazatában. (Lásd: 3. számú kimutatást.)

Az ellenzéki összefogás, az MSZP – EGYÜTT – DK – PM – MLP színeiben három polgármester tett kísérletet a parlamenti mandátum megszerzésére. Mindhárman vereséget szenvedtek, viszont a saját településükön megszerezték az első helyet. A választókerületében csupán 3. helyezett

Vécsi István saját településén, Ricsén (66,07%) abszolút, míg a 2. helyezett Nagy Attila Selylyén (47,70%) és Fehér László Celldömölkön (43,12%) relatív többségre tett szert hazai pályán.

A Seres Mária Szövetségei párt volt az egyetlen, amelynek országos listáját polgármester - az SMS párt névadója Seres Mária Mátraverebély polgármestere - vezette. A választások előtt alakult új párt még további négy polgármestert indított áprilisban. A jelöltek a választókerületeikben meglehetősen szerény – 0,73% és 2,47% közötti - eredményt értek el. A legjobban Seres Mária szerepelt (2,47%). Ugyanakkor a saját településükön elért eredményeik már biztatóbbak. Az öt SMS jelölt polgármesterből egyedül Galba Mihály Bolhás községben tudott helyben második helyet szerezni (23,23%), míg a többiek saját településükön is csak negyedikek lettek: Tóth István Jánosné Teskándon (18,70%), Horváth István Mihály Csákánydoroszlón (14,53%), Seres Mária Mátraverebélyen (12,37%) és Mártai Csaba Szabadbattyánon (10,14%).

Bár ugyancsak negyedik helyezést ért el saját falujában, Söptén Danka Lajos, a Kisgazdapárt – MIÉP színeiben, de a helyi 6,95%-os támogatottsága meglehetősen alacsony. (Lásd részletesen a 4. számú kimutatást.)

Október 12-én meglátjuk, hogy az országos megmérettetésen résztvevő polgármesterek, amennyiben indulnak a helyi választásokon, hogyan fognak szerepelni.

Megyei közgyűlési elnökök szereplése a 2014-es parlamenti választásokon

A 19 megyei közgyűlési elnök közül tízen indultak és nyertek is a választásokon. Mindannyian a Fidesz frakció tagjai és valamennyien tagjai voltak az előző Országgyűlésnek is. Közülük öten – Bodó Sándor, Gelencsér Attila, Mengyi Roland, Tiffán Zsolt és Törő Gábor - 2010-ben kerültek be először a törvényhozásba, míg ugyancsak öten már több ciklusos országgyűlési képviselők. Az ötödik ciklusát kezdte, vagyis 1998 óta képviselő Becsó Zsolt és Lasztovicza Jenő. 2001-ben, időközi választáson jutott be a Parlamentbe Szűcs Lajos, míg Manninger Jenő 2002-től és Bányaai Gábor 2006-tól tagja az Országgyűlésnek.

A közgyűlési elnök képviselőjelöltek közül a legjobb választási eredményt a Bács- Kiskun megyei Bányai Gábor (51,25%) érte el. Rajta kívül még abszolút többséget egyedül a Fejér megyei Törő Gábor (50,18%) tudott szerezni. A leggyengébb eredménnyel a Nógrád megyei Becső Zsolt-nak (37,64%) kellett beérnie. (Lásd: 5. számú kimutatást.)

A 2010 és 2014 közötti országgyűlési képviselő megyei közgyűlési elnökök közül nem indult a parlamenti választásokon a Békés megyei Farkas Zoltán, a Csongrád megyei Magyar Anna, a Győr- Moson- Sopron megyei Szakács Imre, a Szabolcs- Szatmár- Bereg megyei Seszták Oszkár, a Tolna megyei Puskás Imre és a Vas megyei Kovács Ferenc.

A jelenleg funkcióban lévő közgyűlési elnökök közül csupán hárman, a Heves megyei Szabó Róbert, a Jász- Nagykun- Szolnok megyei Kovács Sándor és a Komárom- Esztergom megyei Popovics György nem voltak országgyűlési képviselők. A megyei közgyűlési tagok választásának 1994-ben bevezetett pártlistás rendszere eredményként ciklusról ciklusra fokozódóan, mind a közgyűlés tagjainak túlnyomó többsége, mind pedig a közgyűlések elnökei alapvetően pártfeladatot hajtanak végre, így a térségi önkormányzás, a középszintű feladatellátás egyre jobban háttérbe szorult. Fokozatosan nőtt azon megyei közgyűlési elnökök száma, akik egyben országgyűlési képviselők is voltak. (Lásd: 4. számú táblázatot.)

Ennek a pártpolitikai befolyásolási folyamatnak a legújabb állomása a megyei önkormányzati feladatok 2011-es átalakítása, a megyei középszintű közszolgáltatások kiszervezése a megyegyűlések feladat-hatásköréből. Az újonnan felépítendő fejlesztő megye éppen a térségi szempontok és érdekek háttérbeszorulásának következtében félé, hogy a központi hatalomnak a játékszerévé válik a közgyűlési elnökök politikai szerepvállalása miatt.

Természetesen az új helyzetben, amikor már személyében nem ér össze az önkormányzói szerep a nagypolitikával kérdéses, hogy előtérbe tud-e kerülni a megyei érdekek a központosító párt-érdekkel szemben.

Az önkormányzati érdekek parlamenti képviseletének lehetősége

Mint az eddigiekből látható, hogy az elmúlt ciklusok országgyűléseiben meglehetősen markáns létszámban és befolyással voltak jelen önkormányzati vezetők. Ugyanakkor az is látható, hogy a megyei közgyűlési elnökök, megyei jogú városi, valamint fővárosi kerületi polgármesterek részvétele és hatása volt a meghatározó. A kisebb településeket képviselő kettős funkcióban lévő képviselők alapvetően igyekeztek saját településük számára külön fejlesztési lehetőségeket, illetve kiegészítő forrásokat szerezni. Ez utóbbi törekvés számszerűsíthetően megfigyelhető a nagyobb városok esetében is. Így a jelentősnek nevezhető önkormányzati jelenlét az Országgyűlésben egyértelműen nem jelentette az önkormányzati általános értékek, érdekek és szempontok képviselését, hanem döntően lokális kijárásban nyilvánult meg. Ugyanakkor a kormányzatok előszeretettel hivatkoztak arra, hogy a parlamentben megvitatták az önkormányzati vezetőkkel az önkormányzati követeléseket. Így mindenképpen torz képviselés valósulhatott csak meg, ezért is öröndetes, hogy 2014 októberétől megszűnik a kettős képviselés lehetősége. A képviselés tisztábbá válik.

Ezzel egyidejűleg viszont felmerül a kérdés, hogy miképpen történik a jövőben az önkormányzati érdekek megjelenítése a törvényhozásban. Megítélésem szerint ennek egyik fontos eleme, hogy a jelenlegi szétaprózódott országos önkormányzati érdekképviselési szervezeti rendszer integrálódjon. Az meglévő erők egyesítésével is lehetne növelni az érdekképviselés hatékonyságát.

A másik, régóta és többször felmerült megoldási mód az Országgyűlés kétkamarássá tétele, vagyis a felsőház létrehozatala döntően önkormányzati döntéshozókból. A felsőház természetesen nem minden törvény tekintetében rendelkezne döntési kompetenciával, viszont az önkormányzatokat érintő képviselőházi döntések kontrollját jelentené. Ez a megoldás tudná megfelelően garantálni a sajátos önkormányzati érdekek megfelelő érvényesülését. Természetesen a felsőház létrejötte nem teszi feleslegessé az önkormányzati érdekképviselést, hiszen a második kamarában résztvevők alapvetően az érdekvédel-

mi, képviseleti szervezet(ek) szakmai munkájára támaszkodhat.

A közszolgálati szerepek és köztisztviselők egyértelmű elhatárolása elengedhetetlenül szükséges, ahhoz, hogy a törvénykezési folyamatban érdemi egyeztetésekre, szakmai megalapozásra és kiterjesztésre kerüljön sor. A jobb minőségű és tartós törvénykezés érdeke minden szereplőnek, így az államnak és az önkormányzatoknak egyaránt. Amennyiben a jogalkotás folyamatában tényleges és érdemi hatásvizsgálatokra is sor kerülne, abban az esetben nyilvánvalóvá válna, hogy a központosítás nem mindenható, hanem teret és lehetőséget érdemes adni a helyi autonómiáknak, a decentralizációnak és a szubszidiaritásnak egyaránt.

A kettős képviselet vége, egyben egy új önkormányzati érdekképviseleti rendszer kialakításának lehetőségével is járhat. Alapvetően az önkormányzatok együttműködésén múlik, hogy ez a szükséges váltás és változtatás mikor és hogyan valósul meg.

ZONGOR GÁBOR

Jegyzetek

1. Lásd: Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény 36. és 72. valamint 78. §-okat.

2. Lásd: a polgármesteri tisztség ellátásának egyes kérdéseiről szóló 1990. évi LXVII. törvény módosításáról rendelkező 1994. évi LVII. törvény 1. §-át, valamint az Alkotmánybíróság 55/1994. (XI. 10.) AB határozatát.

<http://www.valasztas.hu/nepszav03/hu/06/vf2/vf310216.htm>

3. Lásd: Zongor Gábor a témában korábban írt tanulmányait:

Az önkormányzati érdekek érvényesítésének lehetősége a nagypolitikában - ÖN-KOR-KÉP 2000. 10-11. 6-10. o.

Önkormányzati vezetők és a nagypolitika – I. Rész - Önkormányzat 2002. 4. 19-24. o.

Önkormányzati vezetők és a nagypolitika – II. Rész - Önkormányzat 2002. 5. 6-13. o.

Polgármesterek a nagypolitikában - Önkormányzat 2002. 7-8. 9-14. o.

Arccal a törvényhozás felé (191-234) – Köt a szó nevén szólít – A 2002-es parlamenti választások Veszprém megyében - Szerkesztette: Oláh Miklós és Agg Zoltán- KISZI Veszprém, 2002.

Kísérlet a kettős képviseletre - Önkormányzat 2006. 4. 4-10. o.

Hazai pályán, pártmezben - Önkormányzat 2006. 9. 5-7. o.

Hazai pályán, pártmezben II - Önkormányzat 2006. 10. 8-9. o.

Parlamenter polgármesterek - Önkormányzat 2006. 10. 9-13. o.

Polgármesterek, önkormányzati vezetők a Parlamentben (5-51) – Tanulmányok a 2006-os országgyűlési választásokról – Comitatus – 2006. évi különszám

Gyorsjelentés – Parlamentbe igyekvő önkormányzati vezetők a 2010-es országgyűlési választásokon - Önkormányzat 2010. 3. 2-7. o.

Győztes önkormányzati vezetők az Országgyűlésben - Önkormányzat 2010. 4-5. 2-6. o.

Kettős képviseletet betöltő önkormányzati vezetők a 2010-es országgyűlési választásokon – Comitatus 2010. 6. 46-58. o.

A magyar önkormányzati érdekképviselet negyedszázada – Új Magyar Közigazgatás 2013. szeptember, 6. évfolyam 12. szám 29-53. o.

4. A tanulmány írásának időpontjáig – 2014. augusztus 20. – három országgyűlési képviselő lemondott mandátumáról, így

Bajnai Gordon független, május 26-án, helyére június 10-től Szelenyi Zsuzsanna került,

Balczó Zoltán Jobbik, június 20-án, helyére június 30-tól Lukács László György került,

Molnár Csaba független, június 20-án, helyére június 30-tól Varju László került.

Kiss Péter MSZP képviselő július 29-én meghalt.

A három új képviselő közül önkormányzati tapasztalattal rendelkezik Varju László, aki Taksonyban önkormányzati képviselő (2006-2010), illetve polgármester (2002-2006), valamint Pest megyei közgyűlés tagja (1994-2002) volt. Lukács László György pedig 2010-től Karcag város képviselő testületének tagja.

5. Lásd: <http://www.parlament.hu/egy-kepviselo-adatai>

A honlap adatait ellenőrizve a következő korrekciókat, kiegészítéseket tettem:

Kunhalmi Ágnes, nem tagja a Fővárosi Közgyűlésnek, hanem külső bizottsági tag

www.parlament.hu/egy-kepviselo-adatai?p_auth=W8zNYenk&p_p_id=pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_pairAction=%2Finternet%2Fcplsql%2Fogy_kpv.kepv_adat%3Fp_azon%3Dk762%26p_ckl%3D40

Soltész Miklós, Budajenő polgármestere 2002-2006, képviselő 1998-2002, Fővárosi Közgyűlés tagja 1998-2002 között

www.parlament.hu/egy-kepviselo-adatai?p_auth=W8zNYenk&p_p_id=pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_pairAction=%2Finternet%2Fcplsql%2Fogy_kpv.kepv_adat%3Fp_azon%3Ds051%26p_ckl%3D40

Szászfalvi László, Csurgó polgármestere 1990 – 2010 között és nem csupán 2006-2010 között

http://www.parlament.hu/egy-kepviselo-adatai?p_auth=gxhqEV3u&p_p_id=pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&pairproxy_WAR_pairproxyportlet_

[INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_pairAction=%2Finternet%2Fcplsql%2Fogy_kpv.kepv_adat%3Fp_azon%3Ds013%26p_ckl%3D40](http://www.parlament.hu/egy-kepviselo-adatai?p_auth=gxhqEV3u&p_p_id=pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_pairAction=%2Finternet%2Fcplsql%2Fogy_kpv.kepv_adat%3Fp_azon%3Ds013%26p_ckl%3D40)

Fodor Gábor, Heves megyei közgyűlés tagja – 2002-2006 között

http://www.valasztas.hu/onkval2002/so02/ered_ind.htm

6/ A nem parlamenti képviselő államtitkári körben is találhatunk önkormányzati tapasztalattal rendelkezőket. Két korábbi szolnoki alpolgármester jelenleg államtitkár: Lengyel György, az EMMI közigazgatási államtitkára, míg Hegmanné Nemes Sára, az NFM vagyongazdálkodási államtitkára. Zsigmondné Vitályos Eszter, a Miniszterelnökség európai uniós fejlesztésekért felelős államtitkára korábban Pócs-megyeri társadalmi megbízatású alpolgármestere volt.

7. Lázár János 2010. május 14 és 2012. június 1 között volt a Fidesz frakció vezetője.

8. Rogán Antal a Fidesz frakcióvezetői tisztséget 2012. június 2-től az előző ciklus végéig, majd az új frakció megalakulását követően 2014. május 6-tól folyamatosan betölti.

9. Hiszékeny Dezső időközben lemondott Budapest XIII. kerületi alpolgármesteri tisztségéről.

http://hvg.hu/itthon/20140715_Hiszekeny-Dezso_minden_kerületi_pozicioja

10. Az egyéni választókerületben nem induló korábban kettős funkciót betöltő polgármesterek közül néhányval találkozhattunk csak az egyes pártok országos listáin. A Fidesz-KDNP esetében a nyolc korábban parlamenti képviselőséget is betöltő fővárosi kerületi polgármester közül a országos listáján az utolsó előtti (278.) Kocsis Máté Józsefvárosi és az utolsó (279.) Pokorni Zoltán Hegyvidéki polgármester. A kilenc korábban országgyűlési képviselő megyei jogú városi polgármester közül egyedül a salgótarjáni Székyné Sztrémi Melinda (167.) szerepel a Fidesz-KDNP országos listáján. Az MSZP – EGYÜTT – DK – PM – MLP országos listáján – a korábban már említett szegedi Botka Lászlón kívül - a ricsei Vécsi István (106.) és a celldömölki Fehér László (137.) szerepel az induló polgármesterek közül.

Táblázatok

1. számú Polgármester országgyűlési képviselők 1994 – 2014

ciklus	1994-98	1998-2002	2002-06	2006-10	2010-14	2014
fővárosi kerület 23	1 4%	3 13%	8 35%	17 74%	15 65%	5 22%
megyei jogú város 23	5 23%	7 32%	14 61%	11 48%	16 70%	6 26%
város 322	3 1%	21 7%	27 9%	39 13%	36 12%	14 4%
község 2808	1 0,03%	5 0,2%	6 0,2%	8 0,3%	21 0,7%	9 0,3%
összesen 3177	10 0,3%	36 1,1%	55 1,7%	75 2,4%	88 2,8%	34 1,1%
Összes OGY képviselő: arányában:	386 2,6%	386 9,3%	386 14,2%	386 19,4%	386 22,8%	199 17%

2. számú Jelenlegi önkormányzati szereplők részvétele az Országgyűlésben 2014. április 6.

Funkció	Fidesz 117	MSZP 29	Jobbik 23	KDNP 16	LMP 5	Független 9	Összesen 199
Községi, városi képviselő	1	1	0	1*	0	0	3
Községi, városi alpolgármester	2	0	0	1	0	0	3
Községi, városi polgármester	21	0	0	2	0	0	23
Községi, városi	24	1	0	4*	0	0	29*
Megyei jogú városi képviselő	4	1	0	0	0	0	5
Megyei jogú városi alpolgármester	3	0	0	0	0	0	3
Megyei jogú városi polgármester	5	1	0	0	0	0	6
Megyei jogú városi	12	2	0	0	0	0	14
Fővárosi képviselő	2*	0	0	0	0	0	2
Fővárosi kerületi képviselő	1	4	0	0	0	0	5
Fővárosi kerületi alpolgármester	3*	1	0	0	0	0	4
Fővárosi kerületi polgármester	5*	0	0	0	0	0	5
Fővárosi	11*	5	0	0	0	0	16*
Megyei közgyűlési tag	0	1	1	1*	0	0	3
Megyei közgyűlési alelnök	4	0	0	0	0	0	4
Megyei közgyűlési elnök	10	0	0	0	0	0	10
Megyei közgyűlési	14	1	1	1*	0	0	17*
Nincs önkormányzati funkciója	58	20	22	12	5	9	126
Van funkciója	59*	9	1	4*	0	0	73*
%	50	31	4	25	0	0	37

* jelöli azokat a számokat, amelyek esetében egy személy egyidejűleg több (fővárosi és kerületi, illetve települési és megyei) önkormányzati funkciót tölt be.

3. számú Önkormányzati szereplők részvétele az Országgyűlésben 1990–2014

Funkció	Fidesz 117	MSZP 29	Jobbik 23	KDNP 16	LMP 5	Független 9	Összesen 199
Községi, városi képviselő	26	1	2	3	0	0	32
Községi, városi alpolgármester	10	1	1	1	0	0	13
Községi, városi polgármester	28	0	0	5	0	0	33
Községi, városi	64	2	3	9	0	0	78
Megyei jogú városi képviselő	15	4	1	0	0	0	20
Megyei jogú városi alpolgármester	6	2	0	0	0	0	8
Megyei jogú városi polgármester	6	1	0	0	0	0	7
Megyei jogú városi	27	7	1	0	0	0	35
Fővárosi képviselő	7	0	1	3	0	0	11
Fővárosi kerületi képviselő	8	6	1	2	0	0	17
Fővárosi kerületi alpolgármester	3	1	0	0	0	0	4
Fővárosi kerületi polgármester	5	0	0	0	0	0	5
Fővárosi	23	7	2	5	0	0	37
Megyei közgyűlési tag	27	6	1	1	0	2	37
Megyei közgyűlési alelnök	10	1	0	2	0	0	13
Megyei közgyűlési elnök	12	0	0	1	0	0	13
Megyei közgyűlési	49	7	1	4	0	2	63
Nincs, nem volt önkormányzati funkciója	21	11	17	4	5	7	65
Volt, vagy van funkciója	96	18	6	12	0	2	134
%	82	62	26	75	0	22	67

4. számú A megyei közgyűlések elnökei 1990 őszétől 2014 októberéig

Megye	1990-1994	1994-1998	1998-2002	2002-2006	2006-2010	2010-2014	2014. októberéig
Baranya	Dr. Szűcs József	Werner József (SZDSZ) Dr. Tóth Sándor (MSZP)	Dr. Kékes Ferenc (MSZP)	Dr. Kékes Ferenc (MSZP)	Dr. Hargitai János (Fidesz-KDNP)	Dr. Hargitai János (Fidesz-KDNP) 4/ Horváth Zoltán (Fidesz-KDNP) 5/ Tiffán Zolt (Fidesz-KDNP)	Tiffán Zolt (Fidesz-KDNP)
Bács-Kiskun	Kötörö Miklós+	Dr. Balogh László (MSZP)	Endre Sándor (Fidesz-MPP)	Dr. Balogh László (MSZP)	Bányai Gábor (Fidesz-KDNP -NF)	Bányai Gábor (Fidesz-KDNP)	Bányai Gábor (Fidesz-KDNP)
Békés	Dr. Simon Imre	Dr. Simon Imre (MSZP) Varga Zoltán (MSZP)	Domokos László (Fidesz-MPP)	Varga Zoltán (MSZP)	Domokos László (Fidesz-KDNP Gazdakörök) 2/ Farkas Zoltán (Fidesz-KDNP -Gazdakörök)	Farkas Zoltán (Fidesz-KDNP)	Farkas Zoltán (Fidesz-KDNP)
Borsod-AZemplén	Szabó György	Szabó György (MSZP) Gyárfás Ildikó (MSZP)	Dr. Ódor Ferenc (Fidesz-MPP)	Gyárfás Ildikó (MSZP)	Dr. Ódor Ferenc (Fidesz-KDNP)	Dr. Mengyi Roland (Fidesz-KDNP)	Dr. Mengyi Roland (Fidesz-KDNP)
Csongrád	Lehmann István	Lehmann István (MSZP)	Dr. Frank József (FKGP)	Dr. Frank József (MSZP)	Magyar Anna Mária (Fidesz-KDNP -KPE -NF -MAGOSZ -VP)	Magyar Anna Mária (Fidesz-KDNP)	Magyar Anna Mária (Fidesz-KDNP)
Fejér	Paál Huba	Szabó Gábor (MSZP)	Fertő László (Fidesz-MPP)	Szabó Gábor 1/ (MSZP)	Gombaszöginé dr. Balogh Ibolya (Fidesz-KDNP -NF)	Vargha Tamás (Fidesz-KDNP) 6/ Törő Gábor (Fidesz-KDNP)	Törő Gábor (Fidesz-KDNP)
Győr-Ménfőcsanak	Botos Gábor	Botos Gábor (MDF)	Ivanics Ferenc (Fidesz-MPP)	Dr. Szakács Imre (Fidesz-MPP)	Dr. Szakács Imre (Fidesz-KDNP)	Dr. Szakács Imre (Fidesz-KDNP)	Dr. Szakács Imre (Fidesz-KDNP)
Hajdú-Bihar	Szekeres Antal	Szilaj Pál+ (MSZP)	Láyer József Géza (Fidesz-MPP)	Dr. Juhász László (MSZP)	Rácz Róbert (Fidesz-KDNP - MAGOSZ)	Rácz Róbert (Fidesz-KDNP) 4/ Bodó Sándor (Fidesz-KDNP)	Bodó Sándor (Fidesz-KDNP)
Heves	Dr. Jakab István	Dr. Jakab István (MSZP)	Sós Tamás (MSZP)	Sós Tamás (MSZP)	Sós Tamás (MSZP)	Horváth László (Fidesz-KDNP) 4/ Szabó Róbert (Fidesz-KDNP)	Szabó Róbert (Fidesz-KDNP)
Jász-Nagykun-Szolnok	Boross Lajos	Ivánics Imre (MSZP)	Büsi Lajos (Fidesz-MPP)	Tokár István (MSZP)	Fejér Andor (Fidesz-KDNP)	Kovács Sándor (Fidesz-KDNP)	Kovács Sándor (Fidesz-KDNP)
Komárom-Egyetemen	Dr. Kovács György Zoltán	Dr. Kovács György Zoltán (MSZP)	Lázár Mózes (Fidesz-MPP)	Agócs István (MSZP)	Dr. Völner Pál (Fidesz-KDNP) 2/ Popovics György (Fidesz-KDNP)	Popovics György (Fidesz-KDNP)	Popovics György (Fidesz-KDNP)
Nógrád	Korill Ferenc	Smitnyai Sándor (SZDSZ)	Becskő Zolt (Fidesz-MPP)	Dóra Ottó (MSZP)	Becskő Zolt (Fidesz-KDNP)	Becskő Zolt (Fidesz-KDNP)	Becskő Zolt (Fidesz-KDNP)
Pest	Dr. Inczédy János	Dr. Schmidt Géza (KÖSZ)	T. Mészáros András (Fidesz-MPP)	Szabó Imre (MSZP)	Szűcs Lajos (Fidesz-KDNP)	Dr. Szűcs Lajos (Fidesz-KDNP)	Dr. Szűcs Lajos (Fidesz-KDNP)
Somogy	Dr. Gyenesi István	Dr. Kolber István (MSZP)	Dr. Gyenesi István (Somogyért Egyesület)	Dr. Gyenesi István (Somogyért Egyesület)	Gelencsér Attila (Fidesz-KDNP)	Gelencsér Attila (Fidesz-KDNP)	Gelencsér Attila (Fidesz-KDNP)
Szabolcs-Szatmár-Bereg	Medgyesi József	Dr. Zilahi József (Választási Szövetség)	Dr. Zilahi József+ (MDF) Dr. Helmezy László	Gazda László (MSZP)	Fülöp István (Fidesz-MAGOSZ -NF) Seszták Oszkár (Fidesz-MAGOSZ -NF)	Seszták Oszkár (Fidesz-KDNP)	Seszták Oszkár (Fidesz-KDNP)
Tolna	Dr. Priger József	Bach József (MSZP)	Koltai Tamás (Fidesz-MPP)	Frankné Dr. Kovács Szilvia (MSZP)	Dr. Puskás Imre (Fidesz-KDNP)	Dr. Puskás Imre (Fidesz-KDNP)	Dr. Puskás Imre (Fidesz-KDNP) 7/
Vas	Dr. Pusztai Gyula	Dr. Pusztai Gyula (MSZP)	Markó Péter (Fidesz-MPP)	Markó Péter (Fidesz-MPP)	Kovács Ferenc (Fidesz-KDNP -NF)	Kovács Ferenc (Fidesz-KDNP)	Kovács Ferenc (Fidesz-KDNP)
Veszprém	Dr. Zongor Gábor	Dr. Zongor Gábor (MSZP)	Kuti Csaba (MDF)	Kuti Csaba (MDF)	Lasztovicsa Jenő (Fidesz-KDNP)	Lasztovicsa Jenő (Fidesz-KDNP)	Lasztovicsa Jenő (Fidesz-KDNP)
Zala	Dr. Pálfi Dénes	Varga László (MSZP)	Varga László (MSZP)	Kiss Bódog Zoltán (Fidesz-MPP)	Manninger Jenő Vilmos (Fidesz-KDNP)	Manninger Jenő Vilmos (Fidesz-KDNP)	Manninger Jenő Vilmos (Fidesz-KDNP)
ÖGY képviselő	2 (17)	6 (14)	13(7)	11(8)	20(1)	20(3)	10(9)

Megjegyzés: (az előző oldali táblázathoz) *Dőlt betűvel az adott ciklust érintően országgyűlési képviselő megyei elnökök*

1/ Szabó Gábor Fejér megyei közgyűlési elnökké választását követően lemondott parlamenti mandátumáról

2/ Domokos László 2010 júliusában lemondott a közgyűlési elnökségről mivel megválasztották az Állami Számvevőszék elnökének

3/ Dr. Völner Pál 2010 májusában lemondott a közgyűlési elnökségről mivel kinevezték a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium Infrastrukturális Területért Felelős Államtitkárává.
4/ Dr. Hargitai János, Rácz Róbert és Horváth László lemondott a közgyűlési elnökségről, mert 2011. január 1-vel kormány megbízottá nevezték ki.

5/ Horváth Zoltán lemondott közgyűlési elnöki és képviselői mandátumáról, mert kinevezték a GYEMSZI területi igazgatójává. A mandátumot helyette Tiffán Zsolt kapta, aki a Fidesz-KDNP 51 fős Baranya megyei közgyűlési képviselőjelölti lista 46. helyén szerepelt és a megyei közgyűlés 2012. január 13-án megválasztotta elnökké.

6/ Vargha Tamás lemondott a közgyűlési elnökségről, mert 2012 októberétől a Honvédelmi Minisztérium parlamenti államtitkára lett.

7/Dr. Puskás Imre lemond a közgyűlési elnökségről, mert 2014 júniusától a Miniszterelnökség kulturális örökségvédelemért felelős helyettes államtitkára lett.

Kimutatás

1. számú Önkormányzati érintettségű országgyűlési képviselők 2014. május 6. Települési képviselők (13)

FIDESZ (6)

Ágh Péter, Szombathely

Bene Ildikó, Szolnok

Dunai Mónika, Bp. XVII. kerület

Hirt Ferenc, Tamási

Hoppál Péter, Pécs

Petneházi Attila, Nyíregyháza

MSZP (6)

Józsa István, Bp. XI. kerület

Kiss László, Bp. III. kerület

Legény Zsolt, Tornyospálca

Molnár Zsolt, Bp. II. kerület

Tóth Bertalan, Pécs

Tóth Csaba, Bp. XIV. kerület

KDNP (1)

Seszták Miklós,* Kisvárdá

Alpolgármesterek (10)

FIDESZ (8)

Balla György, Szolnok + képviselő

Csizi Péter, Pécs

Csőbör Katalin, Alsózsolca + képviselő + BAZ megyei képviselő

Kucsák László, Bp. XVIII. kerület + Bp. fővárosi közgyűlés

Pánczél Károly, Gyál + képviselő

Simon Róbert, Győr

Varga József, Bp. IX. kerület

Vas Imre, Bp. XX. kerület + képviselő

MSZP (1)

Hiszékeny Dezső, Bp. XIII. kerület

KDNP (1)

Firtl Mátyás, Kópháza + képviselő + Győr- Moson- Sopron megyei alelnök

Megyei jogú városi polgármesterek (6)

FIDESZ (5)

Cseresnyés Péter, Nagykanizsa + alpolgármester + képviselő

Horváth István, Szekszárd + képviselő

Kósa Lajos, Debrecen

Vantara Gyula, Békéscsaba

Zombor Gábor, Kecskemét

MSZP (1)

Botka László, Szeged + *Csongrád megyei alelnök*

Fővárosi kerületi polgármesterek (5)

FIDESZ (5)

László Tamás, Bp. XV. kerület + *képviselő*

Németh Szilárd, Bp. XXI. kerület + *képviselő*
+ **Bp. fővárosi közgyűlési képviselő**

Papcsák Ferenc, Bp. XIV. kerület + *Bp. fővárosi közgyűlési képviselő*

Rogán Antal, Bp. V. kerület + *képviselő* + *Bp. fővárosi közgyűlési képviselő*

Szabolcs Attila, Bp. XXII. kerület + *képviselő*

Községi, városi polgármesterek (23)

FIDESZ (21)

Boldog István, Kétpó + *Jász- Nagykun- Szolnok megyei képviselő*

Bóna Zoltán, Dunavarsány + *Pest megyei képviselő*

Csenger- Zalán Zsolt, Zsámbék + *Pest megyei képviselő*

Dankó Béla, Kondoros

Demeter Zoltán, Bánhorváti + *képviselő* + *BAZ megyei képviselő*

Györffy Balázs, Nemesgörzsöny

Nagy István, Mosonmagyaróvár + *alpolgármester* + *Győr- Moson- Sopron megyei képviselő*

Pócs János, Jászapáti + *képviselő*

Pogácsás Tibor, Monor + *képviselő* + *alpolgármester*

Potápi Árpád, Bonyhád

Simon Miklós, Nyírbogát + *képviselő* + *Szabolcs- Szatmár- Bereg megyei képviselő*

Simonka György, Pusztatottlaka

Szabó Zsolt, Hatvan + *képviselő*

Tasó László, Nyíradony + *Hajdú- Bihar megyei képviselő*

Tessely Zoltán, Bicske + *képviselő* + *Fejér megyei képviselő*

Tiba István, Balmazújváros + *képviselő*

Tilki Attila, Fehérgyarmat + *alpolgármester*

Varga Gábor, Cece + *Fejér megyei képviselő*

Vécsey László, Szada

Vigh Zoltán, Felsőrajk

Zsigó Róbert, Baja + *képviselő*

KDNP (2)

Földi László, Cegléd

Móring József Attila, Somogyvár

Megyei közgyűlési tagok (3)

MSZP (1)

Korózs Lajos, Heves megye

Jobbik (1)

Ander Balász, Somogy megye

KDNP (1)

Seszták Miklós,* Szabolcs- Szatmár- Bereg megye

Megyei közgyűlési alelnökök (4)

FIDESZ (4)

Kara Ákos, Győr- Moson- Sopron megye

Kovács Sándor, Szabolcs- Szatmár- Bereg megye

Riz Gábor, BAZ megye + *Ózd képviselő*

Witzmann Mihály, Somogy megye

Megyei közgyűlési elnökök (10)

FIDESZ (10)

Bányai Gábor, Bács- Kiskun megye

Becsó Zsolt, Nógrád megye + *képviselő* + *alelnök*

Bodó Sándor, Hajdú- Bihar megye + *képviselő*

Gelencsér Attila, Somogy megye + *közgyűlési tag és Somogyvár képviselő*

Lasztovicza Jenő, Veszprém megye

Manninger Jenő, Zala megye + Bp. fővárosi
közggyűlési képviselő

Mengyi Roland, BAZ megye

Szűcs Lajos, Pest megye

Tiffán Zsolt, Baranya megye

Törő Gábor, Fejér megye + alelnök + Mór képviselő

Megjegyzés:

a dőlt betűvel írva a korábbi önkormányzati funkció

álló és vastagított betűvel írva a 2014-es országgyűlési képviselő választáskor betöltött önkormányzati funkció

*több funkciót betöltő személy

2. számú 1990 – 2014 között önkormányzati érintettséggel rendelkező országgyűlési képviselők a 2014-es Parlamentben

Települési képviselők (36)

FIDESZ (20)

Ágh Péter, Szombathely

Balla Mihály, Érsekvadkert

Bánki Erik, Mohács

Bene Ildikó, Szolnok

Czunyiné Bertalan Judit, Bokod

Dunai Mónika, Bp. XVII. kerület

Hende Csaba, Szombathely

Hirt Ferenc, Tamási

Hoppál Péter, Pécs

Kerényi János, Soltvadkert

Mátrai Márta, Kaposvár

Molnár Ágnes, Sopron

Nyitrai Zsolt, Eger

Pesti Imre, Bp. fővárosi közgyűlés

Petneházi Attila, Nyíregyháza

Szatmáry Kristóf, Bp. XVI. kerület

Szijjártó Péter, Győr

Tuzson Bence, Bp. XII. kerület

Vinnai Győző, Nyíregyháza

Vitányi István, Berettyóújfalú

MSZP (8)

Demeter Márta, Bp. XIV. kerület

Józsa István, Bp. XI. kerület

Kiss László, Bp. III. kerület

Legény Zsolt, Tornyospálca

Molnár Zsolt, Bp. II. kerület

Tóth Csaba, Bp. XIV. kerület

Varga László, Miskolc

Velez Árpád, Bp. I. kerület

Jobbik (4)

Balczó Zoltán, Bp. fővárosi közgyűlés

Mirkóczki Ádám, Feldebrő

Sneider Tamás, Eger

Staudt Gábor, Bp. XXII. kerület

KDNP (4)

Rétvári Bence, Bp. fővárosi közgyűlés

Rubovszky György, Bp. fővárosi közgyűlés

Semjén Zsolt, Bp. II. kerület

Vejkey Imre, Bp. XII. kerület

Alpolgármesterek (19)

FIDESZ (12)

Balla György, Szolnok + képviselő

Budai Gyula, Kiskunlacháza + képviselő

Csizi Péter, Pécs

Csöbör Katalin, Alsózsolca + képviselő + BAZ megyei képviselő

Czerván György, Tápiószentmárton

Gyopáros Alpár, Csorna + Győr- Moson- Sopron megyei képviselő

Halász János, Debrecen + képviselő

Kucsák László, Bp. XVIII. kerület + Bp. fővárosi közgyűlés

Pánczél Károly, Gyál + képviselő

Simon Róbert, Győr

Varga József, Bp. IX. kerület

Vas Imre, Bp. XX. kerület + képviselő

MSZP (4)

Hiszékeny Dezső, Bp. XIII. kerület

Szakács László, Komló

Tóth Bertalan, Pécs + képviselő

Tukacs István, Nyíregyháza + képviselő

Jobbik (1)

Hegedüs Lórántné, Budakeszi + képviselő

KDNP (2)

Aradszki András, Érd

Firtl Mátyás, Kópháza + képviselő + Győr- Moson- Sopron megyei alelnök

Megyei jogú városi polgármesterek (8)
FIDESZ (7)

Bencsik János, Tatabánya + Komárom-Esztergom megyei képviselő

Cseresnyés Péter, Nagykanizsa + alpolgármester + képviselő

Horváth István, Szekszárd + képviselő

Kósa Lajos, Debrecen

Lázár János, Hódmezővásárhely

Vantara Gyula, Békéscsaba

Zombor Gábor, Kecskemét

MSZP (1)

Botka László, Szeged + Csongrád megyei alelnök

Fővárosi kerületi polgármesterek (5)
FIDESZ (5)

László Tamás, Bp. XV. kerület + képviselő

Németh Szilárd, Bp. XXI. kerület + képviselő + Bp. fővárosi közgyűlési képviselő

Papcsák Ferenc, Bp. XIV. kerület + Bp. fővárosi közgyűlési képviselő

Rogán Antal, Bp. V. kerület + képviselő + Bp. fővárosi közgyűlési képviselő

Szabolcs Attila, Bp. XXII. kerület + képviselő

Községi, városi polgármesterek (31)
FIDESZ (27)

Boldog István, Kétpó + Jász- Nagykun- Szolnok megyei képviselő

Bóna Zoltán, Dunavarsány + Pest megyei képviselő

Csenger- Zalán Zsolt, Zsámbék + Pest megyei képviselő

Dankó Béla, Kondoros

Demeter Zoltán, Bánhorváti + képviselő + BAZ megyei képviselő

Fazekas Sándor, Karcag + Jász- Nagykun- Szolnok megyei képviselő

Győrffy Balázs, Nemesgörzsöny

Hadházy Sándor, Visegrád + Pest megyei képviselő

Hörcsik Richárd, Sárospatak + BAZ megyei képviselő

Kovács Zoltán, Pápa + Veszprém megyei közgyűlés alelnöke + megyei képviselő

Nagy István, Mosonmagyaróvár + alpolgármester + Győr- Moson- Sopron megyei képviselő

Pócs János, Jászapáti + képviselő

Pogácsás Tibor, Monor + képviselő + alpolgármester

Potápi Árpád, Bonyhád

Simon Miklós, Nyírbogát + képviselő + Szabolcs- Szatmár- Bereg megyei képviselő

Simonka György, Pusztatutlak

Szabó Zsolt, Hatvan + képviselő

Tállai András, Mezőkövesd + BAZ megyei képviselő

Tasó László, Nyíradony + Hajdú- Bihar megyei képviselő

Tessely Zoltán, Bicske + képviselő + Fejér megyei képviselő

Tiba István, Balmazújváros + képviselő

Tilki Attila, Fehérgyarmat + alpolgármester

V. Németh Zsolt, Vasvár + képviselő + Vas megyei képviselő

Varga Gábor, Cece + Fejér megyei képviselő

Vécsey László, Szada

Vigh Zoltán, Felsőrajk

Zsigó Róbert, Baja + képviselő

KDNP (4)

Földi László, Cegléd

Móring József Attila, Somogyvár

Soltész Miklós, Budajenő + képviselő + fővárosi közgyűlési tag

Szászfalvi László, Csurgó

Megyei közgyűlési tagok (14)

FIDESZ (5)

Bíró Márk, Nógrád megye

Kovács József, Békés megye + Gyula képviselő

Konráth Károly, Veszprém megye + Pápa alpolgármester + képviselő

L. Simon László, Fejér megye

Lezsák Sándor, Bács- Kiskun megye

MSZP (5)

Bangóné Borbély Ildikó, Hajdú-Bihar megye

Gúr Nándor, BAZ megye

Korózs Lajos, Heves megye

Lukács Zoltán, Komárom- Esztergom megye + Tatabánya képviselő

Teleki László, Zala megye

Jobbik (1)

Ander Balász, Somogy megye

KDNP (1)

Seszták Miklós, Szabolcs- Szatmár- Bereg megye + Kisvárdai képviselő

Független (2)

Fodor Gábor, Heves megye

Molnár Csaba, Győr- Moson- Sopron megye

Megyei közgyűlési alelnökök (7)

FIDESZ (7)

Fónagy János, BAZ megye + Ózd + Budapest + BAZ megyei képviselő

Font Sándor, Bács-Kiskun megye + Soltvadkert képviselő

Kara Ákos, Győr- Moson- Sopron megye

Kovács Sándor, Szabolcs- Szatmár- Bereg megye

Riz Gábor, BAZ megye + Ózd képviselő

Répássy Róbert, BAZ megye + Miskolc képviselő

Witzmann Mihály, Somogy megye

Megyei közgyűlési elnökök (14)

FIDESZ (13)

Bányai Gábor, Bács- Kiskun megye

Becsó Zsolt, Nógrád megye + képviselő + alelnök

Bodó Sándor, Hajdú- Bihar megye + képviselő

Gelencsér Attila, Somogy megye + közgyűlési tag és Somogyvár képviselő

Lasztovicza Jenő, Veszprém megye

Manninger Jenő, Zala megye + Bp. fővárosi közgyűlési képviselő

Mengyi Roland, BAZ megye

Rácz Róbert, Hajdú- Bihar megye

Szűcs Lajos, Pest megye

Tiffán Zsolt, Baranya megye

Törő Gábor, Fejér megye + alelnök + Mór képviselő

Vargha Tamás, Fejér megye + Székesfehérvár képviselő

*Völner Pál, Komárom- Esztergom megye + Nyer-
gesújfalui képviselő*

KDNP (1)

Hargitai János, Baranya megye + alelnök + Nagy-
nyárád polgármestere

Megjegyzés:

*a dönt betűkkel írva a korábbi önkormányzati
funkció*

**álló és vastagított betűvel írva a 2014-es or-
szággyűlési képviselő választáskor betöltött
önkormányzati funkció**

3. számú Országgyűlési képviselő pol- gármesterek választási eredménye 2014. április 6.

Fővárosi kerületi polgármesterek:

Egyéni nyertesek:

László Tamás (Fidesz), XV. kerület - Bp. 12.
(37,75% - 0,56%-kal nyert!)

Rogán Antal (Fidesz), V. kerület - Bp. 01.
(45,29%)

Szabolcs Attila (Fidesz), XXII. kerület - Bp. 18.
(41,64%)

Egyéni vesztesek, listás képviselők:

Németh Szilárd (Fidesz), XXI. kerület - Bp. 17.
(35,5% - 0,87%-kal maradt le!) - 59. a FIDESZ -
KDNP országos listán

Papacsák Ferenc (Fidesz), XIV. kerület - Bp. 08.
(36,34%- 3,54%-kal maradt le!) - 60. a FIDESZ
- KDNP országos listán

Megyei jogú városi polgármesterek:

Egyéni nyertesek:

Cseresnyés Péter (Fidesz), Nagykanizsa - Zala -
03. - 39.57%, 35.97%

Kósa Lajos (Fidesz), Debrecen - Hajdú-Bihar -
01. - 47.06 városrész eredmény

Horváth István (Fidesz), Szekszárd - 01. -
41.80% , 36.96%

Vantara Gyula (Fidesz), Békéscsaba - Békés -
01. - 41,10%, 39.50%

Zombor Gábor (Fidesz), Kecskemét - Bács-Kis-
kun - 02. - 51.67%, 50.12%

Városi polgármesterek:

Egyéni nyertesek:

Zsigó Róbert (Fidesz), Baja- Bács-Kiskun - 06. -
49.66%, 44.89%

Dankó Béla (Fidesz), Kondoros - Békés - 02. -
47.80%, 50.95%

Tessely Zoltán (Fidesz), Bicske - Fejér - 03. -
50.43%, 47.67%

Nagy István (Fidesz), Mosonmagyaróvár - Győr-
Moson-Sopron - 05. - 50.38%, 46.22%

Tasó László (Fidesz), Nyíradony - Hajdú-Bihar -
03. - 51.64%, 75.21%

Tiba István (Fidesz), Balmazújváros - Hajdú-Bi-
har - 06. - 47.65%, 54.27%

Szabó Zsolt (Fidesz), Hatvan - Heves - 03. -
41.18%, 47.11%

Pócs János (Fidesz), Jászapáti - Jász- Nagykun-
Szolnok - 02. - 42.80%, 43.71%

Csenger - Zalán Zsolt (Fidesz), Zsámbék - Pest -
02. - 46.54%, 47.57%

Bóna Zoltán (Fidesz), Dunavarsány - Pest - 08.
- 40.26%, 50.09%

Pogácsás Tibor (Fidesz), Monor - Pest - 10. -
46.34%, 50.53%

Földi László (KDNP), Cegléd - Pest - 12. -
44.05%, 38.82%

Tilki Attila (Fidesz), Fehérgyarmat - Szabolcs-
Szatmár- Bereg - 04. - 52.94%, 51.94%

Potápi Árpád (Fidesz), Bonyhád - Tolna - 02. -
47.59%, 51.63%

Községi, nagyközségi polgármesterek:

Egyéni nyertesek:

Simonka György (Fidesz), Pusztatottlaka - Békés – 04. 45.39%, 78.06%

Demeter Zoltán (Fidesz), Bánhorváti – BAZ – 04. – 37.14%, 58.02%

Varga Gábor (Fidesz), Cece – Fejér – 05. – 47.63%, 64.04%

Boldog István (Fidesz), Kétpó – Jász- Nagykun- Szolnok – 04. – 42.21%, 53.13%

Vécsey László (Fidesz), Szada – Pest – 06. – 42.92%, 50.41%

Móring József Attila (KDNP), Somogyvár – Somogy – 03. – 47.51%, 63.82%

Simon Miklós (Fidesz), Nyírbogát - Szabolcs- Szatmár- Bereg – 06. – 46.97%, 47.49%

Vigh László (Fidesz), Felsőrajk – Zala – 01. – 44.38%, 56.14%

4. számú Országgyűlésbe nem jutott polgármester képviselő-jelöltek eredményei 2014. április 6.**MSZP jelöltek:**

Fehér László, Celldömölk – Vas 02. - 24.12 %

I. 43.12% (1%-kal nyert.)

Vécsi István, Ricse – BAZ 05. - 21.85%

I. 66.07%

Nagy Attila, Sellye – Baranya 04. - 27.32%

I. 47.70%

SMS jelöltek:

Tóth István Jánosné, Teskánd – Zala 01. - 1.24%

IV. 18.70%

Mátrai Csaba, Szabadbattyán – Fejér 02. - 1.58%

IV. 10.14%

Horváth István Mihály, Csákánydoroszló – Vas 03. - 0.73%

IV. 14.53%

Galba Mihály, Bolhás – Somogy 02. - 1.01%

II. 23.23%

Seres Mária, Mátraverebély – Nógrád 01. - 2.47%

IV. 12.37%

Kisgazdapárt – MIÉP jelölt:

Danka Lajos, Söpte – Vas 02. - 0.44%

IV. 6.95%

5. számú Országgyűlési képviselő megyei közgyűlési elnökök választási eredményei 2014.

Bányai Gábor (Fidesz), Bács-Kiskun – 05. – 51.25%

Törő Gábor (Fidesz), Fejér – 02. – 50.18%

Manninger Jenő (Fidesz), Zala – 02. – 49.28%

Bodó Sándor (Fidesz), Hajdú-Bihar – 05. – 44.46%

Tiffán Zsolt (Fidesz), Baranya – 04. – 44.06%

Lasztovicza Jenő (Fidesz), Veszprém – 03. – 43.14%

Szűcs Lajos (Fidesz), Pest – 07. – 42.96%

Gelencsér Attila (Fidesz), Somogy – 01. – 40.43%

Mengyi Roland (Fidesz), BAZ – 06. – 40.43%

Becsó Zsolt (Fidesz), Nógrád – 01. – 37.64%

Szakma, hiányszakma és a munkaerő-piac változásai *125 éves az ózdi szakképzés*

Körkép a hazai szakképzés területén

„A jó szakma felér egy diplomával” – az idézett és már jól ismert szlogen képezheti a hazai szakképzési rendszer stratégiai fejlesztési célkitűzéseinek a mottóját, főként abban a tekintetben, hogy az általunk vizsgált, hátrányos helyzetű borsodi térség helyben lakóinak esetében lényegében az egyetlen kitérés pontot jelentheti. A differenciálódó igények, a gyakorlati tudásra épülő kereslet, az igazán hiányszakmáknak tekinthető szférákban megnyilvánuló versenyképes tudás eléréséhez azonban minőségi képzésre és motivált, a megkívánt készségek elsajátítására képes munkaerő-utánpótlás kell.

„A diploma nem minden” – fogalmazott az egyik borsodnádasi üzem műszaki vezetője, kiemelve, hogy mintegy 20 éves hiányt kell pótolniuk a szakképzett munkaerő pótlása tekintetében. A háttérben a gimnáziumi oktatás túlzott mértékű felértékelődése, s a felsőoktatásban való részvétel iránti igénynövekedés áll, melynek következtében, 2011-ben Magyarországon az európai uniós átlagtól messze elmaradva a lányok 21%-a, míg a fiúk 32%-a vett részt a szakképzésben.¹ Regionális szinten, az általunk vizsgált ózdi járásban ekkor 32,9% volt az érettségizettek és 8,7% a diplomások aránya, amit a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében további 11 járás múlt alul.² Az oktatás minőségére jellemző, hogy a szakiskolákban a többi középfokú oktatási intézményhez képest alacsonyabb minőségű oktatás zajlik, ami végső soron az általános iskolából jövők egyre alacsonyabb, gyakran az alapkészségekben (pl. értő olvasás, írás) megnyilvánuló tudásában, illetve az oda érkező tanulóknak az alapfokú oktatás során elért tudásszintjének hanyatlásában mutatkozik meg. Ez kiegészülve a szakmunkások területi mobilitásának hiányával további technikai-technológiai problémákat is felvet: több vállalkozás és cégvezető alapvetően a technológiai változásokhoz való alkalmazkodóképességet hiányolja

az állásokra jelentkezők körében. 2011 és 2013 között a vállalatok mintegy 15%-a szembesült az üres álláshelyeik megfelelően képzett pályakezdő szakmunkással való betöltésével kapcsolatos nehézségekkel.³

A budapesti székhelyű, kamion felni gyártással foglalkozó, az Új Széchenyi Terv GOP-1.2.1-12/B „Innovációs és technológiai parkok, valamint fejlesztési központok támogatása” elnevezésű pályázati kiírásán nyertes cég új borsodnádasi üzemcsarnokában ezt követően robotok is fognak dolgozni, ezért nagy pontossággal, jó minőségű, egyforma kerekeket tudnak a jövőben előállítani.⁴ Az új technológia azonban „új tudású” dolgozókat igényel, amely helyben nem minden esetben áll rendelkezésre a magasabbban kvalifikáltak körében sem. A diplomával rendelkezők számának folyamatos bővülése láthatóan sokszor nem a keresett szakmai területeken, illetve betöltésre váró pozíciókban jelentkezik, az álláskeresők összetételében így a magasabb, felsőfokú végzettségűek is bekerültek, nem egy esetben a munkaerő-piacon teljesen értéktelen oklevéllel. Jellemző tendenciává vált Borsod-Abaúj-Zemplén megyében is, hogy a magas képzettségű szellemi és fizikai munkavállalók, a betanítható mobil munkaerő iránt nőtt a kereslet, a szakmák egy része leértékelődött, több másik ugyanakkor felértékelődött. Egyre erőteljesebb, a munkaerőpiaccal szembeni elvárásként jelenik meg a megfelelő motiváltság és hozzáállás mellett a változó körülményekhez való rugalmas alkalmazkodás képessége, de hasonlóképpen elvárás lett a korszerű szakmai-, informatikai-, infokommunikációs idegen-nyelvi kompetenciák készség szintű elsajátítása is, amelynek a munkaerő-piaci kínálat jelenleg még csak részben képes megfelelni.

Több szakember véleményét ugyancsak alátámaszthatják a megváltozott munkaerő-piaci igények, amelyek szerint a jövőben felértékelődhet a szakmunkáspálya jelentősége és egyre több lesz az olyan fiatal, aki – a növekvő diplomás munkanélküliségre felfigyelve – az érettségi megszerzése után szerez magának technikus

vagy szakmunkás bizonyítványt, s valóban olyan képesítést szerez, amelyekre kereslet mutatkozik itthon és külföldön egyaránt. Mindehhez szükséges azonban a gyakorlatorientált képzés fokozása és a duális rendszer keretein belül a vállalkozói körök bevonása. Utóbbi nem minden területen egyszerű feladata a szakképző iskoláknak. Nem hasonlíthatunk össze ilyen tekintetben (sem) egy megfelelő infrastruktúrával, logisztikai és kiváló gazdasági háttérrel rendelkező nyugat-dunántúli nagyvárost például egy észak-magyarországi közepes- vagy kisvárossal, ahol alig akad nagyvállalkozó, vagy olyan üzem, amely akár és tud is foglalkoztatni tanulót külső gyakorlati képzésben! Márpedig a munkahelyi körülmények megismerése, a helyben elsajátítható tudás megszerzése később a betanítási folyamat, majd a végzettség megszerzését követően az alkalmazás részévé válhat. A vállalkozásokhoz szakmai gyakorlatra kihelyezett tanulók tanulószerveződéssel történő foglalkoztatásának egyik fő célkitűzése bevezetni a fiatalokat a munka világába, biztosítani számukra a gazdasági szektorok, a foglalkozások, a munkaerő-piac megismerését, továbbá hogy a képzettek értéktérítő munka folyamatában ismerjék meg szakmájuk körülményeit. A tanulószerveződés rendszerének általánossá válása része a munkaerő-piaci orientáltságú szakképzési rendszer kiépítésének, miközben leginkább a hiányszakmák képviselői támogatják azt, illetve ők hajlandók harmonikus együttműködésre egy később akár saját maguk által „kinevelt” munkaerő megteremtése végett.

A szakképzés helyzete ugyanakkor jelenleg is átalakulóban van. Jogszabályi háttérét elsősorban a szakképzésről szóló, többször módosított 2011. évi CLXXXVII. törvény, a szakképzési hozzájárulásról és a képzés fejlesztésének támogatásáról szóló 2011. évi CLV. törvény, illetve a gyakorlati képzés költségeinek a szakképzési hozzájárulás terhére történő elszámolásánál figyelembe vehető gyakorlati képzési normatívák mértékéről és a csökkentő tétel számításáról szóló 280/2011 (XII. 20.), továbbá az ezt módosító 240/2012 (VIII. 30.) számú, egyben szakképzési hozzájárulás normatívákat szakmánként, a szakmacsoport megjelölésével feltüntetető kormányrendeletek határozzák meg. Az előző, 2010-ben kezdődő

kormányzati ciklus fő törekvésként a gazdasági igényekhez való igazodást jelölte meg az előzőekben már említett - német mintájú - duális szakképzésre hivatkozva. Utóbbi lényege, hogy az iskola és a gazdálkodó szervezet közösen vesz részt a képzésben, így a diák az oktatási idő egy részét az iskolában töltve kapja meg a komplex szakmai vizsgálathoz szükséges elméleti szakmai alapképzést és az ehhez szükséges közismereti képzést, míg a gyakorlati képzést – munkahelyi körülmények között – az adott cég biztosítja. A gazdasággal, a gazdasági szektorokkal való kapcsolat és együttműködés szorosabbá tétele, annak, illetve azoknak a gyakorlati képzésben való közreműködésének erősítése, a pályakezdő fiatal szakmunkások gyakorlati képzettségének növelése érdekében a vállalkozások gyakorlati képzésben való érdekltségének megerősítése vált szükségessé. A legintenzívebb és legmélyebb gyakorlati feltételekkel is a duális képzésben találkozhat a tanuló, így a későbbi elhelyezkedési aránya is jóval magasabb a tanulószerveződéssel, azaz a duális képzési formában végzettséget szerző fiataloknak, mint azoknak, akik csak iskolai tanműhelyben szereztek meg tudásukat.

Egy 2009-2014 közötti évekre vonatkozó, összesen 2079 főt (ebből 157, a minta 7,6%-a volt borsodi), többségében 20 év fölötti szakképzett fiatal személyt érintő kutatás szerint, a szakmákról alkotott vélemény esetében is megfigyelhető, hogy a pozitív állítások (pl. a szakmájával kiemelkedően jól lehet keresni) esetén a gyakorlatot cégnél (is) elvégző tanulók átlagos pontszáma rendre magasabb. Ezek a tanulók jobb véleménnyel vannak a szakmájukról, mint a csak iskolai tanműhelybe járók. A negatív állításokkal (pl. alacsony a jövedelme, a szakmájából nehezen lehet megélni) ellenben inkább azok értettek egyet, akik csak az iskolai tanműhelybe jártak. A pályakövetéses kutatási módszer 2014-re Észak-Magyarországon mérte a legmagasabb kilépési arányt, vagyis a végzettek zöme elhagyta a korábban tanult szakmáját, szemben például a sokkal előnyösebb helyzetben lévő Nyugat-Dunántúllal.⁵ Az elhelyezkedési lehetőségeket prezentálják azok a felmérésből kiolvasható statisztikai adatok, amelyek a megkérdezettek akkori munkaerő-piaci státuszát jellemzik. A százalékos

értékekből kitűnik, hogy a megkérdezetteknél Borsod-Abaúj-Zemplénben volt - a második helyen álló Somogy megyét csaknem 23%-kal meghaladva - a legtöbb, munkanélküli (58%), míg az alkalmazottak aránya 27,4%-ot, az alkalmi munkásoké 2,5%-ot, a továbbtanulóké 12%-ot tett ki; vállalkozó nem volt körükben. Országos szinten a kutatásba bevont 37 szakma tekintetében a szerszámkészítő és az autótechnikus végzettséggel bíró fiatalok helyezkedtek el a legnagyobb arányban alkalmazotként a kérdéses időpontjáig. A munkanélküliség a szakképzettek körében leginkább az építésszet és az élelmiszeripar szakmacsoportokra, legkevésbé pedig az elektrotechnika-elektronika szakmacsoportra jellemző. Továbbtanulásról ugyanakkor leggyakrabban az elektrotechnika-elektronika és a kereskedelem-marketing, üzleti adminisztráció, legritkábban az építésszet és a gépésszet szakmacsoportokban végeztek számoltak be.⁶

A duális szakképzésben a mindennapok tapasztalata nem mindig mutat kölcsönös álláspontot, nézetet, együttműködési hajlandóságot, holott a gazdálkodó szervezetek bevonásával olyan gyakorlati képzés megvalósítása lenne a cél, amelyben a tanulók a munkakör betöltéséhez szükséges életszerű munkatapasztalatra tehetnek szert. Sok esetben azonban pont ők azok, akik nem akarják ezt, szociális háttérük nem megfelelő, nem partnerjellegű motiváló-erő, hanem éppen ellenkezőleg: lehúzó, munkakultúrától idegen, s mindezek által hátráltató, az előrehaladást szakmai elméleti és gyakorlati szinten egyaránt akadályozó tényező. Több esetben ezek okán a vállalkozó sem kíván tanulót foglalkoztatni, hiszen a helyszínen zajló termelési folyamatot a nem megfelelő magatartású diákok komolyan hátráltathatják. A szakmai és vizsgakövetelményekben megfogalmazott tárgyi feltételek ráadásul alig állnak rendelkezésre teljes mértékben a közép- és mikro-vállalkozásoknál, azok hiánytalan biztosítása, beszerzése jelentős teher lehet. A szakképzési törvény mindezeket felül – több szakképzés esetében - mestervizsgához köti a tanulók külső gyakorlati helyen történő képzését, amely tanfolyam- és vizsgadíjhoz kötött. Ennek értelmében a gyakorlati képzést folytató szervezetnél folyó gyakorlati képzésben gyakorlati oktatóként

olyan személy vehet részt, aki egyrészt megfelelő szakirányú szakképzéssel és legalább öt éves szakmai gyakorlattal rendelkezik, másrészt azon szakképzések tekintetében, amelyekben a szakképzésért felelős miniszter kiadta a mestervizsga követelményeit, mestervizsgával rendelkezik.⁷ Nevezett 74 szakma a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara weboldalán is elérhető⁸; esetükben a pedagógiai és vállalkozási ismeretek mellett szakmai ismeretek alkotják a mesterképzést. Ennek vállalása, a kijelölt személy(ek) újbóli képeztetése, vizsgaköltségeinek vállalása nem minden esetben talált elfogadásra: volt hegesztő tanuló Borsodban, akit e szabályozás érvényesítése okán (és után) nem foglalkoztattak tovább addigi gyakorlati helyén, így „visszatért” az iskolai tanműhelybe.

A problémák országos szinten is megvannak és összetettek. Minőségi szempontból kifejezetten aggasztó, hogy 2010-ben a munkaerő foglalkoztathatósága, valamint a képzettség minden szintjén rosszabbnak mutatkozott, mint az uniós átlag. Ez a demográfiai változásokra időben nem reagáló torz iskolaszervezetel, továbbá szakmaszerkezeti gondokkal párosult: a magyarországi iskolarendszer nem volt képes rugalmasan reagálni a gazdasági igényekre, a Térségi Integrált Szakképző Központok (TISZK-ek) pedig – azóta kiderült - nem növelték az elvárt mértékben a hatékonyságot és rugalmasságot. Azonnali átalakítást igényelt ennek megfelelően mind a szakmaszerkezet (tartalom és minőség, illetve a gazdaság igényeinek megfelelően), mind az átláthatóságot, koordináltságot, s hatékonyságot megkövetelő működés/működtetés, mind a társadalmi felzárkózás/felzárkóztatás igényének megvalósíthatóságának tervezete(i), mind pedig az egyes képzések különböző szintjei; utóbbi a gyakorlatorientáltság révén minőségi javulást eredményezhet. 2013-tól ráadásul nagymértékben átalakult az Országos Képzési Jegyzék (OKJ): annak egyes szintjei egyszerűsödtek, új szakképzések születtek, korábbiak megszűntek, vagy éppen egybeolvadtak, adott képzési idők, vagy éppen a speciális munkarend (levelező, távoktatás) korlátozódott, ráépülések, iskolarendszeren kívüli specializáció jelent meg; mindezekről átláthatóbb képzési szerkezetet várnak.

A fentiekben említett feltételek – láthatóan tehát – a közvetlen vagy közvetett módon érintett szakmai partnerek együttes szándéka és közös érdekeltsége létrejötte nélkül nem működhetnek eredményesen. Nem mellékes továbbá a helyi erőforrások és működő vállalkozások profiljának, valamint gazdasági helyzetének ismerete sem, ami megfelelő kommunikáció kialakítását igényli a felek között. Ezt a szempontot figyelembe véve került sor Ózdon először 2012 májusában arra a szakmai konzultációra, amelyet az akkori nevén Bolyai Farkas Szakképző Tagiskolában tartottak helyi vállalkozóknak, a városvezetés képviselőivel. A rendezvényen Németh Zsolt, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kereskedelmi és Iparkamara (BOKIK) szakképzési vezetője részletes előadásában ismertette a jelenlévőkkel az új tanulószerveződések és együttműködési megállapodások kötésének szabályait, de kitért a szakképesítésenkénti normatív elszámolás miatt csökkenő, a gazdálkodókat terhelő adminisztrációra, s annak költségére is, amely korábban számos nehézséget okozott. Kiemelte továbbá a tanulót megillető jutásokat, illetve azt, hogy a havi elszámolás miatt jelentősen csökken az előfinanszírozás mértéke.

Pénzügyi téren a partnerként közreműködő vállalkozások esetében nem mellékes az sem, hogy a szakképzési hozzájárulást milyen módon teljesítik. A hozzájárulás terhére kizárólag az iskola rendszerű, államilag támogatott gyakorlati képzés szervezése esetén számolható el - normatív alapon - befizetést csökkentő tétel. 2013-ig 440000 Ft/tanuló/év volt az alapszabvány, majd a 2014. évi költségvetését tartalmazó 2013. évi CCXXX. törvény értelmében azonban ez az összeg 453000 Ft/fő/évre emelkedett. A tanulók részére a tanulószerveződések alapján kifizetett pénzbeli juttatás havi összege a mindenkori minimálbér (2014-ben 101500 Ft) 15%-ának és egy 0,7-től 1,3-ig terjedő számnak a szorzata attól függően, hogy a szakképesítésre a szakmai és vizsgakövetelményben meghatározott elméleti és gyakorlati képzési idő aránya mekkora (20-80%-tól egészen 80-20%-ig). Ez az összeg így 10658 Ft-tól 19793 Ft-ig terjed. A városban újabb szakmai konzultációra 2014 októberében került sor a Széchenyi István Katolikus Közgazdasági Szakközépiskolában, ahol a kamara képviselőivel az újabb válto-

zásokat és a felmerülő problémákat vitatták meg a város középiskoláinak vezetői.

Kérdés persze az is, milyen szakképesítések közül lehet, illetve érdemes választani helyben és a régióban. Megéri-e tényleges elhelyezkedési lehetőséggel nem járó főiskolai vagy egyetemi szakokra (pláne költségtérítéses formában) bekerülni, vagy inkább hasznosabb társalgási szintű idegen nyelvtudással hiányszakmát tanulni, amellyel akár külföldön is boldogul a munkavállaló? Ilyen és ehhez hasonló témákban sok vállalkozás vezetője egyetért: továbbtanulás esetén mérlegelni kell az érettségi vizsga után, hogy a fiatal vállalkoz-e a hosszabb idejű, de alaposabb elméleti és gyakorlati (nappali) tagozatos képzést (pl.: technikus szakképesítést), vagy más, időben rövidebb átfutású lehetőségek közül választ. Nem könnyű döntés ez sem a szülőnek, sem a tanulónak. Többéves gyakorlat hiányában a pályakezdekők helyzete ugyanakkor minden területen nehéz. Az adatok alapján készült felmérések szintén ezt támasztják alá.

Az Észak-magyarországi régióban meghatározott ösztöndíjas szakmák esetében még néhány évvel korábban – 2009 és 2011 között - a képzésből kilépők többsége is pályakezdő álláskereső lett. A gépi forgácsolóként 2010-ben sikeresen vizsgát tett tanulók 19%-a, 2011-ben 56 %-a lett pályakezdő álláskereső. A hegesztő szakmában vizsgát tettek közül 2010-ben, 30% tudott elhelyezkedni, számuk 2011-ben viszont 10%-ra csökkent. A villanyszerelő szakma esetében a sikeresen vizsgát tett tanulók közel egyharmada vált pályakezdő álláskeresővé. A géplakatos, és a szakács szakmákban 2010-ben vizsgázók közel kétharmada nem tudott munkaviszonyt létesíteni, viszont 2011-ben a pályakezdő álláskeresők száma nagyobb, mint a sikeresen vizsgát tett tanulók száma. A vázolt helyzet azonban nem feltétlenül jelenti azt, hogy ezekben a szakmákban túlképzés folyt, valószínűbb az a megállapítás, hogy a kialakult válság miatt az építőipar és a gépipar – részben a gazdasági válság miatt - nem tudta felszívni a képzett munkaerőt. Fontos megemlíteni azt a tényt is, hogy az iskolarendszerekből kilépő fiatalok – főként a munkatapasztalat hiánya miatt- legtöbbször hátrányban vannak a munkatapasztalatokkal már rendelkező álláskeresőkkal szemben.

Valószínűsíthető továbbá a fekete és/vagy a szürke gazdaságban történő elhelyezkedés. A fodrász és a nőruha-készítő szakmák esetében - a vizsgált, előzőekben említett időszakban - a pályakezdő álláskeresők száma magasabb volt, mint a sikeres vizsgát tett tanulóké, ebben az esetben már beszélhetünk túlképzésről. Az élelmiszer- és vegyiáru-eladó, valamint az élelmiszer- és vegyiáru-kereskedő szakmákban ugyanez állapítható meg, míg a pincér, s a vendéglátó eladó szakmák esetében magas számú pályakezdő álláskereső, és sikeres vizsgát tett tanulók egyaránt megfigyelhetők, melyből arra lehet következtetni, hogy a szakképzésben végzett tanulók száma nagyobb, mint amit a munkaerő-piac be tud fogadni.⁹

Szakképesítés neve	2006	2007	2008	2009	2010	Összesen
Rendőr	548	554	707	864	625	3298
Fodrász	275	383	363	389	429	1839
Kőműves	231	261	318	310	381	1501
Bolti eladó	-	310	490	416	272	1488
Pincér	215	204	281	361	364	1425
Szakács	269	253	282	72	511	1387
Ápoló	377	295	264	237	206	1379
Hegesztő	182	206	245	320	321	1274
Villanyszerelő	181	231	208	238	223	1081
Élelmiszer- és vegyi áru eladó	-	-	-	386	546	932
Géplakatos	156	174	158	232	205	925
Festő, mázó és tapétázó	-	-	99	162	239	401

**1. táblázat: A legnagyobb számban képzett szakmák létszámadatai (fő)
Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (2006-2010)¹⁰**

csupán a többéves gyakorlat hiányzott neki. Egy évvel később végzett társa Egerben angol tulajdonosú üzemben dolgozik tanult szakmájában, de már most hívták más helyekre is, s egy hónapban pályakezdőként 160000 Ft-os kap kézhez túlórák nélküli munkájáért. Másik példaként a vendéglátás-idegenforgalom szakmacsoport emelhető ki: Ózd mellett például a Heves megyei Szilvásvár vendéglátóipari egységeiben (köztük éttermekben vagy akár négycsillagos szállodában) megfelelő szakmai tudáshoz juthatnak az azt komolyan vevő, arra érdemes, külső megjelenésükre is odafigyelő pincér diákok, illetve a már érettségivel is rendelkező – elsőként idén végzős - vendéglős

Az alábbi példák esetében a tapasztalatok megoszlanak: Dr. Székely Ferenc gépészmérnök, a Miskolci Egyetem Gépészmérnöki Karának docense nem egy alkalommal járt már Ózdon vizsgáztatni gépgyártástechnológiai technikusokat és CNC forgácsolókat.¹¹ A látottak alapján megerősíti: ezeknek a kétszakmás tanulóknak a gyakorlati tudása sokszor nem marad el a záróvizsga előtt álló, elméletben ugyan felkészült, de a kétkezi munkában és gyakorlatban már nem minden esetben jártas gépészmérnök aszisztensek tudásától, márpedig a munkáltatót főleg ez érdekli! Az említett technikusok egyike nem véletlenül ért el 85%-os eredményt az Audi Hungaria Motor Kft. felvételi tesztjén Győrben,

diákok. Megjegyzendő azonban, hogy igen magas a belső migrációban érintett, illetve a külföldi országokba (pl. Anglia, Németország, Ausztria) helyből kivándorló, s tartósan kint tartózkodó fiatalok száma, akik sokszor szakmát váltva jutnak az itthoninál magasabb keresethez.

„Be kell látni, hogy szükség van változtatásokra!” – tette hozzá Zsid László, az ózdi Gábor Áron Szakképző Tagiskola tagintézmény-vezető helyettese. A finanszírozás kérdésén túl, a hatékonyság eléréséhez, a jó szakmunkások újbóli „kineveléséhez” nélkülözhetetlen az abban érdekeltté tett vállalkozások aktív részvétele, amelyek

így akár saját munkaerő-utánpótlásukat is biztosítani tudják. Több, nagy múltú szakma képzését, érdeklődés hiányában évek óta nem sikerül indítani a városban, s a csökkenő létszámú tanulói közeg is változatos képet mutat. A szakképzés átalakításához azonban, az érintettekkel történt szakmai egyeztetések útján kell megtenni a fenti lépéseket, beleértve a törvényi szabályozás nyújtotta keretek megteremtését is.

Sajátos példaként, a COMITATUS 216. számában már tettünk említést az újonnan bevezetésre kerülő vágárképzés nehézségeiről. A Dunántúl esetében Komlón, Északkelet-Magyarország esetében pedig a Nógrád megyei Lőrinci-Petőfibányában és Bányaterenyén a 2014/2015. tanévben beindult a képzés, utóbbi helyszíneken a külszíni fejtés miatt más feltételekkel. Az eleve vágárképzésre alapított (1949) bányaterenyei Fáy András Szakképző Iskolában 21 tanulóval elindított képzés esetében is maradtak kérdőjelek: az első évben az iskola gépész és faipari szaktanárai végzik az oktatást, a gyakorlatokat pedig a meglévő tanműhelyekben folytatják. A bányász szakemberek a második évben kapcsolódnak be a képzésbe, akkor már a bányagépek kezelése mellett bányaművelést és geológiai alapismereteket is tanulnak a leendő vágárok. A második tanévtől már tanbányában kell folytatni a gyakorlatot, azonban annak helyéről szeptember hó folyamán még nem született döntés.¹²

Az Ózd melletti Farkaslyukon több mint 20 év után, 2011-ben megnyitott bánya „tanbányává” minősítése ellenére sem kezdte meg az előkészítést a nappali tagozatos, az OKJ-ba azóta visszakérült, sőt hiányszakmának nyilvánított 34 544 01 OKJ számú vágárképzés jövő tanévi indításához. A szakmai partnerek közötti zavartalan kommunikáció és információáramlás ugyanakkor nélkülözhetetlen lenne a később munkaerő-utánpótlás biztosításához. Eközben a megye területfejlesztési koncepciója további kettő új barnaszénbánya megnyitását irányozta elő a Putnok melletti Dubicsány és Tardona (mélyművelésű bányák) térségben.¹³ 2014. szeptember 25-én Kasó Attila miniszteri biztos és Koritár Henriett a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium referense látogatást tettek Farkaslyukon, az Ózdi Szénbányák Zrt.-nél. Az eredményesnek mondott egyeztetés során

megvitaták a szénbánya jövőjét érintő legsürgesebb kérdéseket valamint a 2020-ig tartó időszak konkrét lépéseit és tennivalóit; igaz, a szakképzésbe történő belépésről nem érkezett információ a miniszteri szemlével kapcsolatosan. A társaság jelenleg 2015-ig szóló kutatási engedéllyel rendelkezik, és a kutatási eredményektől, valamint a szénvagyon meghatározásától függően a tényleges termelés 2016-tól indulhat. A részben folyó képzés elindítását az ígéretek szerint ugyanakkor a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Fejlesztési és Képzési Bizottság is támogatja, míg annak 2015. szeptember elsejei indulása a BOKIK pályaaorientációs tevékenységének segítségét is élvezzi.¹⁴ Nappali tagozatos képzéshez, ráadás képpen mélyművelésű bányaműveléshez oktatót és szaktanárt alapján talán még nehezebb lesz találni, mint más régiókban.

Ahogy arra korábban is utaltunk, a szakképzés területén legfontosabb tisztázni azt a kérdést, hogy nappali tagozatos vagy felnőttképzésben gondolkodjunk-e. Utóbbi kapcsán az Ózdi Szénbányák Zrt. vezetése 2012 végén hirdetett először felvételt, a Munkaügyi Központ pedig 150 embernek küldött ki értesítőt Közülük akkor 16 főt választottak ki, akik egy 420 órás képzésen vettek részt, amelynek 70 százaléka gyakorlati felkészítést foglalt magába. 2013 végén újabb 32 főnek nyílt lehetősége, hogy bekapcsolódjon a képzésbe, amely a Türr István Képző és Kutató Intézet (TKKI) szervezésében valósult meg egy 406 órás bányászati gépkezelő és egy 626 órás vágár tanfolyam keretein belül. A gyakorlati képzésre részben a farkaslyuki bányaterületen, részben Oroszlányban, az ország egyetlen aktívan működő bányájában, a Márkushelyi Bányüzemben került sor. Az elsőként említett és azóta befejeződött képzés területén, 2014. április 16-án - OKJ vizsgát letéve - végül 14 fő szerezhette az OKJ-ból azóta kikerült, 8 osztály elvégzéséhez kötött bányászati gépkezelő szakképesítő bizonyítványt. Az Országos Képzési Jegyzékben jelenleg a Bányászat szakközépiskolai ágazathoz, illetve a Gépészet szakmacsoporthoz sorolt bányaipari technikus, az említett 3 éves vágár, az iskolarendszeren kívül oktatható külszíni bányász, valamint a rész-szakképesítések közé tartozó bányaművelő szerepel.¹⁵

Az államilag finanszírozott felsőoktatási férőhelyek számában történt változások, a gimnáziumi, illetve egyes szakközépiskolai képzés visszaszorítását célzó kormányzati törekvések nyomán oktatási rendszerünkben – kellő ráfordítással, a szükséges személyi és tárgyi feltételek biztosításával – felértékelődhet a szakiskolák és a szakképzés szerepe. A keresett és jól fizető, gyakran azonban betöltetlen álláshelyekre a helyi munkaerő kínálat nem mindig megfelelő: Helyben eleve kevés ilyen van, ami földrajzi mobilitást, azaz elvándorlásokat eredményezhet egy-egy régióban. Ha pedig megfelelő színvonalú képzés sincs, eleve a tanulni vágyók is elhagyják a várost és nem térnek vissza a képzés befejeztével. Egyszerre van jelen tehát a munkanélküliség és egyes (hiány)szakmák ellátatlansága. A nem egyszer minőségileg kifogásolható felnőttképzés, a „gyors-talpaló” tanfolyamok elvégzése, tanúsítványok és bizonyítványok „gyűjtése” ugyanakkor nem jelent „minőségi megoldást” – hangzott el több helyi cég vezetőjétől több szakmai konzultáción. Felsőbb szinteken is érezhető volt mindez, hiszen a felnőttképzésről szóló 2013. évi LXXVII. törvény megalkotásának hátterében pont az akkreditációs rendszer ellenére minőségi javulást felmutatni képtelen, sem a képzők, sem a résztvevők érdekeltségét kiemelni nem képes, bizonytalan tudást tükröző bizonyítványokat „ontó”, eközben pedig hatékony ellenőrzés alá nem vont felnőttképzés állt.

Társadalomszerkezeti vonások és a jubileum éve – 125 éves az ózdi szakképzés

Az 1889. szeptember 1-jén működését két osztállyal és 19 fővel megkezdő társulati iparostanonc iskola fenntartója az 1881-ben fűzőval létrejött Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Részvénytársaság (a RIMA) ózdi vasgyára volt, míg a törvényi hátteret a vállalatok számára tanonciskola megszervezését lehetővé tevő 1884. évi XVII. tc. volt, amely III. fejezetének A) és B) része (59-87.§) szabályozta az iparos-tanonc viszonyát, illetve a tanonciskolák működését.¹⁶ A tanulóiód

ekkor (előkészítő osztállyal) 4 év volt, amely során a szakmai gyakorlatot az üzemi munkahelyeken szervezték meg, olykor éjszakai munkára is beosztva a tanulókat. A helyi társadalom nemzetiségi viszonyait mutatja, hogy az első tanévben a diákok között szlovák (21%) és német (5%) nemzetiségűeket is találunk.¹⁷ A tanoncok felvételi korhatára 12 év volt, amit az I. világháború utáni években 14 évre emeltek. 1920-ban a 3, majd 1927-ben a 4 évfolyamú képzés során a szakmák száma is folyamatosan bővült; az 1930-as évektől már bádógos, csőszerező, ács, kerékgyártó, kereskedő, nyomdász, cipész, vagy mászáros tanoncokat is beiskoláztak, így lassú növekedéssel ugyan, de 1944-re már közel 250-en tanultak itt.¹⁸

A II. világháborút követően, 1948-ban az iskolákat államosították, ennek, illetve a tervgazdálkodásra történő áttérés igényeinek megfelelően az iparostanonc oktatást átszervezték. Szakmunkás iskolák az iparostanulókról és a kereskedőtanulókról szóló, 9 fejezetből álló 1949. évi IV. tc. nyomán jelentek meg, amely új fogalmakat is bevezetett.¹⁹ A szakmunkás utánpótlásra hivatott intézményeket a Magyar Népköztársaság oktatási rendszeréről szóló 1961. évi III. törvény illesztette be a közoktatásba. Ekkor születtek a középfokú szakmai képzést és általános műveltséget egyaránt megcélzó szakközépiskolák is, amelyek a gimnáziumok és a technikumok mellett középfokú oktatást folytathattak. A szakmunkásképzésről szóló 1969. évi VI. törvény végül kimondta, hogy „szakmunkásképzés csak az Országos Szakmunkásképzési Jegyzékben felsorolt szakmákban és az ott meghatározott feltételek szerint folyhat”.²⁰

A képzés szervezésének és irányításának legfőbb szerveként 1950. január 8-án megalakult a Munkaerő Tartalékok Hivatala (rövidítve a sokak által ma is használt: MTH), amely 1957-ig működött. Az irányítást, ellenőrzést, pénzügyi ellátást annak budapesti központja látta el. Az MTH rövid ideig iparostanonc iskolát működtetett Ózdon kívül Somsályon, Járdánházán és Borsodnádason is az 50-es évek elejéig, illetve közepéig. A tanulók létszáma az 1949-ben várossá nyilvánított Ózdon gyorsan növekedett, így szükség volt tanulóotthonra (1950), tanműhelyre (1953), de a „profilváltás” sem maradhatott el, így többek között kohászok, vágárok, autószerelők és gép-

jármű-villanyszerelők oktatása is kezdetét vette mintegy 120 fő dolgozói létszámmal.²¹ A tanműhely avatásával párhuzamosan alakult meg a 102. számú Iparitanuló Intézet. A folyamatosan bővülő létszám (rekord: 1297 fő az 1972/1973. tanévben) új, 10 tantermes iskola építését követelte meg a városi stadion mellett, s a tanműhely közelében, amit – hosszú előkészületek után – 1966 májusában adtak át²², s amely – komolyabb felújítások nélkül – azóta is szinte „eredeti” állapotában található. A folyamatos névváltozásokat követően, ettől az évtől 102. sz. Gábor Áron Ipari Szakmunkásképző Intézet lett. 1987-ben az iskola egykor 250 fő fölötti kollégiuma megszűnt, a tanulók az akkori, mára önálló intézményként szintén megszűnt Ady Endre Középiskolai Kollégiumba kerültek.

Az intézmény alapításának centenáriuma készült, Dobosy László korábbi igazgató (1947-1971) által írt kiadvány 130 oldalon tekintette át annak történetét csaknem 70 oldalas mellékletekkel kiegészítve azt. A rendszerváltozást követő évekről nyomdai anyag nem látott napvilágot, kézirat formájában azonban születtek szakdolgozatok, illetve más alkotások. Ráczné Mészáros Márta „Az ózdi szakmunkásképző iskola története 1889-2005-ig” címmel írt 90 oldalas diplomamunkát (ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar Pedagógiatörténeti Tanszék, 2006), amely a 2000-es évek közepéig számos új statisztikát is közöl. Az iskola korábbi vezetői közül Veress Vilmos igazgató (2000-2005) és Vincze István igazgatóhelyettes (1975-2009) több vezetői jelentése, iskolai adatszolgáltatása nyújthat támpontot a jelenkori állapotokhoz vezető időszak feltáráshoz.

Az iskola önállóságát a fenntartó megyei önkormányzat 2005-ben szüntette meg, amikor az akkori Gábor Áron Szakképző Iskolát összevonta a Bródy Imre Szakközépiskolával, s új néven létrehozta a Bolyai Farkas Szakképző Iskolát, melynek a nagy múltú oktatási intézmény csupán telephelye lett. Utóbbi iskola 2011-ben, további átalakítás és gazdasági önállóságának elvesztése után, racionalitás és bármilyen szakmailag alátámasztott érv nélkül, a putnoki gimnáziummal (!) a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei József Attila Gimnázium, Szakképző Iskola és Kollégium része lett a megyei intézményfenntartó központ

(MIK) irányítása alatt, amelytől a 2014/2015. tanévben vált le ismét. A volt szakmunkásképző ebben az évben visszakapta tagiskolaként a régi nevét, így a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ (KLIK) Miskolci Tankerülete fenntartásában, a „Bródy” részeként, Gábor Áron Szakképző Tagiskolaként működik tovább. A „kis hal” ismét elnyelte a „nagyot”.

Az ezredfordulót követő évek a szakiskolák és szakképző intézmények negatív presztízsét, mára egyre jobban a „senki földjének” állapotát tükrözik. Ózd város kedvezőtlen demográfiai viszonyai ennek csupán egy szegmensét alkotják. 1990-ben a lakónépesség száma még meghaladta a 41 ezer főt, 2001-ben már csupán alig 38 ezren, 2011-ben pedig 34481 éltek itt.²³ 2014-ben, további csökkenés után már 34 ezer fő alatti település. Az elvándorlás folyamatos, a helyi társadalom átrétegződése pedig nyomasztó, az egykori munkás- és bányászkolóniák helyén kialakult szegregátumok száma a statisztikai kistérség egészére nézve jelentős, lassan összefüggő terület. Az Ózdi Kohászati Üzemek megszűnését követően helyben maradt kis- és középvállalatok számára a megváltozott munkakultúra nem minden esetben tudott minőségi és képzett munkaerőt nyújtani a kistérségben. A 125 éves szakképző iskola ezredforduló utáni 15 éve folyamatos osztály- és tanulói létszámcsökkenésről, forrásmegvonásról, állagromlásról, hiányról és sokszor az alig fenntartható működési feltételekről szóltak.

Összehasonlításképpen erre az időbeli periódusra több adatot is közlünk a szakképzésben helyi szinten bekövetkező változások bemutatása céljából. Miközben az 1991/1992. tanévben 1260 diákot és 111 dolgozót találunk az intézményben (1995/1996-ban ez a szám 971, illetve 106), addig az évtized végére máris szembetűnőek a változások. Az 1999/2000. tanévben 9. évfolyamon még 3 önálló szakközépiskolai és 5 szakiskolai osztály indult, a tanulói összlétszám nappali tagozaton 689 fő volt 26 osztályban és 61 pedagógussal. Az oktatott szakmák jelentős része azóta eltűnt²⁵, így ruhaipari érettségit adó képzés, vagy éppen általános gépszerelő és karbantartó, autószerelő, férfi-, illetve nőiruha-készítő régen nem szerepel már a képzési palettán.²⁶ A következő tanévben a szakképző évfolyamokon tanulók száma már

	Szak (tagozat), szakmaszám	Tanulói létszám	Osztályok száma
Szakközépiskola 198 fő (8 oszt.)	Szakközépiskola (9A, 9B, 9C, 10A, 10B)	30+27+29 +32+31	5
	11408 ruhagyártó (12A)	22	1
	317 általános gépszerelő és karbantartó (12B)	10	1
	52 5411 08 ruhaipari technikus (2/sz-T) OKJ képzés	17	1
Szakiskola (szakmunkásképző) 491 fő (18 oszt.)	Pályaorientáló (9/1, 9/2, 9/3, 9/4, 9/5, 10/1, 10/2, 10/3)	24+25+28 +26+28+18 +31+30	8
	204 hegesztő (11/5, 1/sz-H: OKJ képzés: 31 5233 06))	11+35	1/2+1
	311-1 autószerelő (11/5)	13	1/2
	505-2 épületvillamossági szerelő (116, 1/sz-V: OKJ képzés: 33 5216 03: villanyszerelő)	12+ 15	1/2+1/2
	615-2 kötő- és varrógépműszerész (11/1)	14	1/2
	901-2 épületasztalos (11/2, 1/sz-V: OKJ képzés: 33 5262 01: asztalos)	26+20	1+1/2
	1407-3 férfiruha-készítő (11/1)	12	1/2
	1407-5 nőiruha-készítő (11/6, 1/sz-É: OKJ képzés: 33 5276 05)	21+13	1/2+1/2
	1611 szobafestő (11/4)	10	1/2
	1617-4 kőműves (11/4, 2/sz-K: OKJ képzés: 31 5216 14)	13+18	1/2+1
	2002 élelmiszer és vegyi áru kereskedő (11/3, 1/sz-É:OKJ képzés: 33 7862 01)	28+20	1+1/2
	Mindösszesen:	Osztályonkénti átlaglétszám:26,5 fő	26

2. táblázat: Az ózdi Gábor Áron Ipari Szakképző Iskolában oktatott szakok és ágazatok az 1999/2000. tanévben²⁴

nem érte el a 300-at, 9 szakképesítésben és 2 évfolyamon összesen 287-en tanultak, minden esetben jelentős számú lemorzsolódást követően.²⁷ Utóbbi ekkor 10,5%-os volt, majd némi csökkenést követően 7% körüli értékre mérséklődött. 5 év tekintetében (1999-2004) 40 és 70 fő közötti tanulói létszámvesztéssel kellett szembenézni, amely egyben több felmenő osztály kiesését is eredményezte.²⁸ Érdekesképpén közölhető, hogy a Gábor Áron Ipari Szakképző Iskolába a B.-A.-Z. Megyei Önkormányzat közoktatási feladat-ellátási, intézményhálózat-működtetési és fejlesztési tervét figyelembe véve az egyidejűleg oktatható tanulók számát még az átlaglétszám alapján 1060 főben, a maximálisan létszám alapján 1340 főben tervezték.²⁹ A műszaki szakközépiskolával történő összevonást megelőző egyik utolsó adatszolgáltatás az alábbi átlaglétszámokkal számolt 2004. január 1-i, illetve október 1-i

állapot szerint: tanulói összlétszám – 765 fő, ebből szakközépiskolában tanul 228, szakiskolában (9-10. évfolyamon) 285, szakképzésben (10. évfolyam után) 252 fő, iskolai tanműhelyt igénybe veszi 243 fő.

Képzési szint	Évfolyam				Összesen
	9.	10.	11.	12.	
Szakközépiskola	77	60	60	42	239
Szakiskola30	213	116	-	-	329
Szakképzés	-	.	127	73	200
Összesen	290	176	187	115	768

3. táblázat: Az ózdi Bolyai Farkas Szakképző Iskola telephelyének összesített létszámadatai (fő) 2005. október 1-jén³¹

A COMITATUS egyik korábbi, 2008-ban jelentet meg-összevont számában, Ózd város 1990 utáni társadalomszerkezetével foglalkozva már érintettük az intézmény tanulói összetételében megfigyelhető változásokat, amelynek hatásvizsgálata napjainkban igazolódott. Az alacsony társadalmi státuszú, elköltözni nem tudó, vagy nem képes, zömében nagycsaládos, sokgyermekes háztartásokból érkező egykori diákok azóta felnőttek, egy részük igen korán családot alapított, ezen új generáció helyzete azonban aligha mutat előre-mutató változást. Mondhatni némi túlzással: az iskola tanulói összetétele leképezheti a jövőben Ózd város társadalomszerkezetét. A családi háttér vizsgálata során már 2005/2006-ban kimutatható volt a roma etnikum nagy aránya, vagy éppen a csonka családok növekvő száma, míg a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosultak, s így szociális támogatásra szoruló köré egyes osztályok esetében csaknem teljessé vált már akkor is. Mindez országos tendencia: a középiskola típusának megválasztása eltérően alakul roma és a nem roma származású tanulók körében. Míg a nyolcadik osztály befejezése után a roma diákok közel 60%-a a szakiskolai képzést választja, addig ez az arány a nem romák körében alig több, mint 20%.³² A 9-10. osztályos szakiskolások körében mind az apa, mind az anya iskolai végzettsége alacsony: a többségnek bár van szakmai végzettsége (45,9%, ill. 36,2%), de a 8 általánossal rendelkezők is domináns arányt képviselnek (34,9%, ill. 38,3%).³³ Itt a becslés alapján 53% volt a romák aránya, azonban a szakképzésre történő jelentkezésnél komoly törésre utal, hogy 11-12. évfolyamon már csak 36%-ot képviselnek, vagyis körükben a lemorzsolódás, a tanulmányok abbahagyása különösen jellemző volt akkor, sőt, a tankötelezettség újbóli 16 évre történő leszállításával különösen jellemző most is.

„A szakmaiság tradíciói – mely sokkal mélyebb értelmű annál, hogy valaki »megcsinál« valamit – összeomlottak.” – fogalmazott Vincze István korábbi igazgatóhelyettes, közoktatási és szakképzési szakértő még 2009-ben, majd hozzátette: „A motiváció, az együttműködési készség, a szabálykövetés, a helyes önértékelés hiánya mind-mind olyan tényezők, társadalmi problémák, melyek koncentráltan jelennek meg

a szakképzésben.”³⁴ A társadalomban és annak egységeiben (pl. család) bekövetkezett szerkezeti változások, az alapvető szocializációs közegek nem megfelelő működése, a munkáról-szaktudásról való gondolkodás- és értékrend-váltás, valamint az egyoldalú és az iskolával szemben támasztott túlzott elvárások mellett további probléma azóta is, hogy a döntések „fent” az éppen aktuális és súlyozottan érvényesülő „akarat” mentén, elméleti síkon születnek meg válogatott szakemberek bevonása és többoldalú hatásvizsgálatok nélkül. Az egyeztetés hiánya következtében minőségi javulás nem várható, hiszen gyakran a munkáltatók, illetve kamarai szervezeteik sem tudják megfogalmazni a tervezhetőség, alkalmazkodás kritériumait, szempontjait, vagy éppen a stratégiai fejlesztés irányait.³⁵ Utóbbira jó példa, hogy elvárt lenne a jól képzett fiatal munkaerő, a preventív együttműködés az iskolákkal ellenben sokszor nincs meg a felkészületlenség, vagy pusztán a hajlandóság hiánya okán.

2008 elejére a két iskolarész tanulói létszáma már együttesen sem érte el az 1000 főt, a székhelyen és a telephelyen 963-an tanultak.³⁶ A fentiekben felvázolt problémák kezelésére az intézmény több próbálkozást is tett. Egyértelművé vált az előzetes intézkedések fontossága és számos olyan eszközt, amelyeknek a teljes iskolában való rendszerszintű alkalmazása eredményes lehet. Elsődleges fontosságúnak (volt) nevezhető a tanulók megfelelő motiválása, ezen belül a folyamatos visszajelzés, a fejlesztő értékelés alkalmazása, a prevenciók terv készítése és használata, de a tanulói támogatás eszközeként emelhető ki a pedagógiai módszertani sokszínűség fontossága, azon belül a team-munka, projektmunka, bevonás és közösségépítés. Ezeknek megfelelően a szakiskolai rendszer teljes modernizálását célul kitűző Szakiskolai Fejlesztési Program második szakaszában (SZFP II) közreműködve tananyagfejlesztés (pl. projekt módszer alkalmazása) történt, végül a program még a tervezett idő (2011) előtt – pénzügyi okok miatt – befejeződött (már 2009-ben). A program során több, szakmai téren amúgy is jelentős alkotói tevékenységet folytató (pl. tankönyvírás) pedagógus aktívan részt vett a szakképzési évfolyam módszertani fejlesztési területét kidolgozó módszertani kiadvány³⁷ elkészí-

tésében és több projekt elkészítésében. Ebbe az iskolarészbe „érkezett” továbbá a gimnáziumból 2011-ben a Hátrányos Helyzetű Tanulók Arany János Kollégiumi Programja, amely az eredeti, 2000-ben megfogalmazott elképzelés szerint iskoláztatási támogatás nyújtása volt a kistelepek-eken élő, hátrányos helyzetű, tehetséges tanulóknak. További újítás volt a HÍD II program 2013-tól, amely - 10 fő körüli csoportokban – az alapfokú végzettséggel nem rendelkezők számára azokat az ismereteket, amelyek a szakképzés megkezdéséhez szükségesek. Utóbbi 2014-ben már 2 csoporttal indult.

2010 után az iskola talán legválságosabb időszaka következett, amely gyakran a mindennapi működést is veszélyeztette. TISZK-es beruházásként megemlíthető ellenben a CNC oktatólabor átadása 2010 végén (Sajó-menti TISZK), azonban az épületrészek állapotán sem ez, sem a digitális táblák és más informatikai eszközök beszerzése nem segít. A tagiskolává válás éve ugyanakkor már a létszám oldaláról fenyeget további átszervezéssel: 2014. október 1-jén a Gábor Áron Szakképző Tagiskolában az elmúlt tanév záró tanulói számától jóval elmaradva, 426 fővel kezdődött meg a tanítás, domináns módon 67,8%-os szakiskolai többségű arányban.³⁸ A képzésben részt vevő dolgozók száma 43, a nem pedagógus alkalmazottaké 3 fő volt. A tanulható szakmák száma minimálisra csökkent (9. évfolyamon 4 képzés indult: eladó, vendéglátó eladó, hegesztő és kőműves), s több területen volt szükség a felmenő rendszer, illetve a lemorzsolódás miatt beszámoltató oktatás bevezetésére (pl. festő, mázó, tapétázó), vagyis további csökkenés, esetleg régi, akár hiányszakmának is minősülő szakképesítések tűnhetnek el. A szakközépiskolai képzés veszélybe kerülését mutatja, hogy a következő tanévtől a fenntartó helyben nem engedi indítani az addig két ágazatban (gépészet, illetve vendéglátóipar) meghirdetett, szakmai érettséggel záruló képzési formát, csupán érettségi utáni szakképzésre mondott igent. Előbbi példaként említhető abban a tekintetben, hogy a 2013-ban indult új képzési rendszerben az érettségi után 1 év alatt vendéglátásszervező-vendéglős szakképesítést szerezhetnek a tanulók. 10 évvel korábban még logikus érvelésnek tűnt, hogy az

északkelet-magyarországi térség kedvező idegenforgalmi adottságokkal rendelkezik. Ennek ellenére a felmérések szerint az idegenforgalmi bevételek alacsonyok, a vendégejszakák száma, a vendégek összetétele, igény szintje jóval alatta van a lehetőségeknek. Nem véletlen, hogy a fejlesztési programok, stratégiák kiemelten kezelik az ágazat fejlesztését, olyan programcsomagok létrehozását, amelyek hosszabb vendég-tartózkodást indíknak. 2014-ben pont ellenkezőleg: a megyében folyó túlképzésre hivatkoznak, amely a térségben folyó idegenforgalom mértékéhez viszonyítva már nagymértékű, így felesleges is. Az újonnan meghirdetett, s 2015 szeptemberétől bevezetésre kerülő vájárképzéssel kapcsolatos aggályokat korábban említettük, ezen a téren sürgős és alapos egyeztetések szükségesek.

Jövőkép

A COMITATUS címlapján Ózd már második alkalommal szerepelhet. A képválasztás nem véletlen. Azon megfelelő hozzáállású, kvalifikált, már a képzési idő alatt is külső gyakorlati helyen tevékenykedő tanulók számára, akik keresett szakmában szereznek bizonyítványt, a sokszor képzetlen, olykor halmazottan deviáns társaik nem jelenthetnek konkurenciát. Az üzemekkel való jó kapcsolattartás eredménye, hogy olykor elég egy telefonos megkeresés, s máris megvan az üres állás betöltésére alkalmas személy, akár ha pályakezdő is. Utóbbiaknak semmilyen területen nem könnyű, hiszen többéves szakmai gyakorlatot követelnek meg, vagy olyan térbeli mobilitást, a családtól, lakóhelytől való tartósabb elszakadást, amelyet nem sokan vállalnak fel.

Az említett célokat szem előtt tartva a gazdaság fejlesztését és Ózd versenyképességének erősítését már több partneri és ún. stratégiai megállapodás kívánta elősegíteni gazdaságfejlesztési programokban is feltüntetve, tényleges eredmények terén azonban több-kevesebb sikerrel. 2014 szeptemberében a gazdasági élet szereplői és a szakmai érdekképviseleti szervezetek képviselői újabb, gazdaságfejlesztési stratégiai akcióterv készítését is előkészítő egyezményt írtak alá a Miskolci Egyetem rektor-helyettesével, a KLIK

megyei tankerületi vezetőjével és a város polgármesterével a település gazdaságának fejlesztésére és versenyképességének erősítésére, fontos szerepet szánva a résztvevők közti folyamatos információáramlásnak. Az oktatás szerepének fontossága ismét elhangzott, konkrétumok már kevésbé. Korábban, 2014 áprilisában 3 nagy helyi cég képviselői kötöttek hasonló jellegű megállapodást a megyeszékhely felsőoktatási intézményével, azzal a szándékkal, hogy „közelebb hozzák egymáshoz az oktatási intézmény képzési rendszerét a város leendő és meglévő értelmiségével, valamint a helyi cégek szellemi és gyakorlati felvevőpiacával.”³⁹ Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a humán erőforrás megtartása, a diplomás mérnökök, szakemberek mellett a középfokú szakmunkásréteg hiánya jelenti az alapokat, melyek nélkül nehéz lesz „építkezni” a közeljövőben.

Címlap és osztálykép

Dübörög éppen az újabb választási kampány Ózdon, az önkormányzati választás megismétlésére kerül. Egy különös képmontázs kering a világhálón: ózdiak fényképei vannak rajta, akiknek el kellett menniük innen a jobb megélhetés végett más országrészbe, vagy külföldre. Egy évvel a külső borítón látható gépgyártástechnológiai technikus osztály⁴⁰ szakmai vizsgáját követően újabb hírt kapok tőlük: Budapestről, Egerből, Dunaujvárosból, hogy sikerült munkába állni. A folyamat nem állt meg, de nekik legalább sikerült. Szakképzettek és dolgoznak. A montázs azonban még nem teljes...

ALABÁN PÉTER

Melléklet

Név	Az iskola neve	Időszak
Kablai István	Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. Társulati Tanonciskolája	1889-1918
Hanuszik Antal	Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. Társulati Tanonciskolája	1918-1931
Czangár Lajos	Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. Társulati Tanonciskolája	1931-1944
Nagy Árpád	Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. Társulati Tanonciskolája	1945-1946
Jurás László	Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. Társulati Tanonciskolája	1946-1947
id. Dobosy László	Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. Állami Szakirányú Iparosstanonc Iskolája (1949-ig); Rimamurány Kohászati Üzemek Állami Gépipari Szakiskolája (1950-ig); Munkaerőtartalékok Hivatala (MTH, 1957-ig); Munkaügyi Minisztérium 102. sz. Gábor Áron Iparitanuló Intézet (1966-ig); 102. sz. Gábor Áron Ipari Szakmunkásképző Intézet	1947-1971
Takács Vendel	102. sz. Gábor Áron Ipari Szakmunkásképző Intézet	1971-1982
Datsinszky Edéné	102. sz. Gábor Áron Ipari Szakmunkásképző Intézet	1982-1995
Nagy Balyi Imre	Gábor Áron Ipari Szakképző Iskola	1995-2000
Veress Vilmos	Gábor Áron Ipari Szakképző Iskola (2004-ig); Gábor Áron Szakképző Iskola	2000-2005
Tóth Béla	Bolyai Farkas Szakképző Iskola (telephely)	2005-2011
Tuza Ottó igazgató, Tóth Béla tagintézmény-vezető	Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei József Attila Gimnázium, Szakképző Iskola és Kollégium Bolyai Farkas Szakképző Tagiskolája (telephely)	2011-2013
Tuza Ottó igazgató, Tóth Béla tagintézmény-vezető	Ózdi József Attila Gimnázium, Szakképző Iskola és Kollégium Bolyai Farkas Szakképző Tagiskolája (telephely)	2013-2014
Tóth Béla igazgató, Alabán Péter tagintézmény-vezető	Ózdi Bródy Imre Szakképző Iskola Gábor Áron Szakképző Tagiskolája	2014-től

4. táblázat: A Gábor Áron Szakképző Tagiskola és elődintézményeinek vezetői az alapítástól napjainkig

Felhasznált irodalom

Alabán Péter 2008: A rendszerváltozás társadalmi kérdései Ózdon. COMITATUS (18.) 9-10. [175.] 115-129.

Alabán Péter 2012: „A jó szakma felér egy diplomával” – Változások a szakképzésben. Ózdi Körkép (4.) 5. 6.

Alabán Péter 2014: Farkaslyuki remények az ezredforduló után. Válságjelek és kiútkeresés egy Ózd környéki bányásztelepülésen. COMITATUS (24.) 216. 29-42.

Alabán Péter – Vincze István – Zsid László 2007: Érettségi előkészítő tananyagegység. Módszertani füzet II. Szakiskolai Fejlesztési Program – Szakképzési évfolyam módszertani fejlesztési terület. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet [NSZFI], h. n. [Budapest]

Bubik Bence - Nyeste András 2014: Fejlődő és leszakadó járások. Magyarország társadalmi-gazdasági profilja. MKIK GVI Kutatási Füzetek 6. MKIK Gazdaság és Vállalkozáskutató Intézet, Budapest. Online: http://gvi.hu/data/papers/regio_2013_elemzes_140804_.pdf (Utolsó letöltés: 2014. október 20.)

Dobosy László 1989: Az ózdi szakmunkásképző intézet története (1889-1989). Kun Béla Művelődési Központ, Ózd

Hajdú Zsolt (szerk.) 2014: Adatok a szakképzésről és a szakképzettek foglalkoztatásáról. Tények & Következtetések. MKIK GVI Kutatási Füzetek 4. MKIK Gazdaság és Vállalkozáskutató Intézet, Budapest

Online: http://www.gvi.hu/data/papers/szakisk_tudtar_elemzes_140618.pdf (Utolsó letöltés: 2014. október 20.)

Makó Ágnes – Bárdits Anna 2014: A pályakezdő szakmunkások munkaerő-piaci helyzete – 2014. MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, Budapest. Online: http://www.gvi.hu/data/papers/szakiskola_2014_tanulok_tanulmany_140610.pdf (Utolsó letöltés: 2014. október 20.)

Szakképzési Fejlesztési Konceptió 2013: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Fejlesztési és Képzési Bizottság Szakképzés-Fejlesztési Konceptiója. BOKIK. Online: <http://www.bokik.hu/hu/letoltes/10155/b4070> (Utolsó letöltés: 2014. október 24.)

Tóth András 2009: Kell-e nekünk képzett szakmunkás? Mester és Tanítvány (6.) 23. Szakképzés. 38-41. Online: <https://btk.ppke.hu/uploads/articles/6694/file/23.pdf> (Utolsó letöltés: 2014. október 25.)

Jegyzetek

1. Hajdú Miklós (szerk.) 2014: 25.
2. Országosan a Cigándi járás statisztikai mutatói a legrosszabbak ilyen tekintetben. Bubik Bence-Nyeste András 2014: 62.
3. Uo.: 31.
4. EU Pályázati portál 2013. december 10.: <http://eupalyazatiportal.hu/celegyenesebe-erkezett-a-ples-zrt-fejlesztese/> (Utolsó letöltés: 2014. október 22.)
5. Makó Ágnes-Bárdits Anna 2014: 12.
6. Uo.: 44-45., ill. 47: 5.1. táblázat
7. 2011. évi CLXXXVII. törvény a szakképzésről. Vö. 31.§ (1) a) és b) pontjai. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1100187. TV (Utolsó letöltés: 2014. október 25.)
8. A teljes szakmalistát lásd: <http://www.mkik.hu/hu/magyar-kereskedelmi-es-iparkamara/rendeletben-kiadott-mestervizsga-kovetelmenyek-2583> (Utolsó letöltés: 2014. október 25.)
9. Szakképzés Fejlesztési Konceptió, 2013: 23-24.
10. Az Oktatási Hivatal adatai alapján. A kihúzott éveknél az adott szakképesítés nem, vagy nem ilyen néven szerepelt a korábbi OKJ-ban. Forrás: Szakképzés Fejlesztési Konceptió 2013: 29.
11. Alabán Péter 2012. A CNC forgácsoló szakképesítés az OKJ változása miatt 2013 szeptemberétől már nem indítható.
12. Vájarosztályt indítottak Bátorfyerenyén. Forrás: MTI. <http://mno.hu/belfold/vajarosztalyt-inditottak-batorfyerenyen-1245835> (Utolsó letöltés: 2014. október 22.)

13. Alabán Péter 2014: 39.
14. Újraindul a bányászokképzés 2015-ben. In: Gazdasági Iránytű - A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kereskedelmi és Iparkamara havi melléklete 2014/55: 4.
15. A 2014. szeptember 5-től hatályos jegyzéket lásd: Hatályos rendeletek alapján az Országos Képzési Jegyzékek adatbázisa 1993-tól (https://www.nive.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=297) (Utolsó letöltés: 2014. október 22.)
16. Az 1884-es ipartörvényt lásd: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=6141> (Utolsó letöltés: 2014. október 24.)
17. Dobosy László 1989: 15-16.
18. Uo.: 19-20.
19. Vö. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8349> (Utolsó letöltés: 2014. október 24.)
20. 1969. évi VI. törvény 2.§ (1) bekezdése. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8474> (Utolsó letöltés: 2014. október 24.)
21. Dobosy László 1989: 49, 62.
22. Uo.: 126.
23. Népszámlálás 2011: http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_05 (Utolsó letöltés: 2014. október 24.)
24. Iskolai adatjelentés 2000
25. Megszűnt szakképesítések az 1991/1992-es tanévtől: ruhagyártó, általános gépszerelő és karbantartó, hengerész és forrasztár, kovács, öntő, esztergályos, marós, karosszérialakatos (később átmenetileg újraindult), autószerelő, központi fűtés szerelő, Diesel-mozdony szerelő, vasúti jármű szerelő, vas- és fémszerkezetlakatos, villamosgép-szerelő, épületvillamossági szerelő, bútorasztalos, fonalgyártó, szövő, bőrdíszműves, ács-állványozó, bádigos, kötő-és varrógépmű-szerész, épületasztalos (később újraindult), férfi-ruha-készítő. Forrás: Statisztikai jelentés / Gábor Áron Szakképző Iskola, 2004. február 2. Készítette: Vincze István
26. Statisztikai adatok (1999-2000). Igazgató: Nagy-Balyi Imre
27. Iskolai összesítő (2000-2001). Ózd, 2001. május 23. Igazgató: Veress Vilmos
28. A Gábor Áron Szakképző Iskola létszámának és lemorzsolódásainak alakulása. Ózd, 2004. december 1. Igazgató: Veress Vilmos
29. Iskolai jelentés 2004. január 14. Igazgató: Veress Vilmos
30. A hagyományos 2 éves, 9-10. évfolyamon szakmai alapozó képzést nyújtó rendszerben az utolsó 10. évfolyam a 2013/2014. tanévben „futott ki”, átadva a helyét a 3 éves szakképzésnek. A táblázat még az előbbi képzési rend vonatkozó helyi adatait rögzíti.
31. Forrás: Statisztikai adatok – Bolyai Farkas Szakképző Iskola, 2005/2006. tanév. Igazgató: Tóth Béla
32. Hajdú Miklós (szerk.) 2014: 39.
33. Alabán Péter 2008: 122.
34. Tóth András 2009: 38.
35. Uo.: 39.
36. Forrás: Létszámadatok – Bolyai Farkas Szakképző Iskola, 2008. január 24. Igazgató: Tóth Béla
37. Alabán Péter-Vincze István-Zsid László 2007
38. Forrás: KIRSTAT 2014
39. <http://www.ozd.hu/news.php?id=2129> (Utolsó letöltés: 2014. október 24.)
40. A 2/14-GT osztály tagjai voltak (2012-2014): Balázs Alex, Bárdos Péter Krisztián, Demcsik Dániel, Kiss Dávid, Klicsu Attila, Kolevszki Dániel, Kovács Gábor, Kvaka Ákos, Molnár Milán, Molnár Szabolcs, Póta Ádám, Sallai Gábor, Sáfrány Bence, Schuller Béla, Tóth Ádám

Kitekintés

Łódź – négy nemzet városa

Lengyelországban, de Közép-Európában is különlegesnek számít Łódź – gyakorlatilag városként csak 200 éve létezik, a mai arculatát a (vad) kapitalizmus évtizedeiben, azaz a 19. század második felében nyerte el, soknemzetiségű mivolta (a várost a német és zsidó gyárosok virágoztatták fel, de éltek itt lengyelek és oroszok is) mind a mai napig kitapintható. A textiliparáról elhíresült Łódźot nevezték „lengyel Manchesternek” is, ahol a többség kiszolgáltató gyári munkásként tengette életét, de nem egy ember számára az „Ígéret földjének” bizonyult, hogy még a mai szemet is meggyönyörködtető, pompás palotákat, villákat említem. A város identitásához szorosan kapcsolódik annak multikulturalitása, számos etnikai és/vagy vallási közösség együttélése, amely a 21. század távlatából békésnek mondható. A második világháború végéig a lengyelek ugyan enyhe többséget alkottak, de számottevő zsidó és német lakosságot is találunk itt, akik a gazdasági életben játszottak kimagasló szerepet (1918-ig az oroszok létszáma is érzékelhető volt, tekintettel arra, hogy Łódź a cári Birodalomhoz tartozott).

Az Ígéret Földje – Łódź története dióhéjban¹

A mai értelemben vett város születésnapja 1820. szeptember 18-ra tehető, amikor is a napóleoni háborúkat lezáró bécsi kongresszuson, az Oroszország fennhatósága alá tartozó Lengyel (vagy Kongresszusi) Királyság kormányzatának határozata alapján Łódźot gyári/ipari településsé nyilvánították (az abban az évben a mindösszesen 800 fős falu korábban a włocławi püspökség joghatósága alá tartozott). A döntésben szerepet játszott a település remek földrajzi fekvése (közel feküdt Poroszország és Ausztria), sok víz volt a közelben, amire szüksége volt a kiépülő textiliparnak, volt fa és tégla is elérhető közelségben.

Az 1840-es években a Királyság területén a textilipar központjává válik Łódź – eleinte posztó-, majd gyapjú- és lenfeldolgozásban, idővel azonban a gyapot veszi át a könnyűiparban a domináns szerepet. Sorra érkeztek – elsősorban a szomszédos németnyelvű területekről (Szászország, Poroszország, Szilézia, Ausztria) – szakemberek, munkások, vállalkozó szelleműek, de sok lengyelt és csehet is találunk a korai évek beköltözői között. A század közepén „német városnak” tekinthető Łódź, ahol ugyan a(z) evangélikus vallású) német elem nem alkot abszolút többséget, csak relatívat (1850-ben a lakosság 43%-a, 6,7 ezer fő).² 1864-től 1914-ig tartott Łódź fejlődésének a legdinamikusabb szakasza: ez idő alatt a lakosság létszáma megtizenkétszeresződött (40 ezer főről 506 ezer főre)³, ahol két nemzeti közösség dominált. Egyfelől a lengyelek, akik az 1864-es oroszországi jobbagyfelszabadítás után kerestek maguknak kenyérkereseti lehetőséget és költöztek nagy létszámban Łódźba, ahol azonban a társadalmi lehetőségeik igencsak korlátozottak voltak (legfeljebb gyári munkások lehettek). Az 1860-as években megtörtént a zsidók egyenjogúsítása, ez lehetővé tette a szabad költöztetésüket is, így szívesen költöztek Łódźba, hogy a meglévő tőkájukat befektessék. A zsidók kis- és közvetítő kereskedelemmel foglalkoztak, kézművességgel is, egy részük a kulturális életben (könyv- és újságkiadás, színház) talált munkára.⁴

A várost érintő vasúti vonal kiépülésével (Moszkva–Varsó–Łódź–Bécs-vonal) az ipari termelés volumene is felfuthatott, és gyakorlatilag innen látták el textiltermékekkel a hatalmas oroszországi piacot, így nem csak a Királyság, hanem a cári birodalom egyik legjelentősebb iparral rendelkező városává nőtte ki magát, így nem véletlenül kapta a „lengyel Manchester” elnevezést. A 19. század végére négy nemzeti közösség volt a meghatározó (lengyel, zsidó, német, orosz)⁵, de ezek közül kettő valóságos „ipari családi dinasztiákat” hozott létre. Łódź leggazdagabb iparosai között német (Scheibler,

Geyer, Heinzl, Grohman, Eisert, Steinert) és zsidó (Poznański, Rosenblatt, Eitingon, Silberstein) családok domináltak, akik meghatározó szerepet játszottak textiliparának kiépítésében és működtetésében. A két legnagyobb és egymással rivalizáló családfő Karol Scheibler és Izrael Poznański volt, akiknek a gyáraiban több ezer munkás dolgozott, vagyonuk pedig – mai árfolyamon számítva – dollárszázmilliókat tett ki.⁶

A kapitalizmus egy külön „emberfajt” is létrehozott Lódzban – ő volt a lodzermensch, aki egy merész, vállalkozó szellemű, egyben pénzhajhász és ügyeskedő volt személyiséget testesített meg. Számára nem léteztek politikai vagy nemzeti elvek, emiatt bárkiből válhatott lodzermensch. Ebben az értelemben szupranacionális, lokális jellemzőket felvonultató helyi identitásról beszélhetünk az esetükben. Nem tévedünk nagyot, ha azt mondjuk, hogy éppen a lodzermenscheket (vagy magát a várost) állította középpontjába a Nobel-díjas lengyel író, Władysław Stanisław Reymont regénye, az „Ígérlet földje” („Ziemia obiecana”, 1898), amely *in situ nascendi* ábrázolja a lódzi kapitalizmus megszületését, annak minden pozitív és negatív következményeivel.⁷ A főhősök, egy lengyel, egy zsidó és egy német közös üzletbe vágnak, hogy gyorsan meg tudjanak gazdagodni, eközben az író felvonultatja a német és zsidó gyárosokat, a régi, romantikus világban megmaradt lengyel nemeseket, a felszínen maradni kívánó kispolgárokat, valamint a végletekig kiszípolozott, zömében paraszti származású munkásokat, akik számára Lódz jelenti az ígérlet földjét, ahol vágyaik és álmaik szerint egy jobb világ vár rájuk.⁸ A regényt felhasználva készítette el a világhírű (egyébként éppen itt diplomát szerző) Andrzej Wajda filmjét (1975), akinek sikerült a vásznon – a cenzúra ellenére is – felvillantania valamit a korabeli soknemzetiségű világot és polgári miliőt.

Meg kell említeni az 1918 előtti Lódzból egy olyan közösséget, amely csak akkoriban játszott szerepet. Az oroszok alkották a soknemzetiségű város legkisebb közösséget, és a jelenlétük elválaszthatatlanul összefonódott azzal ténnyel, hogy a Kongresszusi Királyság, amelynek Lódz is a része volt, a cári Oroszországhoz tartozott. A Birodalom más részeiből érkeztek ide orosz

kereskedők, de a 19. század utolsó harmadában – a russzifikáció felerősödésekor a lengyel területeken – egyre többen jöttek ide, és töltöttek be valamilyen funkciót az adminisztrációban (városigazgatás, bíróságok, tanárok), illetve itt állomásozott egy ezrednyi katonaság, akik közül nem egy itt telepedett le a leszerelés után. A 19. század végére egy hatezer főt számláló orosz közösség jött létre, de mivel ők a „megszálló hatalmat” képviselték, ezért a többi polgár bizalmatlanul tekintett rájuk.⁹ A lódzi oroszok élete az orthodox templom köré összpontosult, amely közül elsőként az Alekszandr Nyevszkij székesegyház épült meg (1884), amely, mondhatni, egy szimbolikus helyen áll – a város vasúti főpályaudvarának számító állomástól (Lódz Fabryczna) nem messze, azaz mindenki, aki vonattal érkezett ide, ezt az neobizánci stílusban épült épületet látta meg először. Mindenesetre, a templom építői bizottságába német és zsidó gyárosok is helyet kaptak (Scheibler, Poznański, Herbst), akik egyébként nem csak a hatalom által favorizált pravoszláv templomok javára adakoztak, hanem katolikus templomok javára is.¹⁰ Rövid időn belül még két pravoszláv templom készült el (Szt. Alekszj, a katonaság számára, és Szt. Olga, amely a székesegyháztól pár száz méterre található). Természetesen, a rohamosan növekvő lakosság lelki igényeinek kielégítésére más egyházak, felekezetek is építettek templomokat, sokszor a gazdag gyárosok komoly anyagi hozzájárulásával: a katolikusok használták – a később székesegyházzá váló – Kosztka Szt. Szaniszló templomot (átadva 1912-ben), a Szt. Anna templomot (1905) vagy a Szt. Kázmér templomot (1902). Az evangélikusok 1914-ig két Isten házáat építették fel (a két háború közötti időszakban pedig egyet) – az eklektikus stílusban emelt Szentháromság-templomot (1829, ez volt az első kőből épített templom a városban, átépítve 1891-ben) és a neoromán Szt. Jánost.¹¹

Az első világháború során, már 1914-ben Lódz német megszállás alá került, és ellátási zavarok (szén és gyapot hiánya) alakultak ki, illetve a megszállók tudatos döntése (megszüntetni a konkurenciát) nyomán a textilipari termelés megállt, ráadásul számos gyárak szereltek le és szállítottak nyugatra. Ezek a lépések hatalmas munkanélküli-

séget okoztak és több tízezen kényszerültek migrációra – 1918-ban, Lengyelország függetlenségének kikiáltásakor Łódź mindösszesen 341 ezer főt számlált, ez majdnem 300 ezer fős veszteséget jelentett a négy évvel korábbi állapothoz képest. A két világháború közötti időszakban (1918–1939) a város a róla elnevezett vajdaság központja lesz, és a lengyel állam második legnépesebb városának számít, ugyanakkor megmaradt szinte kizárólag ipari centrumnak (ebben az időszakban nem sikerült létesíteni egy felsőoktatási intézményt, és csak ekkor vált általánossá a kötelező elemi oktatás a gyermekek számára). Újraindulhatott a termelés, azonban nagy érvágást jelentett, hogy a keleti piac elveszett, így át kellett állni a belföldi igények kielégítésére, valamint az exportra. A nagy gazdasági világválság Łódzot is érzékenyen érintette, részben ezzel összefüggésben a pár évtizeddel korábban megalapított és felfutott vállalkozások (Scheibler, Poznanski, Grohman) jutottak csődbe.

A két világháború között Łódź népességét és etnikai összetételét tekintve stabilizációt figyelhetünk meg: a lakosság kb. felét a lengyelek alkották, egyharmadát a zsidók, míg egytizedét a németek.¹² A lengyelek, a függetlenség megszerzését követően, hirtelen „urakká” váltak saját városukban, ami egyben társadalmi előrejutást is jelentett számukra, pl. az adminisztrációban, oktatásban.

Az izraelita lakosság létszámban nagyobb volt a németnél, de kevesebb, mint a lengyel, de helyenként (pl. Bałuty negyedben) abszolút többséget alkottak, ugyanakkor vallási-kulturális értelemben elkülönültek a keresztény többségtől. A zsidó közösségen belül is hatalmasak voltak a különbségek a jövedelmi-társadalmi vagy akár ideológiai-vallásgyakorlási szempontból (a haszid miszticizmus követői vs. az ún. litvákok, akik rabbinikus orthodoxia hívei voltak). Létszámuk fokozatosan növekvő tendenciát mutatott, köszönhetően a magas népszaporulatnak és a városba történő migrációnak. A politikai életben is jelen voltak a zsidó pártok (a baloldali Bund, cionisták, revizionisták, kommunisták, vagy a konzervatívabb, az 1926 utáni kormánypárttal szimpatizáló Agudat) és országos parlamenti képvisellel is rendelkeztek. Egyébként nem

szabad azon csodálkozni, hogy bizonyos mértékű antiszemitizmus jelen volt a lódzi társadalmon belül, de az is igaz, hogy ez az érzület nem volt sohasem domináns, amit jelez az a tény is, hogy a városban sohasem került sor pogromra. Az 1931-es népszámlálás kimutatta, hogy az izraelita lakosság esetében a lengvelséghez való nyelvi-kulturális hasonulás minimális szinten volt jelen – a 202 ezer fős közösség alig 5%-a (10,5 ezer fő) mondta a lengyelt anyanyelvének, a többségnek a jiddis volt az. Úgy tűnik, hogy a „lengyel modell” átvétele a zsidók számára nem volt vonzó alternatíva, ugyanakkor a főleg a kereskedelemben tevékenykedő és szabadfoglalkozásokat űző zsidók számára elengedhetetlen volt a lengyel nyelv ismerete.¹³

A helyi németek is új helyzetben találták magukat a lengyel függetlenség kikiáltását követően. Voltak, akik nem tudták elképzelni az életüket kisebbségként egy nemzetállamban, így főleg az 1920-as évek elejéig jellemző volt az anyaországba való kitelepülés, azoknak azonban, akik maradtak szülőföldjükön, újjá kellett szervezniük magukat, nem csak városi, regionális, hanem országos szinten egyaránt.¹⁴ Ebből a szempontból a lódzi némettség egyszerre jelentett veszélyt a többségre nézve és volt veszélyeztetve általa.¹⁵ Az világos volt, hogy a németek a számarányukhoz képest sokkal nagyobb szerepet játszottak a helyi gazdasági, politikai életben (emiatt egyfajta kivételezettség érzése dominált a köreikben), illetve a Közép-Lengyelországban (volt orosz zabórban) élő németek, mintegy 250 ezer fővel, természetes központjuknak tartották a várost. Ugyanakkor – mivel kulturális, részben vallási értelemben – nem volt nagy társadalmi távolság a lengyelek és a németek között, a némettség egy része asszimilálódott a többségbe (ez a folyamat már a 19. század végén megkezdődött és felgyorsult 1918 után, de 1933 után lelassult újra – az 1931-es census szerint 48,4 ezer evangélikusból már 7,1 ezer vallotta magát lengyel anyanyelvűnek). Másfelől a lengyelországi némettség szervezeteiben domináns szerepet betöltő, a volt porosz zabórhoz tartozó nyugat-lengyelországi németek a lódziakat nem tartották eléggé németnek. Tehát a helyi némettség a perifériára szorult, ami abban is megmutatkozott, hogy a berlini

kormányzattól, amely szívesen finanszírozta a „centrifugális erőket” a Visztula partjainál, az 1920-as években minimális anyagi támogatást kaptak.¹⁶ A nácik 1933-as hatalomra jutása nem múlt el nyomtalanul a lódzi németsegen belül, és kihatott a zsidó közösséggel való kapcsolatában is – minimálisra szűkölt a helyi német és zsidó pártok közötti együttműködés, és a lódzi németek egyik befolyásos politikai szervezete, a Deutsche Volksverband egyértelműen antiszemita és náci szimpatizáns irányba fordult, így a három városi közösség tagjai közé beférkőztek a bizalmatlanság csirái.¹⁷

Lódz mint Litzmannstadt – a német megszállás

A német hadsereg, a Wehrmacht viszonylag hamar, már 1939. szeptember 9-én elfoglalta a várost, és voltak olyan helyi lakosok, akik üdvözölték a bevonuló csapatokat. Két hónappal később Lódz – először és utoljára története során – a náci Németország, azon belül a Varta-vidéki birodalmi adminisztratív egység (Reichsgau Warthenland) részévé vált. Ugyan Warthenland székhelye Posen/Poznań volt, mégis Lódz volt a legnagyobb, 750 ezer lakosával. A város nevét is megváltoztatták, Adolf Hitler személyes parancsára – 1940 áprilisától Litzmannstadt néven kellett keresni a térképeken.¹⁸

A helyi németek egy része – s ez az epizód nem illik bele a mai, toleranciára, városi közösségek közötti szolidaritásra épülő narratívába – részt vállalt a nácik elnyomó gépezetének oldalán (SS- vagy Waffen-SS, Volskdeutscher Selbstschutz nevű milícia tagjaként), magyarán az 1939 előtti szomszédai üldözésében, elnyomásában vállaltak szerepet. Ami szintén fontosnak volt mondható, hogy ismerték a helyi nyelvet, viszonyokat, emiatt veszélyesek voltak mind a zsidókra, mind a lengyelekre nézve.¹⁹ A megszállók, akárcsak a többi, a Harmadik Birodalomhoz csatolt területen a Volkslistét hozták létre, amelyben négy kategóriát állapítottak fel a „népi németek” számára (a listát egyébként a helyiek döntő többsége aláírta).

A megszállással megkezdődött a város germanizálása (szimbolikus döntéssel a főutca, az ulica Piotrowska felvette a Führer nevét, de más köztereket is németesítettek, de ezek semmilyen helyi hagyománnyal nem bírtak). A lengyeleket a Főkormányzóságba üldözték, illetve németországi kényszermunkára hurcolták, és a nemzetiségi arányokat megváltoztatandó a korábban a Baltikumból kitelepített németek kerültek a városba. A terror nem csak a lengyeleket és a zsidókat érintette, hanem a náci rendszerrel nem szimpatizáló németeket is.

A letragikusabb következmények a német megszállás és a Harmadik Birodalomhoz való csatlós a zsidó közösségre nézve járt. A nácik azonnal felszámolták politikai, társadalmi, oktatási szervezeteiket, a zsidó vagyont államosították, az érintett lakosokat sárga csillag viselésére kötelezték, és 1939–1940 folyamán – egy kivételével – felrobbantottak minden zsinagógát, ami mintegy előrevetítette a zsidók tragikus sorsát. Ennek első lépéseként 1940 februárjában felállításra került a gettó (mintegy 4 km² területen, 160 ezer fő részére), a Baluty negyedben, ahol az izraelita lakosság amúgy is koncentráldott. A területet fizikailag is leválasztották a városból, és tovább rontotta az ide bezártak esélyeit, hogy mivel a negyed nem rendelkezett csatornahálózattal, gyakorlatilag minimálisra csökkent az árja oldalal való kapcsolattartás. 1942 után a környékbeli városokból és Nyugat-Európa számos városából (Prága, Bécs, Luxemburg) ide irányítják a zsidókat.²⁰

Ami valóban érdekessé teszi a lódzi gettó történetét, az egy személy – nevezetesen Chaim Mordeháj Rumkowski, akit a megszállók 1939 októberében a Zsidó Öregek Tanácsának (Judenälteste) élére neveztek ki, és mint ilyen összekötővé vált a gettó és a német hatóságok között. Rumkowski, aki a háború előtt egy árvaházat igazgatott és hitközségi vezető volt, a vészterhes időszakban egyetlen utat látott a túlélésre – csak a munka és a német igények messzemenő teljesítése mentheti meg a lódzi gettóba zárt zsidókat. Ebben a küldetésstudatban igazgatta a munkatáborra átalakított gettót, remek szervezőként, de kemény kézzel szervezte meg a munkát, és nem állt messze tőle a hiúság sem (pl. saját arcképével, csak

a gettó területén érvényes bankókat nyomtatott, ezek voltak az ún. „Rumkik”, de létezett itt a jiddis nyelven megjelenő újság [Getto-Cájtung], amely a „Rumkowski elnök urat”, „Chaim királyt” dicsőítette).²¹

Máig tartanak a viták, vajon Rumkowski kolaboráns volt-e (gyakorlatilag ellenállás nélkül hajtotta végre a németek parancsait) vagy inkább tragikus sorsú hősnek tekinthető, aki rosszkor volt rossz helyen. A gettót és lakosságát minden igyekezete ellenére nem sikerült megmentenie, ugyanis a németek két hullámban (1942 január-szeptember, illetve 1944 június-augusztus) deportálták az itt lakókat, először a közeli Chełmno (Kulmhof) haláltáborba, majd Auschwitzba (Rumkowski is az utolsó előtti „szállítmánnyal” érkezett ide, ahol életét veszítette). A gettó felszabadulását (1945 legeleje) csupán pár száz ember érte meg.

Második világháború után

A Vörös Hadsereg 1945 januárjában foglalta el a várost, gyakorlatilag harcok nélkül, így az nagyobb rombolások/pusztítások nélkül vészelte át a viláégést. Az nem volt kérdés, hogy Lódz újra Lengyelországhoz fog tartozni (nagyhatalmi döntések értelmében a lengyel állam elvesztette a Szovjetunió javára Vilnát/Wilnot/Vilniust vagy Lemberget/Lwówot/L'vivet, de megszerezte Wrocław/Breslaut, Gdańskot/Danzigot vagy Szczecin/Stettint, amelyek korábban a Német Birodalomhoz tartoztak).

Az első világháború éveitől a 20. században újra bekövetkezett a város életében a „népvándorlások kora” – paradox módon – a Holocaust hatalmas veszteségei ellenére – Lódzból egy rövid időre Lengyelország „legzsidóbb” városa lett, ahová túlélők és olyanok érkeztek, akik a Szovjetunióban vészték át a háborút. Beindult a hitélet az egyetlen, furcsa módon megmaradt zsinagógában²², kulturális, politikai aktivitás. Azonban a kiépülő diktatúra nem engedhetett meg ilyenfajta vallási tevékenységet – a zsidók Lódzból nagy számban távoztak az 1956 utáni liberalizációs időszakban, illetve az 1968-as, álla-

mi szinten megrendezett anticionista (valójában: antiszemita) kampány folyamányaként. A zsidó közösség alig pár száz főre apadt, és 1974-ben a hatalom emigrációra kényszerítette az egyetlen lódzi rabbit is.²³ A másik nagy közösség története alig másfél évszázadot követően szintén a végéhez ért: az elvonuló német hadsereggel több ezren tartottak, joggal tartva a megszállók bosszújától, akik viszont – kényszerűségből vagy naivitásból – a városban maradtak, azokra keserű sors várt: erőszakoskodás, fosztogatás, kényszerszermunka, majd a szülőföld kényszerű elhagyása. Helyükre a régi, Főkörmányszósgba kitelepített lakosok jöttek vissza, de érkeztek a szovjetté vált területekről repatriánsok, de még Varsó lakosai is, akiknek a városát a náciak, a szó szoros értelmében, a földdel tették egyenlővé.

Az irodalmi-kulturális élet tagjai közül sokan jöttek ide lakásgondjaikat megoldandó, és a központi adminisztráció egy része is Lódzban talált otthonra, legalábbis addig, amíg a főváros romjaiból „talpra nem állt”. A kormányzat már 1945-ben életre hívott a városban egy tudományegyetemet és műegyetemet, ezzel is jelezve, hogy regionális centrumot kíván életre hívni ebből a több, mint félmillió városból. 1948-ban indult meg az oktatás a Lódzban világhírnevet hozó filmművészeti főiskolában (itt tanult, többek között, Andrzej Wajda, Roman Polański vagy Krzysztof Zanussi), és létesült egy filmgyár is.

Az 1940-es évektől kiépülő és megerősödő kommunista hatalom a szocreál stílust favorizálta a művészetekben, így az építészetben is, emiatt az elnéptelenedett zsidónegyed, Bałuty területén, valamint a városi központtól távolabbi pontokban panelházak nőttek ki a földből. A városrendezés „útjában álló” zsidótemető felszámolására került, de parkok, zöldövezet is létesült a túlbujránzott Lódzban. Vallási értelemben is gyökeresen megváltozott a város – gyakorlatilag homogénné vált, a németek kitörölték a zsinagógákat, zsidó imaházakat Lódz közterületeiről, a gazdátlan válnak evangélikus templomokat pedig a katolikus egyház vette át (Szentháromság-templom és Szt. János templom, de lutheránus kézen maradt a Szt. Máté-templom).

De a fizikai változásoknál fontosabb volt, hogy a város múltját illetően egyfajta amnézia alakult ki – akik újonnan jöttek Łódźba, azokat nem érdekelte különösképpen, hová is érkeztek, ugyanis a képzetlen munkaerőre szükséges volt a szocialista textiliparnak. Erre a közömbösségre épített a hatalom is, pontosabban maga volt a városi identitás megváltoztatójának fő motorja. Łódźban – a szó szoros értelmében – egy ipari város képe rajzolódott ki, szürkéségével, „semmilyenségével”, ahol ráadásul az új hatalom olyan narratívát tett általánossá, amely jól beleillett az osztályharcos ideológiába: Łódź a „rossz kapitalizmus” bölcsője volt, tehát el kell ítélni mindazt, ami itt történt 1945 előtt, és ez értelemszerűen szemben állt a munkás éthosszal.²⁴ A multikulturális múlt háttérbe szorult, és a kommunista hatalom szemében modern, ipari és szocialista várossá kellett válnia Łódźnak.²⁵

A sokszínű múlt feledésre volt kárhoztatva a szocialista időszak alatt, eltűntek az utalások az útikönyvek, tankönyvek lapjairól, a közösségi emlékezet helyeiről. Az államosított gyárak, a neoreneszánsz, neobarokk vagy Bauhaus stílusban épült nagypolgári villák vagy paloták falain semmi nyoma sem volt, hogy kik voltak régebben az építtetőik, tulajdonosaik, de az 1970-es évektől bizonyos változások voltak tapasztalhatóak (egyes épületek védett városi örökséggé lettek nyilvánítva). Voltak azonban olyan épületek, amelyek – a városrendezés nevében elkövetett – rombolásnak estek áldozatul.²⁶

Útkeresés 1989 után

A rendszerváltást követően a városi vezetésnek a gazdasági-társadalmi változásokon túl (a textilipar gyors összeomlása, hirtelen megugró munkanélküliség, elszegényedés, nagyfokú elvándorlás) arra is választ kellett adnia, hogy mit is kezdjen a „nyakán maradó” ipari örökséggel, amely zömében nem a lengyelek nevéhez fűződik, és milyen identitást adjon egy olyan településnek, amelynek a lényegét képező elem (textilipar) gyakorlatilag eltűnt. Tehát 1989 után újra kellett konstruálni a városvezetésnek és a helyi értelmiségi köröknek a városi emlékezetet, ebben, nyilvánvaló módon,

helyet kapott Łódź multikulturális öröksége, kiégyesülve a polgári, modern és európai jellegével, felvállalva a „legendás időköt”, azaz az 1918 előtti korszakot. A Łodzermensch alakja egyébként újból előkerült, pozitív felhanggal, hiszen a 20. század végi kapitalizmusnak is kellettnek hősök, akik ügyességükkel, tehetségükkel, dinamizmusukkal felvirágoztatják, újra, a város gazdaságát. Ugyanakkor ez az alak nem volt alkalmas arra, hogy minta legyen, hiszen túl nagy volt a kontraszt közte (vagy inkább idealizált képe) és a valóság között – lecsúszófélbe lévő, a poszt-szocialista korszakban helyüket kereső társadalmi csoportoknak nem egy ilyen „mesefigurára” volt szükségük.²⁷

Az utóbbi években a városvezetésnek nem sikerült a múltból itt maradt ipari komplexumokat revitalizálni, a mai kor szelleméhez és igényeihez igazítani. Azt lehet mondani, hogy a sokszor értéket képviselő gyárak lebontása egyszerűbb és költséghatékonyabb, mint azok fenntartása, ráadásul a hasznosításukra sincsen sok ötlet, és pénzt lehet szerezni a területek ledózerolásából és értékesítéséből (pl. lakóparkok létesítése a gyár helyére).²⁸ Az egyetlen sikeres nagyobb (külföldi) beruházása Izrael Poznański gyáregyüttesének az átalakítása volt, amely most „Manufaktura” néven Lengyelország egyik legnagyobb kereskedelmi-szórakoztató központjaként működik.²⁹

Mivel már az ipar nem játszik komoly szerepet a város életében, a város vezetése a kultúra kiaknázásában látta meg (az egyik) kitörési pontot Łódźban, amit „keresztezni lehetett” a multikulturális örökséggel. Így 2002 óta rendszeresen egy fesztivál kerül megrendezésre, ahol a városban jelen lévő négy kultúra kap főszerepet. A rendezvény 2002–2009 között A négy kultúra dialógusa fesztiválja (Festiwal Dialogu Czterech Kultur) nevet viselte, majd 2010-től – pénzügyi és szervezeti problémák miatt – szervezőt (magánszemélyek helyett) a Centrum Dialogu im. Marka Edelmana (a főszervezők) és nevet (Festiwal Łódź 4 Kultur) váltottak.³⁰ A fesztivál célja bemutatni a város multikulturális múltját, európai örökségét, ill. városimídzset építeni, mind a helyieknek, mind a lengyeleknek, mind a külföldieknek³¹, és itt színházi előadások, könnyű és komolyzenei koncertek, filmbemutatók, irodalmi estek kapnak

helyet, mintegy másfél héten keresztül. A rendezvény kritikusai szerint a város múltja „kilúgozva” jelenik meg (ha egyáltalán megjelenik hangsúlyosan), hogy az itteni közösségek a szolidaritás, a tolerancia talaján állva éltek volna együtt, valamint ez a fesztivál – jellegénél adódóan – óhatatlanul elitárisává válik (pár száz fős hallgatóság egy koncerten vagy színházi bemutaton egy többszáz ezres városban).

Lódz sikeresen „vetheti be” a városi identitás formálásába a város híres szülőiteit, akik között ott találunk minden fontos nemzetiségből személyeket: zsidókat – a már említett – Arthur Rubinstein vagy Julian Tuwim³², németeket Karl Dedecius³³, míg a lengyeleket – Jan Karski képviseli. Hasonlóképpen, az identitásépítés egyik látványos eszköze is megtalálható Lódzban – a forgalmas helyen felállított, a sétálók által „hozzáférhető” szobrokról van szó. Ezek – hol másutt? – a város fő ütőerének számító Piorkowska utcában kaptak helyet, mintegy belesimulva az utcaképbe. Eddig hat szobor látható (Tuwim padja, 1999; Rubinstein zongorája, 2000; Reymont utazóládája, 2001; az ipari Lódz megteremtői, 2001; Jaracz fotelje, 2006; A lámpagyújtó, 2007). A hasonló stílusú szobrok között találjuk a város szülőiteit (Rubinstein, Tuwim), akik híressé tették a várost (Reymont, gyárosok, azaz Scheibler, Poznański és Grohman, akik egy asztalnál ülnek), ugyanakkor a helyi képzőművészek tiltakoztak ezek kiállítás ellen, igénytelen, amatőr munkáknak tartva a szobrokat.

A letűnt időkről, és persze az itt lakók nemzetiségi, vallási hovatartozásáról, társadalmi helyzetéről tanúskodnak a városban megmaradt temetők. A régi zsidó temetőt (alapítva 1811-ben, de már a 19. század végén túlszűfolt volt) a németek a megszállás alatt megrongálták, de végezetül a kommunista hatalom számolta fel az 1950-es évek fordulóján; helyére utcák és blokkházak kerültek. A sírkertből csak fálmaradványok maradtak fenn, valamint a sírköveket a közeli utcák és házudvarok járdafelületének burkolásához használták fel. Helyét egy négynyelvű (lengyel, angol, héber, jiddis) emléktábla jelöli.³⁴ Viszont még mindig létezik a Bracka utcai temető (ul. Bracka), amelyet 1892-ben alapítottak a Bałuty negyed déli részében, és jelen pillanatban a leg-

nagyobb lengyelországi temetőnek számít (több mint 40 hektáros terület, 160 ezer sír, 70 ezer sírkő).³⁵ Itt található – többek között – Izrael Poznański síremléke (mauzóleuma), ahová feleségével együtt egy márványszarkofágba lett örök nyugalomra helyezve.

A zsidó temetőkhöz hasonló sors jutott az evangélikus sírkerteknek, amelyekben zömében a lódzi német nemzetiségű polgárok nyugszanak. Már nem létezik a Wizner utcai (Ul. Wiznera) temető, amely a 19. század legvégén létesült, és jellemző módon, a szegényebb emberek választottak maguknak itt sírhelyet. A németiség elmenekülésével a jelentősége is lecsökkent, de még történtek temetkezések az 1960-as években is. Az 1980-as években a helyi hatóságok a felszámolása mellett döntöttek, kihantolások is történtek, de az örökösök hiányában ez az arány csak 10%-ot tett ki, majd a területen park létesült. Ugyan pár évvel ezelőtt megtörtént a parkrendezés (volt sírkövekből létesült egy lapidárium), de még mindig várat magára, hogy a városi vezetés vagy egy civil szervezet elszánja magát és a halott lódziakhoz méltó emlékhelyet létesítsen a volt temető helyén.³⁶

A gazdag lódzi németek sírjai viszont az utókorra maradtak – az Ótemető (Stary cmentarz, Ogrodowa utca/ulica Ogrodowa) evangélikus részén találhatóak a Geyer-, Grohman- vagy Kindermann-család mauzóleumai, de ahogyan életében, úgy halálában is megmutatkozott gazdagsága Karol Scheiblernek – akinek a neogótikus stílusban épült Scheibler-kápolnája a temető legszebb (de igencsak elhanyagolt) épületei közé tartozik. Egyébként az Ótemetőnek van katolikus és orthodox része is, az utóbbiban a cári adminisztráció, hadsereg tagjai vannak eltemetve.³⁷ Érdemes megjegyezni, hogy az itt található síremlékek állagmegőrzése civil módon zajlik (Mindenszentek napján nyilvános gyűjtést rendeznek a nagyobb lengyelországi temetőkben), azaz a polgármesteri hivatal minimális anyagi hozzájárulásával.

A múlt pezsgő zsidó életéből csak töredékét sikerült átmenteni a jelenbe: az újjászülető hitközség 1988-ban a Reicher-zsinagógában szervezte meg a vallásgyakorlatot, egy évvel később

megkezdődhetett a hitéleti egy korábban ilyen hagyományokkal nem rendelkező épületben (ul. Pomorska 18.).³⁸ A Monumentum Iudaicum Lodzense Alapítvány célja (létrejött 1995-ben, ahol szerepet vállalt a városháza és az Izraelben élő, volt lódziakat tömörítő szervezet) zsidó emlékek megőrzése, a volt zsidó lakosság emlékének életben tartása, illetve a Bracka utcában található temető megmentése.³⁹ A városban működik zsidó hitközség is, amely öregek otthonát, kóser éttermet (a városközpontban található Cafe Tuwim), vendégházat, és rituális fürdőt működtet.⁴⁰

2004-re esett a lódzi gettó felszabadulásának a 60. évfordulója, amelyről – az egyébként jobboldali pártok által támogatott – Jerzy Kropiwnicki polgármester (2002–2010) által vezetett önkormányzat igyekezett méltón megemlékezni. Ennek keretében nyitották meg a majdnem 10 hektár nagyságú Túlélők Parkját (Park Ocalałych), amely a volt gettóval szomszédos területen található. Az ötletadó az egyik túlélő volt, s ezt felkarolta a városvezetés is. A parkban az évfordulón 418 túlélő (és családtagjaik) ültetett névvel ellátott emlékfát, és ezen kívül két emlékmű is helyet kapott a komplexumban: az egyik a zsidókat mentő legyelek monumentuma, a másik pedig az Emlékezet Dombja (Kopiec Pamięci), amely 10 méter magasságú, tetején pedig Jan Karski egészalakos szobra található, amint egy padon ül.⁴¹ Ahogyan találóan megfogalmazta egy túlélő: „Łódźban már nincsen házam, de itt fog nőni egy fám”.⁴² A másik fontos, akkor átadott emlékhely a Radegast Bahnhofon található, ahonnan deportálták a gettóba összezsúfolt zsidó áldozatokat, és itt egy Holocaust-komplexumot hoztak létre (állandó kiállítás, kültéri emlékhelyek). Egyébként tíz évvel korábban a kerek 50. évfordulóra mindösszesen csak egy Mózes szoborra futotta, aki kezében a Tízparancsot tartja, amelyet egy volt zsinagóga helyére, egy parkban helyeztek el.

Összegzés

A lakosság többségét Łódźban a 19. század második harmadától kezdődően a lengyelek alkották, akik azonban a társadalmi ranglétra alacsonyabb fokán helyezkedtek el, ugyanis ők javarészt gyári

munkásként, ritkábban hivatalnokként, szellemi szabadfoglalkozásúként dolgoztak, de helyzetük javult a függetlenég elnyerése után 1918-ban. Kisebbségbe szorultak ugyan, de a németek és a zsidók voltak azok, akik meghatározó szerepet játszottak a város gazdasági életében, hiszen a közepes- és nagygyárosok között szinte kizárólag e két közösségből származókat találunk. Nagyságukra jellemző, hogy Varsó után Łódźban élt a két világháború közötti korszakban a legnagyobb zsidó közösség Lengyelországban (1931-ben 202 ezer fő, a lakosság egyharmada), a helyi németek a legnépesebb városi közösséget alkották a német kisebbségen belül (közel 60 ezer fő). A lódzi etnikai mozaikot az oroszok zárják, akik az első világháborúig játszottak – korlátozottan fontos szerepet a város történetében, tekintettel arra, hogy ők Łódźban az akkor megszálló hatalmat, a cári Oroszországot képviselték.

A városi szövetben mind a négy közösség „letette a névjegyét”, azaz találunk olyan épületeket, lakóházakat, templomokat, amelyek az egyik vagy a másik nemzeti közösséghez köthetők, ugyanakkor ezen épületek egy része eltűnt (pl. zsinagógák, temetők) vagy megváltozott a funkciójuk („felekezeti váltó” templomok, Manufaktura átalakítása szórakozótéccentrummá, lakóépületekből múzeum, iroda lett, temetők helyén parkok létesültek). Hasonlóképpen, 1945-öt követően megszűnt Łódź soknemzetiségű (lengyel, német, zsidó, orosz) és sokvallású (katolikus, evangélikus, izraelita, orthodox) lenni, tekintettel a második világháború és az azt követő tragikus eseményekre (Holocaust, németet kitelepítése/elűldözése). Mint annyi város a mai Lengyelországban, Łódź is teljesen homogénné vált, de az „idegen szellem” nem hagyta el a várost, kitörölhetetlen módon ott lakozik az épületekben, templomokban, temetőkben, még akkor is, ha az örökösök már régen nem laknak ott. Łódź történelmi identitásának fő vázát két, egymáshoz szorosan kapcsolódó elem alkotja: ipari múltja és multikulturalitása.

Nincsen a városnak igazi, mindenki által azonosítható szimbóluma (mint Krakkóban a Főtér, Varsóban az Óváros, vagy szocreal-sztálinbarokk Kultúra és Tudomány Palotája), illetve következetesen épített és képviselt identitása a helyi

lakosok vagy az idelátogatók számára. Ötletek ugyan voltak, vannak a városi identitás kiépítésére, természetesen a multikulturalitás és az azzal összefüggő épített örökséget a központba állítva, de voltak általános, kissé fantáziálatlan utalások az „egyetemi Łódźra”, a „kreatív Łódźra”, ennél nagyobb létjogosultsága a filmgyártásra és filmes főiskolájára utaló „HollyŁódźnak” volt.⁴³ De ezen elemekkel való operálás során nem sikerült egységes képet kialakítani a városról, sem a helyiek számára, sem az ideérkezőknek, s a köztudatban még mindig – a már nem létező textiliparával, valamint az ehhez kapcsolódó szürkességgel van jelen, viszont a dinamizmus, optimizmus vagy éppen önbizalom hiányzik az önképből.

A város szempontjából vannak kitörési lehetőségek – létezik a város közelében nemzetközi repülőtér, ahol közvetlenül elérhető London, Dublin, Liverpool (köszönhetően a „külföldre szakadt” vendégmunkásoknak), Oslo, Milánó vagy Tel-Aviv. Varsó vonattal alig több, mint egy órára található, és az A2 jelű autópálya (amely összeköti a lengyel és a német fővárost) Łódźtól nem messze halad el. Tehát a város nincsen izolálva, így a jövőben a fejlődési potenciálja infrastrukturális szempontból biztosított, és csak a városvezetésen, a helyi polgárokon múlik, mennyiben tudják megformálni a łódzi identitást, milyen szerepet jut ebben a multikulturális örökségnek, s hogyan tudják kiaknázni az ebben rejlő lehetőségeket a jövőben.

LAGZI GÁBOR

Jegyzetek

1. Łódź történetének legteljesebb (de teljesen be nem fejezett) panorámáját nyújtja: Ryszard Rosin – Bohdan Baranowski – Jan Fijałek (red.): *Łódź. Dzieje miasta do 1919 r.* Tom I. Łódź, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1980. Az alábbi összefoglalás az alábbi tanulmány alapján készült: Wiesław Puś: Warunki i czynniki rozwoju Łodzi (1820–1939). In: Wiesław Puś – Stanisław Liszewski (red.): *Dzieje Żydów w Łodzi, 1820–1944. Wybrane problemy.* Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1991., 9–29. Inkább népszerűsítő, mintsem tudományos munkának

számít a városi önkormányzat által jegyzett, „Łódź történetének képes enciklopédiája” nevet viselő kiadvány: www.uml.lodz.pl/miasto/o_miescie/wydawnictwa_o_lodzi/ilustrowana_encyklopedia_historii_lodzi/.

2. A németek łódzi jelenlétéről: Marian Wilk (red.): *Niemcy w Łodzi do 1939 r.* Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 1996.

3. Ez a hatalmas méretű növekedés fél évszázad alatt nem csak a nagymértékű népességbeáramlásnak és a népszaporulatnak köszönhető, hanem annak is, hogy 1906-ban (és 1915-ben) megnövekedett a város területe, magába olvasztva a környező szatellit településeket.

4. A zsidók łódzi jelenlétéről: Andrzej Kempa – Marek Szukalak: *Żydzi dawnej Łodzi. Słownik biograficzny Żydów Łódzkich oraz z Łodzią związanych.* Łódź, Oficyna Bibliofilów, 2001. illetve Andrzej Machajek (red.): *Żydzi Łódzcy.* Łódź, Wydawnictwo Hamal, 2004., Wiesław Puś: *Żydzi w Łodzi w latach zaborów 1793–1914.* Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2001.

5. A három közösség együttéléséről a 19. és 20. század folyamán vö. Krystyna Radziszewska – Krzysztof Woźniak (red.): *Pod jednym dachem. Niemcy oraz ich polscy i żydowscy sąsiedzi w wieku XIX i XX.* Łódź, Wydawnictwo Literackie, 2002., ill. Paweł Samuś (red.): *Polacy, Niemcy, Żydzi w Łodzi w XIX-XX w.* Łódź, Wydawnictwo Ibidem, 1997., Jürgen Hensel: *Polen, Deutsche und Juden in Lodz 1820–1939. Eine Schwierige Nachbarschaft.* Osnabrück 1999.

6. Stefan Pytlas: Skład narodowościowy przemysłowców łódzkich do 1914 r. In: *Dzieje Żydów w Łodzi, 1820–1944....*, 55–78.

7. A regény 1932-ben látott először napvilágot, Mészáros István és Havas József fordításában.

8. A város irodalmi megjelenéséről különböző nemzetiségű szerzőknél vö. Delphine Bechtel: Urbanization, Capitalism, and Cosmopolitanism: Four Novels and a Film on Jews in the Polish City of Łódź. *Prooftexts* vol. 26., nr. 1 (2006) 79–106.

9. Łódź rosyjska. <http://www.centrumdialogu.com/pl/rosyjska-lodz>.

10. Itt nem csak egyszerűen jótékonyági cselekedetről volt szó (egyébként a legnagyobb gyárosok éppen azért lehettek a leggazdagabbak,

mert a munkásaik bérét tudatosan alacsonyan tartották), hanem inkább gesztus volt ez a gyáraikban dolgozók irányába, akik között nagy létszámban voltak lengyelek és katolikusok.

11. A felekezetek szerepéről a városi térnek alakításában: Jerzy Dzieciuchowicz – Ewa Klimma – Stanisław Mordwa – Wojciech Retkiewicz (red.): *Rola wyznań religijnych w kształtowaniu przestrzeni miejskiej Łodzi*. Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2004., Ewa Klimma: *Development of Catholic Sacral Space's Structures in Łódź. Inventory Report*. Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2010.

12. Ebben az időszakban két népszámlálást tartottak – 1921-ben és 1931-ben. Az első alkalommal a nemzetiségre és a vallásra, a második alkalommal az anyanyelvre és vallásra kérdeztek rá.

13. Jerzy Tomaszewski: Jews in Łódź in 1931 According to Statistics. Polin. *A Journal of Polish-Jewish Studies*, 1991. vol. 6., 175.

14. Vö. Dariusz Matelski: *Niemcy w Polsce w XX wieku*. Warszawa–Poznań, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999.

15. Winson Chu: *The German minority in interwar Poland*. Cambridge - New York, Cambridge University Press, 2012., 157.

16. Winson Chu: Revenge of the Periphery – Regionalism and the German Minority in Łódź, 1918–1939. http://users.ox.ac.uk/~oaces/conference/papers/Winson_Chru.pdf.

17. Janusz Wróbel: Between Co-existence and Hostility. A Contribution to the Problem of National Antagonisms in Łódź in the Inter-War Period. Polin. *A Journal of Polish-Jewish Studies*, 1991. vol. 6., 203–204.

18. Karl von Litzmann (1850–1936) porosz tábornok és stratég a első világháború hőse volt, aki a város közelében zajlott 1914-es csata egyik vezetője volt, tehát a városhoz csak nagyon esetlegesen volt köthető a neve.

19. Winson Chu: *The German Minority...*, 263. Egyes kutatók a helyi németek magatartásának magyarázatát abban látják, hogy ilyen módon akarták „lemosni” magukról a lodzermensch ironikus-megvetett imidzsét, bizonyítani azt, hogy ők is igaz németek.

20. Isiah Trunk: *Łódź Ghetto: A History*. Bloomington, Indiana University Press, 2008., Gordon J. Horwitz: *Ghettostadt. Łódź and the making of*

a Nazi city. Cambridge, Mass., Belknap Press of Harvard University Press, 2008., Andrea Löw: *Juden im Getto Litzmannstadt: Lebensbedingungen, Selbstwahrnehmung, Verhalten*. Göttingen, Wallstein Verlag, 2006.

21. Rumkowski tevékenységéről, a hozzá köthető „személyi kultusról” legújabbban: Monika Polt: *„Moja żydowska dusza nie obawia się dnia sądu.” Mordechaj Chaim Rumkowski. Prawda i zmyślenie*. Warszawa, Stowarzyszenie Centrum Badań nad Zagładą Żydów, 2012.

22. A Reicher- zsinagógát a második világháború alatt a németek söraktárnak használták, így maradhatott meg fizikai valójában.

23. Robert Moses Shapiro: Łódź. <http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/%C5%81odz>.

24. Ewa Boryczk: Tożsamość Łodzi, czyli o prawdzie tego miasta. In: Zbigniew Przygodzki – Mariusz E. Sokołowicz (red.): *Nowoczesne miasto. Badania, instrumenty, analizy*. Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2008., 224.

25. Craig Young and Sylwia Kaczmarek: Socialist Past and Postsocialist Urban Identity in Central and Eastern Europe. The Case of Łódź, Poland. *European Urban and Regional Studies*, 2008. vol. 15., nr. 1., 59.

26. Joanna Michlic: Łódź in the Postcommunist Era. In Search of a New Identity. In: Blair A. Ruble – John J. Czaplicka – Nida Gelazis (eds.): *Cities after the Fall of Communism: Reshaping Cultural Landscapes and European Identity*. Washington, D.C., Woodrow Wilson Center Press, 2009., 287–288.

27. Joanna Michlic: Łódź in the Postcommunist Era..., 288–290.

28. Barbara Wycichowska: Zagrożona przyszłość miasta. https://suw.biblos.pk.edu.pl/resources/i1/i2/i3/i2/i9/r12329/WycichowskaB_ZagrozonaPrzyszlosc.pdf. Ld. még Michael Fleming: Legitimizing Urban „Revitalisation” Strategies in Post-socialist Łódź. *East European Politics and Societies* 2012. vol. 26, nr. 2., 254–273.

29. Jerzy Dzieciuchowicz: *Wielkie centrum handlowe w przestrzeni miejskiej i podmiejskiej. Manufaktura w Łodzi i Ptak w Rzgowie*. Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2012.

30. A fesztivál honlapja: www.4kultury.pl.

31. Itt érdemes megjegyezni, hogy Łódź pályázott – egy nagyívű projektben – a 2016-os Európa Kulturális fővárosa címre, azt azonban a szintén multikulturális gyökerekkel rendelkező, az identitására Łódźnál jobban rátaláló Wrocław nyerte el.

32. Julian Tuwim (1894–1953) asszimilálódott zsidó családban született, a Skamander nevű, modernista irodalmi csoport tagja volt (de csak a fiatalkorában élt szülővárosában).

33. Karl Dedecius (1921–) Łódźban született, német szülők gyermekeként, de lengyel gimnáziumot végzett el, a második világháború alatt a Wehrmacht katonájaként szovjet fogságba esett, ahol megtanult oroszul. Az 1950-es évektől kezdve fordított irodalmat lengyelből és oroszról, 1980-ban megalapította Darmstadtban a Deutsches Polen- Institutot, amely azóta is a német–lengyel kapcsolatok javításán dolgozik. Dedeciust nyugodtan lehet nevezni egy jó értelembbe vett 20. századi lodzermensch-nek, emlékirataiban (*Ein Europäer aus Lodz: Erinnerungen*. Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2006) is utal lódzi gyökereire.

34. Cmentary przy ul. Zachodniej. <http://www.sztetl.org.pl/pl/article/lodz/12,cmentarze/1903,stary-cmentarz-zydowski/>.

35. Cmentarz przy ul. Brackiej 40. <http://www.sztetl.org.pl/pl/article/lodz/12,cmentarze/3081,cmentarz-przy-ul-brackiej-40/>.

36. Barbara Wycichowska: Park im. T. Rejtana. Łódzki Park Nie-pamięci. https://suw.biblos.pk.edu.pl/resources/i1/i4/i2/i8/i0/r14280/WycichowskaB_ParkRejtana.pdf.

37. Az Ótemető legteljesebb leírása: Jan Dominikowski: *Nekropolia Łodzi wielkoprzemysłowej. Cmentarz Stary przy ulicy Ogrodowej: dzieje i sztuka 1854–1945*. Łódź, Wydawnictwo Konserwatorów Dzieł Sztuki, 2004.

38. Robert Moses Shapiro: Łódź. <http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/%C5%81odz>.

39. <http://www.lodzjews.org/>. A 2000-es év környékén számos olyan, a városi vezetés támogatásával kiadott könyv, útikönyv jelent meg, amely számba vette a városban található zsidó emlékeket: Joanna Podolska: *Spacerownik. Łódź żydowska*. Łódź 2009., Joanna Podolska: *Traces of the Litzmannstad Ghetto. A Guide to the Past*. Łódź, 2004., Walicki Jacek: *Synagogi i domy modlitwy w Łodzi do 1939 r.*, Łódź, 2000., Joanna Podolska – Jacek Walicki: *Przewodnik po cmentarzu żydowskim w Łodzi*. Łódź, Oficyna Bibliofilów, 2002., Jadwiga Pyczewska-Pilarek: *Żydowskie getto w Łodzi 1940–1944*, Łódź, Vademecum, 1999.

40. A lódzi zsidó hitközség honlapja: <http://www.jewishlodz.org.pl/index.php>.

41. Jan Karski (1914–2000) történész, diplomata, jogász, a második világháború éveiben a földalatti lengyel állam hírvivője – az ő beszámolója volt az első, amelyben hírt adott a nyugati szövetségeseknek a megszállt Lengyelországban végbemenő Holocauról.

42. Park symbol. <http://www.centrumdialogu.com/pl/o-nas/park-ocalalych>. Az emlékhelyet a Marek Edelman Párbeszéd Centruma (Centrum Dialogu im. Marka Edelmana) gondozza. Célja a soknemzetiségű és sokkultúrájú Łódź gondolatának a népszerűsítése, különös tekintettel a zsidó örökségre. A Centrum különféle oktatási, nevelői tevékenységet folytat, a zsidó közösségre és a litzmannstadti gettóra vonatkozó gyűjteményt gondoz. A szervezetet, amely a városi önkormányzattól kapja a működéséhez szükséges forrásokat, a városhoz szorosan kötődő Marek Edelmanról (1919/1922–2009) nevezték el (Edelman fiatalkorában részt vett vezetőként az 1943-as varsói gettófelkelésben, 1946-ban telepedett le Łódźban, ahol évtizedekig szívsebész-ként dolgozott).

43. Kamil Brzeziński: Nowe Centrum jako remedium na problemy Łodzi. *Przegląd Socjologiczny* 2011. vol. 23. 398.

Utazás Szentpétervárról Szentpétervárra

Az orosz városok és területek névváltoztatása 2014 nyarán az orosz közéletet foglalkoztató témák egyikévé nőtte ki magát. 2014 júniusában, a normandiai partraszállás 70. évfordulóján merült fel az a gondolat, hogy a Volga menti Volgográd ismét a Sztálingrád nevet viselje. Vlagyimir Putyin orosz elnök a város lakóira bízta a döntést. Az Orosz Ortodox Egyház jelezte, hogy nem ellenzi a város névváltoztatását. A Volgográd neve körül kirobbant politikai vita során az Oroszországi Föderáció Kommunista Pártjának vezetője, Gennagyij Zjuganov azzal az ötlettel állt elő, hogy az „északi fővárosban” is tartsanak népszavazást arról, hogy visszakapja-e Szentpétervár a korábbi Leningrád nevet. Az ellenzéki Zjuganov nem számít ugyan jelentéktelen tényezőnek az orosz politikában, de Szentpétervár névváltoztatására vonatkozó váratlan kezdeményezése nem talált támogatásra. Jelen tanulmányban áttekintjük, hogy hogyan és miért változott meg Szentpétervár neve, történelmi szerepe az elmúlt három évszázad során.

A városlapítás

A Balti-tengeren, melynek neve valószínűleg egy mocsár jelentésű ósszláv szóból származik, ősidőktől fogva fontos kereskedelmi útvonalak vezettek. I. Péter (1682–1725) orosz cár számára nyilvánvalóvá vált, hogy a tengerektől elzárt Oroszország további fejlődését csak úgy lehet biztosítani, ha nyitva áll az út a tengerekhez. I. Péter a Balti-tenger és partvidéke birtoklásáért hosszú, de sikeres háborút vívott a svédek ellen, akik a 17. század utolsó harmadában Európa legjobb katonáinak számítottak. Az északi háború (1700–21) első időszakában a jó stratégiai érzékel megáldott cár, akinek neve elé utódai méltán teszik oda a „nagy” jelzőt, Oroszország számára vissza tudta hódítani a IV. (Rettegett) Iván uralkodása előtt elvesztett Néva-parti földeket és kulcsfontosságú kijáratot szerzett a Balti-tenger felé. Oroszország ezáltal aktívan bekapcsolódhatott

a világkereskedelembé és a világpolitika egyik meghatározó hatalmává léphetett elő.

A legtöbb európai város ezeréves múlttal dicsekedhet. Amikor a baltikumi Hanza-városok virágoznak, a jövődöbéli Szentpétervárnak még nyoma sincs. Szentpétervár későn, csak a 18. század elején jelent meg az európai városok sorában. Az orosz cár eredetileg a svédek elleni erődtménynak és az általa létrehozott orosz flotta kikötőjének szánta az új települést, de az hamarosan egy nagyhatalom fővárosának adott otthont.

I. Péter félelmetesen modern jelenség volt, aki Európával akart azonosulni. Több, mint egy esztendő európai tartózkodása számos vonatkozásban felnyitotta a szemét. Úgy döntött, hogy megtöri az orosz hagyományok erejét, és gyökerestül kiszakítja Oroszországot régi talajából és európai talajba ülteti. A cár Szentpétervár alapításakor nem Európát utánzó, hanem valóságos európai várost álmodott meg a kontinensnyi orosz birodalom európai peremére, a Finn-öböl partjára. Kortársai örült ötletnek tartották a városlapítást az északi folyó deltájában. Szentpétervár létrehozása ugyanolyan csekély társadalmi támogatást tudhatott maga mögött, mint a cár azon törekvése, hogy hazáját, a befelé forduló, „klausztofóbiás” orosz világot kinyissa Európa felé. Az alattvalóival szemben irgalmat nem ismerő cár maximális önkényuralmat gyakorolt, hogy elképzeléseit véghez tudja vinni.

Az ingoványos talajt először meg kellett erősíteni, a mocsárba cölöpöket kellett verni. Az Oroszország gazdasági és társadalmi fejlődését felgyorsító reformer cár nem riadt vissza a súlyos áldozatoktól sem: az ország minden részéből Péter parancsára idekényszerített emberek tízezrei pusztultak el az építkezések kezdetén. Ezért Észak Velencéjének alapjait a gerendák százezrei mellett a névtelen cölöpverők csontjai alkották. A cári erőszakátétel, a rémségek és borzalmak szörnyű élménye következtében az orosz nép meg volt győződve arról, hogy Péter maga az Antikrisztus. Később a zsarnoki lelkiületű cár képe halványodni kezdett, s a munkaszerető, életét az ország bámulatos gyorsaságú fejlesztésének

szentelő cár alakja került előtérbe. Mindazonáltal, amennyire ijesztő képet nyújt a városalapítás időszaka, annyira csodálatra méltó eredményt ért el a cári tettvágy és akarat.

I. Péter hadserege 1703. május 1-jén elfoglalta a Néva torkolatvidékén fekvő Nyensanz svéd erődöt. Az orosz uralkodó Nyensanz birtokba vétele után nem erősítette meg a megrongálódott svéd erőd sáncait, hanem megfelelőbb, a természet szeszélyeinek kevésbé kitett helyet keresett egy új erődítmény számára. A Balti térség feletti orosz fennhatóság biztosítása érdekében I. Péter az általa kijelölt helyen, a bővizű Néva Nyúl-szigetén elrendelte a Péter-Pál erőd építési munkálatainak elkezdését. Maga a harmincegy esztendőös cár, akit az új flotta felállításának ügyei kötöttek le, nem vett részt az alapkövetélen. A Péter-Pál erőd alapjainak ünnepélyes elhelyezése Péter barátja és bizalmasa, Alekszandr Danyilovics Mensikov herceg jelenlétében történt 1703. május 16-án (az új időszámítás szerint május 27-én), a Szentháromság hetében. A Nagy- és Kis-Néva összefolyásánál épülő erődöt a cár 1704-ben egy külső, előretolt védelmi állással, a Finn-öblöt a Kronstadti öböltől elválasztó Kotlin-szigeten emelt Kronstadti tengeri erőddel biztosította.

Szentpétervár első építménye, a Péter-Pál erőd alapjainak lerakása utáni években a város első lakosai, a cár bizalmasai és a kereskedők főként az erőd közelében, az erőd melletti Szentháromság-templom körül építkeztek. Itt alakult ki a város első főtere, amelyet Szentháromság térnek neveztek. A tér központi szerepét az is erősítette, hogy itt állt I. Péter földszintes faháza, a cár első „palotája”, és a közeli Néva-parton jött létre a kereskedelmi- és hadikikötő.

Az uralkodó az alapításkor nem rendelkezett előzetes részletes várostervvel, de szigorú alapelveként fogalmazódott meg, hogy egyenes utcákat, geometriailag szabályos tereket kell kialakítani és a lakóépületek az utca vonalában álljanak. A geometrikus szemlélet azonban a természeti környezet messzemenő figyelembe vételével párosult. A város építését maga a cár és az általa 1709-ben létrehozott Építésügyi Bizottság szigorúan szabályozta, ellenőrizte. Az energikusan kibontakozó építőmunkához rengetek köre

volt szükség, ezért Nagy Péter a köépitkezéshez szükséges nagy mennyiségű anyagi eszközt Szentpétervárra összpontosította. Minden nagy távolságból kocsival vagy hajóval ide érkezőnek köveket kellett hoznia magával. A szentpétervári köépitkezések biztosítása érdekében a cár 1714-ben azt is elrendelte, hogy Oroszországban kizárólag Szentpéterváron emelhetnek köépileteket.

Szentpétervár

A svédektől visszahódított ősi orosz földön a cár akaratából létrehozott várost Péter apostol tiszteletére és holland mintára *Sankt Piter Burhnak* nevezték el. A városnév nem az uralkodó ötlete volt, hanem Mensikov hercegtől származott, s a cár elfogadta bizalmasa javaslatát. I. Péter tapasztalt külföldi építőmesterekre bízta az építkezések irányítását. Az új Néva-parti város mintájául ugyan Amszterdam szolgált, ahol I. Péter 1697-ben ácsként hajógyárakba szerződött, de a megvalósult, pompás küllemű és könnyed eleganciájú Szentpétervár mégsem hasonlított a holland városra. „A Pétert követő korokban már nem különálló épületeket emeltek, hanem építészeti együtteseket terveztek, pontosabban szólva, építészeti tájképeket. Az európai építészeti stílusoktól eddig érintetlen Oroszország felnyitotta a zsilipeket, és beáramlott a barokk a klasszicizmussal együtt, és megtöltötte Szentpétervár utcáit és rakpartjait. Az orgonásípkokra emlékeztető oszlopsorok egy időben nőttek ki a földből a paloták homlokzataival. (...) A legkisebb részletekre is aggályosan ügyeltek. A folyók és csatornák gránitburkolata és vasrácsaik számtalan apró díszítőelemének végtelenül elegáns volta minderről ékesen szól. A paloták termeinek és a cári család meg az arisztokrácia Pétervár környéki rezidenciáinak belső kiképzése szintén erről tanúskodik.” (Brodzskij, 39.) A város palotái és templomai az európai építőművészetből táplálkoztak, de sajátosan orosz jelleget kaptak. Szentpétervár már I. Péter uralkodása évtizedeiben egyéni arculatú orosz város lett.

Nagy Péter cár 1709. június 27-én a poltavai csatában döntő győzelmet aratott a Carl Gustav Rehnskiöld tábornagy által vezetett svéd erők fe-

lett. A város sorsát véglegesen meghatározó csata után Péter elégedetten vetette papírra: „Ezennel Isten segítségével leraktuk az utolsó követ Szentpétervár alapjaiba.” (Warnes, 104.) A cár csapatai 1710. június közepén elfoglalták a Péter-Pál erődtől mintegy 120 kilométerre északnyugatra fekvő svéd várost, Viborgot, s ezzel északról, a szárazföld felől is biztosították Szentpétervárt. A cári család 1710-ben Szentpétervárra költözött. Az új Romanov-város Oroszország távoli peremtelepülése maradt volna, ha I. Péter a fényes katonai sikerek után, az 1710-es évek elején az orosz konzervativizmus fellegettségének számító Moszkvából nem helyezi át ide Oroszország fővárosát. Péter cár az új várost nemcsak az állami, uralkodói tevékenység központjává tette, de az orosz birodalom vallási életének szívévé is formálta. Oroszország életének sorsdöntő eseményei a Nagy Péter cár utáni két évszázadban Szentpétervárhoz kötődtek.

I. Péternek feltétlen célja volt, hogy Oroszországot kimozdítsa addigi elszigeteltségéből, ugyanakkor az európai életformát az ortodoxia szellemiségével akarta ötvöztetni. A cár gondot fordított arra, hogy a hagyományokkal még nem rendelkező új fővárost lelkeséggel töltsen meg és szakralizálja. Ahogyan a régi orosz fővárosok, Kijev és Moszkva mellett kolostorok épültek (Kijevo-Pecerszkaja Lavra, Trojice-Szergijeva Lavra), I. Péter Szentpétervárnak is saját szent helyet létesített. Az általa vasakarattal és elszánt-sággal létrehozott várost égi névkoronára, Szent Péterre, az egyik legtekintélyesebb apostol védelmére bízta ugyan, de nem az ő kultuszát honosította meg. Péter választása az orosz ortodox egyház által 1547-ben szentté avatott Alekszandr Nyevszkijre esett. A cár 1710 nyarán elrendelte, hogy a Néva és a Fekete-patak közti területen – ahol a hagyomány szerint 1240-ben Alekszandr novgorodi fejedelem, 1301-ben pedig Alekszandr fia, Andrej fejedelem győzelmet aratott a svédek felett –, kolostort emeljenek Alekszandr Nyevszkij tiszteletére. A szent földi maradványait átszállították Vlagyimirből Szentpétervárra, és az orosz-svéd északi háborút lezáró, Oroszország győzelmét elismerő nystadi béke harmadik évfordulóján, 1724. augusztus 30-án ünnepélyesen elhelyezték az új kolostorban.

Az új fővárosban az egyházi épületeknek nem volt kevésbé fontos szerepük Szentpétervár fejlődése szempontjából, mint a világiaknak. A város életére jellemző széleskörű tolerancia kialakulásában az is közrejátszott, hogy a 18. század első felében az Oroszország más részéből az új tengeri kikötővárosba érkező ortodox keresztények éppúgy betelepülőknek érezhették magukat, mint a külföldiek. A városba érkező külföldiek – főként németek és hollandok – megőrizhették életformájukat, engedélyezték számukra templomok építését, s azokban lutheránus, katolikus istentiszteletet tarthattak. A legkülönbözőbb etnikai csoportoknak és felekezeteknek otthont adó északi várost a külföldi utazók találónak nevezték „hőlepte Babilonnak”.

Nagy Péter cár és felesége, I. Katalin cárnő halála, majd Mensikov herceg félreállítását követően, 1728-ban a Moszkva-párti orosz arisztokrácia rávette Nagy Péter cár unokáját, II. Pétert (1727–1730), hogy az udvar és a kormányhivatalok költözzenek vissza az 1147-ben alapított Moszkvába. Az ekkor mindössze tizenkét éves orosz uralkodó módosította I. Péter 1714-es rendeletét is: ettől kezdve Szentpéterváron kívül Moszkvában is lehetett köépületeket emelni. A tizennégy évesen feketehimlőben elhunyt II. Péter utóda, Anna Ivanovna (1730–1740) 1732-ben ismét a Néva-parti nagyvárosba helyezte át az Orosz Birodalom fővárosát. II. (Nagy) Katalin (1762–1796) – az ötödik orosz uralkodó, aki I. Péter cár halála után palotaforradalom révén került hatalomra – uralkodása első évtizedeiben gránitlapokkal burkoltatta a Néva, a folyóágak és csatornák partjait. A város a 18. században déli irányban terjeszkedett: I. Péter korában Szentpétervár természetes határa a Mojka-csatornánál húzódott, II. Katalin időszakában már a Mojkatól jóval délebbre lévő Fontanka-csatornán túl is zajlottak az építkezések.

Szentpétervár fantasztikus energiával bújta ki a földből. Századik születésnapját már több mint kétszázhuszezer, a kétszázadikát közel másfél millió lakossal ünnepelte. A 18-19. században nemcsak Európa legújabb, hanem egyik legmodernebb városa is lett. A virágzó gazdaságú, pezsgő szellemi és kulturális élettel rendelkező orosz fővárost az ide látogató külföldiek Északi

Palmyrának is nevezték. A *Vogue* magazin 1913-ban Európa legelegánsabb fővárosaként mutatta be Szentpétervárt. A Romanovok időszakában a város az orosz tudományosság fellegvárának számított, itt alkotott Lomonoszov és Mengyelejev. Szentpétervár – Moszkva és Odessza mellett – a legszínvonalasabb zenei központ, a legjelentősebb orosz és külföldi művészek fellépésének színtere volt. A leningrádi származású, Nobel-díjas orosz író, Joszif Brodskij meggyőzően érvel amellett, hogy az északi egek alatt, Szentpéterváron született meg az orosz irodalom, amelynek „fő témája viszont már Pétervár alapításától fogva a város külső és belső szellemi terének ábrázolása, ennek hatása az emberekre, belső világukra. (...) Ha az ismert mondás szerint az orosz írók mindannyian »Gogol köpönyegéből bújtak ki«, akkor nem árt emlékeztetni arra sem, hogy ezt a köpönyeget nem másutt, mint Péterváron, a 19. század elején rángatták le a szegény csinovnyik válláról. Az alaphangot azonban Puskin adta meg a *Bronzlovasban*.” (Brodskij, 40-41.)

Petrográd

A Szentpétervár felépítésével „Európára ablakot nyitó” Nagy Péter cár az általa alapított városnak az oroszok számára szokatlan hangzású nevet adott, ezért a halála utáni évtizedekben a németes Szankt Petyerburg elnevezés állandósult. Az első világháború éveit jelentős változásokat hoztak a város életében és elnevezésében. 1914. augusztus 1-jén Németország hadat üzent az Orosz Birodalomnak. Az Oroszországot átható németellenes hangulatban II. Miklós cár a Néva-parti főváros Szentpétervár (Szankt Petyerburg) nevét 1914. augusztus 18-án Petrográdra változtatta. A város neve nemcsak oroszosodott, de a „szent” előtagot is elveszítette.

A bolsevikok 1917 őszén a „világ legelvontabb és legmesterkétebb városában” – ahogyan Dosztojevszkij nevezte Szentpétervárt –, léptek a történelem színpadára. Az ekkor már csaknem két évtizede létező és működő politikai mozgalom Lenin vezetésével magához ragadta a hatalmat és több mint hét évtizedre az ország egyeduralgó politikai erejévé vált. A szovjet történetírás

hamis glóriával övezte a bolsevik forradalmat, azt a látszatot keltve, mintha a Téli Palota 1917. október 25-26-ra (november 7-8-ra) virradó éjszaka történt elfoglalása lett volna a szovjethatalomért vívott harc legfőbb, dicsőséges színtere. „Amit a történelemkönyvek Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak neveznek – jegyzi meg Brodskij –, valójában nem volt más, mint egy egyszerű, vérméltó fordulat. A Vörös Gárda nem sokkal azelőtt szerveződött egysége az Auróra cirkáló ágyújának vaktölténnyel leadott lövése jelére behatolt a Téli Palotába, és letartóztatta az ideiglenes kormány – amely a cár trónról való lemondása után próbálta kormányozni az országot – ott tartózkodó minisztereinek egy csoportját. A vörösgárdisták nem találkoztak ellenállással: megerőszakolták a palotát őrző női zászlóalj felét, és kirabolták a termeket. Eközben agyonlőttek két vörösgárdistát, egy pedig megfulladt a borpincében. A Palota téren igazi lövöldözés – mikor hullottak az emberek, és fényszórók pásztázták az eget – csak később, Szergej Eizenstejn filmjében volt.” (Brodskij, 49.)

A város múltjában az alapítás utáni első két száz év dinasztikus történet, a Romanovok története volt. A Romanovok Oroszországával mindenben szakítani akaró bolsevikok elhatározták, Petrográdot megfosztják korábbi vezető szerepétől, ezért 1918. március 12-től a szovjethatalom központját Moszkvába helyezték át, amely Nagy Péter előtt Oroszország szívének számított. Az Orosz Szocialista Szövetségi Szovjet Köztársaság fővárosa Moszkvába történő „ideiglenes” átköltöztetésében valószínűleg az a megfontolás is közrejátszott, hogy a kommunisták katonailag veszélyeztetve érezték magukat, számítottak egy esetleges Finnország felőli támadásra. Voltak, akik a fővároscsereben a katonai szükséghelyzet megnyilvánulásán túl Szovjet-Oroszország Európából történő földrajzi és politikai visszavonulását látták.

Miután Moszkva lett a főváros, két évtizedes viszonylagos csendesség köszöntött a kommunista propaganda szótárában a „forradalom bölcsőjének” nevezett városra: „Az egész országon átvonult a polgárháború vihára, a nemzetben szörnyű hasadás ment végbe, két ellenséges táborra szakadt; de itt, a Néva partján, két évszázad

óta először nyugalom honolt, s a kiüresedett terek macskakövei között és a járdák résein át kinőtt a fű. Igaz, az éhség és a CSEKA (a KGB leánykori neve) megkövetelte a magát.” (Brodskij, 49-50.) Nehéz eldönteni, hogy a Romanovok egykori székhelyét sújtó borzalmak közül a városra lecsapott éhínség vagy a szovjet állambiztonsági szervek szedtek több áldozatot.

Leningrád

1924. január 26-án a szovjetek második össz-szövetségi kongresszusa a város nevének megváltoztatása mellett döntött: a mindössze egy évtizede Petrográdra átkeresztelt várost a Szovjetunió politikai rendszerének 1924. január 21-én elhunyt alapítójának emlékére Leningrádnak nevezték el. Nem tudhatjuk, hogy Lenin hogyan vélekedett volna arról, hogy az ő nevét viselje a Romanovok egykori székhelye. A város lakói nem egykönnyen barátkoztak meg az új városnévvel. A város hivatalos nevei mindig is nehezen kimondhatóak voltak, ezért az ott élők lakóhelyüket 1924 után is egyszerűen „Pityer”-nek hívták, ahogyan azt a város polgárai már a 18. század óta a mindennapi kommunikáció során emlegették.

A város régi, barokk és klasszicista stílusú negyedeinek a Romanovok korában kialakult arculata a kommunista évtizedekben alig változott, szinte érintetlen maradt. Az „új világ” kezdetén, 1918-ban az egykori dicsőséges cári Szentpétervár főutcáját, a híres Névai sugárutat Október 25-dike sugárútra keresztelték át, de 1944-ben visszakapta eredeti nevét. A Szentháromság-templomot, amely körül Szentpétervár első főtere kialakult, a kommunisták 1929-ben lerombolták, s az így megnagyobbodott Szentháromság tér a Forradalom tere nevet kapta. A kommunista városatyák – néhány templom eltüntetésétől eltekintve – nagyobb rombolást nem vittek végbe, ugyanakkor hagyták, hogy a Romanovoknak otthont adó város több ezer palotája lassú pusztulásnak induljon.

A 18. század elején a semmiből életre hívott város az 1940-es évek első felében kis híján a semmibe hullott vissza. A náci Harmadik Birodalom

1941. június 22-én megindította a Szovjetunió ellen a Barbarossa-hadműveletet. A túlerőben lévő Wehrmacht augusztusban megközelítette Leningrádot, a náci ostromgyűrű szeptember elején kezdett bezárulni a város körül. Adolf Hitler parancsa így szólt: „Nem lehet német katonák életét kockáztatni azért, hogy az orosz városokat a tűzvésztől megmentsük, vagy ezeknek lakosságát a német városok terhére élrelmezzük.” Porig akarta rombolni a több mint hárommillió lakosú Leningrádot. A győzelemre készülő Hitler az aranykopolás Szent Izák-székesegyházzal szemben lévő Astoria Szállóban tervezte a város elfoglalását megünnepelni. A német hadsereg és szövetségesei által körbezárt leningrádiak azonban – a hátszágtól elvágván – két és fél éven át hősiesszen küzdöttek a városért. Az ostromlottaknak két és fél éven át kellett szembe nézniük a hideggel, az éhséggel, a járvánnyal, a tűzérési tűzzel, a légi bombázással. A szovjet csapatok 1943. január 18-án törték át a Leningrád körüli német blokádot, de a város háborús megpróbáltatásai csak 1944 januárjában értek véget. Leningrád elszánt élni akarással fölébe kerekedett a német hódítóknak.

A 872 napig körülzárt városban közel egymillióan haltak meg. A náci blokádi hősi halottainak méltóságteljes sírmezőket alakítottak ki a városban. A legnagyobb nekropoliszban, a Szentpétervár északkeleti részében 1960-ban létesült piszkarjovói temetőben 420 ezer polgári áldozat nyugszik, akik éhen haltak, megfágytak vagy bombatámadásoktól pusztultak el. A hatalmas, 26 hektár területű temetőben nyugszik az a 70 ezer szovjet katona is, akik a város védelmében áldozták életüket. A temető közepén emelkedő *Haza Anyácska* bronzszobor talapzatán az „Itt nyugszik Leningrád” felirat olvasható. A rövid szöveg azért is pontos, mert a városvédő nép a heroikus küzdelem időszakában már nem szentpéterváriként vagy petrográdiként, hanem leningrádiként tekintett magára.

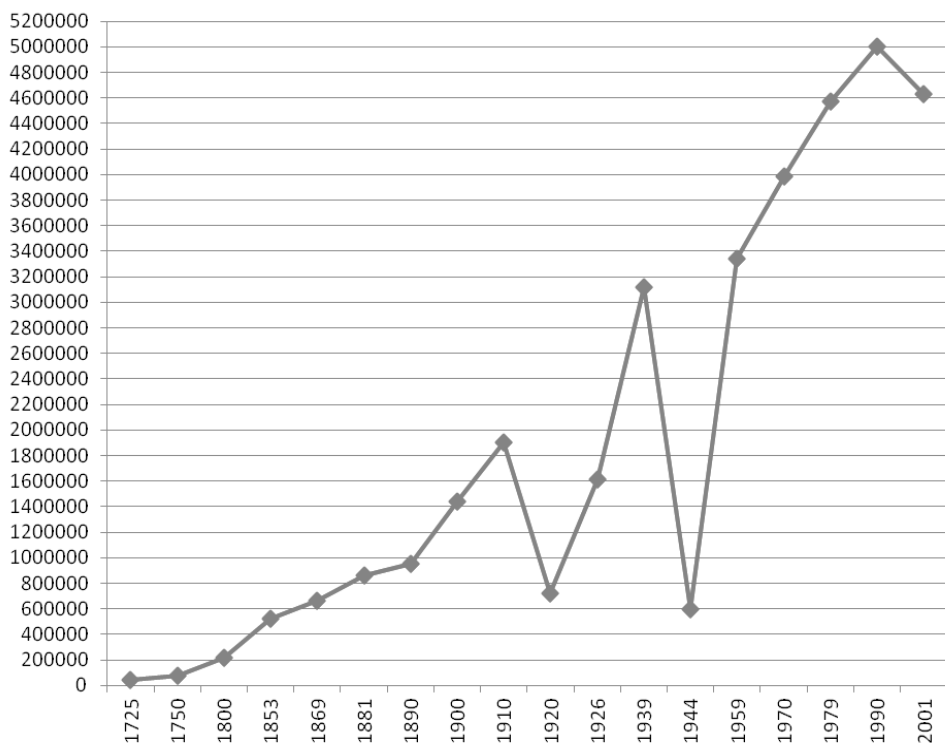
Sztálin, aki Lenin mellett nemzetiségügyi népbiztosként kezdte politikai karrierjét, nem szerette az idegenek és az idegen eszmék iránt toleranciát mutató Néva-parti várost, tudatosan elfordult tőle. A Nagy Honvédő Háború (1941-45) után valószínűleg ezért is halogatta Leningrád újjáépítését, az európai szovjet nagyvárosok sorának végén

Szentpétervár lakosságszámának változása 1725 és 2001 között

Év	Lakosságszám	Év	Lakosságszám
1725	40.000	1920	722.000
1750	74.000	1926	1.614.000
1800	220.000	1939	3.119.000
1853	523.000	1944	kb. 600.000
1869	667.200	1959	3.340.000
1881	861.300	1970	3.987.000
1890	954.400	1979	4.569.000
1900	1.439.600	1990	5.002.000
1910	1.905.600	2001	4.628.000

Az Энциклопедия Санкт-Петербурга: Население adatai alapján

**Szentpétervár lakosságszám-változásának dinamikája
1725 és 2001 között**

szerepelt a „forradalom bölcsőjének” helyreállítására. Sztálin Moszkvában, a munkásfővárosban érezte otthon magát, elsősorban Moszkvát fejlesztette és tette rendszere kirakatvárosává. A moszkvai metróhálózat 1935-ben létesült, a 11 km hosszú első leningrádi metróvonalat – amely a történelmi központot a délnyugati munkás- és lakónegyeddal kötötte össze a Felkelés tere és Avtovo állomások között – Sztálin halála után két és fél évvel, 1955. november 15-én avatták fel. Leningrádot csak a Brezsnyev-korszak elején, 1965. május 8-án tüntették ki legnagyobb diadaláért a „Hős Város” címmel, és még húsz évnek kellett eltelnie, hogy „Leningrád Hős Város” obeliszket emeljenek a Felkelés tere közepén. Magával a Szentpétervárt alapító cárral azonban a szovjet időszakban nem bántak mostohán sem az ideológusok, sem a történészek. Ebben az is közrejátszhatott, hogy Sztálin Nagy Péter uralkodását „az ország elmaradott keretei közül történő, páratlan kiugrási kísérletként” értékelte, és a cár első hajójának 1939-ben díszhelyet alakított ki a leningrádi Haditengerészeti Múzeumban. (Warnes, 91-92.)

Szentpétervár

1991 nyarán a leningrádi városi tanács kezdeményezésére a Szovjetunió második legnagyobb városának polgárai népszavazáson dönthettek városuk nevééről. Mihail Gorbacsov szovjet államfő azt szerette volna, hogy az északi nagyváros Leningrád maradjon, a polgárok azonban arra szavaztak, hogy Leningrád kapja vissza a Szentpétervár nevet. A valaha Szentpétervárnak elkeresztelt város 1991. október 1-jétől hivatalosan is újra az eredeti nevét viseli. A pétérváriak számára azonban továbbra is megmaradt „Pityer”-nek.

Szentpétervár történelmi városnevének viszszaadása után a kilencvenes évek Oroszországot a szovjet szimbólumoktól való eltávolodás és a cári idők nagyhatalmi szimbolikájához való visszatérés jellemezte. Jelcin elnök elrendelte, hogy a cári fehér-kék-piros trikolor legyen az ország zászlaja, a birodalmi kétfejű sas jelenjen meg az orosz állam címerén. A bolsevik forradalom nap-

ját, november 7-ét 1996-ban a „kiengesztelődés és megértés napjává” változtatták.

A Romanovok három évszázadon át tartó uralma II. Miklós cár 1917. március 2-i lemondásával ért véget. A bolsevikok több hónapos fogva tartás után 1918. július 17-én a jekatyerinburgi Ipatyev-házban kivégezték az orosz cári családot. Borisz Jelcin elnök az utolsó Romanov és családja földi maradványait átszállította Jekatyerinburgból Szentpétervárra. 1998. július 17-én, a kivégzés nyolcvanadik évfordulóján Borisz Jelcin és a Romanov-dinasztia több mint hatvan leszármazottja jelenlétében ünnepélyes ceremóniával a szentpétervári Péter-Pál székesegyházban temették el II. Miklós cárt, családját és a velük együtt lemészárolt személyzetet.

A 21. század meghozta az ötmillió lakosú város felvirágzását, amelyhez erőteljesen hozzájárult a 2000-ben orosz elnökké választott, szentpétervári származású Vlagyimir Putyin és szintén a városból származó politikai holdudvara. A kétezres évek elején újra fellángolt az évszázados vita, hogy Moszkva vagy Szentpétervár legyen Oroszország fővárosa. Az orosz hatalmi struktúrában kulcspozíciókat betöltő „pityeriek” ekkor kísérletet tettek ugyan arra, hogy bizonyos fővárosi jogköröket a Néva-parti nagyvárosba telepítsenek, ezt azonban nem tudták megvalósítani. Szentpétervár, ha a főváros státusát nem is kapta vissza a Putyin neve fémjelezte korszak közel másfél évtizede alatt, az itt megrendezésre került világpolitikai csúcstalálkozók jelzik, hogy ceremoniális jelentőségét visszanyerte. Szentpétervár politikai súlyát az is növelte, hogy 2008. május 21-től a Néva-parti városba, az egykori Szenátus és Szinódus neoklasszikus stílusú épületébe tette át székhelyét az orosz alkotmánybíróság. Az orosz alkotmány szerint Moszkva az Oroszországi Föderáció székhelye, Szentpétervár azonban fővároshoz méltó funkciókat kapott. Az „északi” és a „keleti” főváros közötti hagyományos rivalizálás tehát még korántsem ért véget.

KALMÁR ZOLTÁN

Irodalom

Brodzskij, Joszif: "Leningrád," Pompeji, №1, 1990, pp. 33-56.

Даринский, Анатолий Викторович – Старцев, Виталий Иванович: История Санкт-Петербурга. СПб.: Глагол, 2002.

"Энциклопедия Санкт-Петербурга: Население" Elérés: <http://www.ensspb.ru/object/2804035787?lc=ru> (2014. július 21.)

Ikonnyikov, Andrej V.: Leningrád. Budapest: Corvina, 1977.

Lindner, Rainer: "Putins Geschichtspolitik: Die Inszenierung der Vergangenheit in Russland," Internationale Politik, №8, 2006, pp. 112-120.

Морева, Любава (Отв. ред.): Метафизика Петербурга. Петербургские чтения по теории, истории и философии культуры; Вып. 1. СПб.: Эйдос, 1993.

"Святой благоверный великий князь Александр Невский – в схиме Алексий," Elérés: <http://days.pravoslavie.ru/Life/life6392.htm> (2014. július 17.)

Синдаловский, Наум Александрович: Петербург. От дома к дому... От легенды к легенде... С.-Петербург: Норинт, 2012.

Warnes, David: Az orosz cárok krónikája: Az Orosz Birodalom uralkodóinak története. Budapest: Geopen, 2002.

Bánó Jenő, a magyar világutazó

Bánó Jenő kevésbé ismert a világjárók és utazók között. A 19. század végén számos népszerű írást jelentetett meg Mexikó földjéről, népeiről és kultúrájáról, élményeiről, tapasztalatairól, véleményéről családjának írt leveleiben, újságcikkekben, és könyvekben számolt be, ezzel nagyban hozzájárult Mexikó magyarhoni megismertetéséhez. Bánó Jenő: *Bolyongásaim Amerikában; Mexico és utazásom a trópusokon*, valamint *Uti képek Amerikából* című könyveiben részletesen leírja a kivándorlásának, és az új kontinensen, az új országban, az új hazájában, Mexikóban átélt kalandjait, a letelepedés nehézségeit és körülményeit.

Gyakran járt Magyarországra, ahol a Magyar Földrajzi Társaságban nagy sikerű felolvasásokat tartott az amerikai és mexikói élményeiről. A Vasárnapi Újság 1894. november 11-i szám a közleményében arról számolt be, hogy november 8-án a Magyar Földrajzi Társaság ülésén Bánó Jenő Mexikóban élő hazánkfia tartott felolvasást Észak-és Közép-Amerikában, különösen a Mexikóvárostól Veracruzig tett útjáról.¹

Miért érdekes és izgalmas a 19. századi utazási irodalom? Az útleírásokból olyan információkat tudhatunk meg, amelyek más forrásokból nem elérhetők. Hogyan lehetett eljutni több mint száz évvel ezelőtt Magyarországról Amerikába? Hogyan telt egy magyar ember átlagos napja a mexikói őserdőben? Milyennek látták a magyarok az indiánokat és a többi bevándorlót? Hogyan látták saját magukat és sorsukat, viszonyukat az Óhazával és az Újvilággal?²

Ifjú évek – tengerészből vasutas

Bánó Jenő 1855. június 25-én a Sáros vármegyei Roskoványban született. Az apja topolylucskai és kükemezei Bánó József (1824–1910) jogot végzett. 1846-ban feleségül vette báró Jeszenszky Teréziát,³ akitől hat fia (Jenő, Géza, Árpád, József, László, Iván,) és egy lánya (Mária) született.⁴

Jenő előbb Eperjesen, majd a budapesti Református Gimnáziumban tanult. Tizennégy éves korában a fiumei Tengerészeti Akadémiába került, a kitűnően végzett kadét kereskedelmi vitorlásra kezdte a tengeri életet. Már fiatalkorában megfordult Európa kikötőiben, bejárta Franciaország, Anglia, illetve Afrika kikötőit. Később búcsút mondott a tengernek, megnősült, családot alapított. Kassán vasúti tanfolyamot végzett, a Kassa–Odenbergi Vasúttársaság tisztjeként szolgált, később Hétháron állomásfőnök, majd a Magyar Államvasutak szolgálatába lépett, s mint fiumei állomásfőnök 1889-ben nyugdíjaztatta magát.⁵

Kivándorlás – Irány az Újvilág!

Nyolcévi házasság után meghalt a felesége Münnich Kamilla. Felesége korai és váratlan halála egy csapásra megváltoztatta addigi kiegyensúlyozott, boldog életét. Kivándorlási szándékkal utazott el, három kisgyereke (Lehel, József és Riza) a testvéröccse családijához került. Vonatra szállt, az Eperjes–Oderberg–Boroszló–Berlin–Hannover útvonalon harminc órai vonatkozás után jutott el Brémába, ahol az Észak-Lloyd Társulat Elbe hajójával indult el Bremenhaven kikötőből. A hajó valóságos úszó kolosszus volt. „*E hajó a legnagyobb kényelemmel, sőt mondhatni túlzott luxussal van felszerelve, világítása villanynyal, fűtése gőzzel eszközöltetik, helyiségei, a számos cabin és díszesen kiállított ebédlőn kívül, egy rendkívül elegánsan berendezett női salonból, olvasóteremből és dohányzóból, borbélyműhelys végre teljes conforttal berendezett fürdőkből állanak.*”⁶

A kikötőben nagy volt a sürgés-forgás. Bánó szemléletesen írja le a hajóra szállást, a tolakodás nyüzsgését, a kabinok elfoglalását, végül a hajó indulásának szívszorító perceit.

Az óceánon, nyílt tengeren az utazást három dolog teszi változatossá, az evés, az alvás és a tengeri betegség. A hajó társasági élete ismerkedési ebéddel kezdődött. Legfontosabb az illem-

szabályok szigorú betartása, a szalonöltöny, az estélyi ruha, a névjegyekkel ellátott asztalok és a kijelölt ülőhelyek, valamint a kötelességszerű társalgás volt. A társalgás némi nehézségbe ütközött, mint ahogy Bánó Jenő megjegyezte „... miután szomszédaid az angol nyelven kívül sem élő, sem holt nyelvet nem beszélnek...”⁷

Érdekes történet írt le az asztaltársaságáról. „Hogy szomszédaim földrajzi jártasságát illusztráljam, el kell mondanom, hogy például a francia Bukarestet, a német pedig Sofiát tartotta Magyarországnak fővárosának, s midőn elmondottam, hogy a főváros Budapest, mindkettő igen csodálkozott.....”⁸

Át Amerikán

Tíznap hajózás után 1889. május 7-én megpillantotta Long Island-et. Hoboken-ben kikötött a hajó, az utasok vámvizsgálaton estek át. Könyvében szemléletesen írja le New York kikötőjét: az óriási raktárakat, a toronymagasságú palotákat, a hajóforgalmat a Hudson-on és az East River-en, a Szabadság szobrot, és a Brooklyn lánchidat. „New-York egy terjedelmes félszigeten épült város a Hudson és East-River (folyamok) között ... New-Yorkot Brooklintól az East-River; Hoboken és New-Jerseytől pedig a Hudson választja el.”⁹ New York akkor 2 millió lakosú nagyváros volt, a másik három általa említett városban összesen 1,5 millió ember lakott.

Könyvében részletesen taglalta a nagyváros tömegközlekedését is. „A ferry-bothokon bárhova három centbe kerül az utazás..... A lóvasutakon s az azokat helyettesítő gőz-, kábel- és egyéb tramwayokon, valamint a város számos utcáján vasoszlopokra épített helyi gőzvasutakon 5 cent a viteldíj bárminő távolságra is.”¹⁰

Leírja New York építését és szabályos alaprajzát. A városnak Broadway a közepe, amely észak-déli irányban kettéosztja egy nyugati és keleti részre, onnan kezdődik a számozás, East vagy West jelzővel ellátva. A kereskedelem is a Broadway környékén összpontosul, ahol olyan hihetetlen a mozgás, az élénkség, a láрма és a

zsibongás, hogy az idegen beleszédül. Bizar és tarka forgataggal találkozott:

„Egy hangyabolyban sem lehet nagyobb sürgés-forgás...A legszőkébb Albion fiát a suviksfekete négerrel, a szép nagyszemű kreol hölgyet a zöldes arcú, apró szemű kinaival, malájit némettel, japánit olasszal, spanyolt mulattal látni együtt...”¹¹ A gazdag úri osztály az Ötödik sugárúton (Fifth Avenue) lakik.

New York legnagyobb részét, az utcáit már akkor villannyal világították meg, és a csillogó, drága kirakatokat is halvány fehér fénnel. A város a sok-sok újdonsága mellett mégsem nyugtázta le Bánót, nem találta szépnek, a toronymagasságú házak (12, sőt 26 emeletesek) a szűk utcák miatt sem, és építészeti szempontból alig látott izléses, szép épületet.

New Yorkból elutazott a Niagara vízeséshez, „...midőn a vonat egy merész kanyarulatot téve, lassú menetben a Niagara hídjára ér; s azt elhagyva a canadai parton megáll, látjuk magunk alatt látjuk teljes nagyszerűségében a világ egyik csodáját. Itt látni azután az egész óriási vízfelületet, mely erővel zuhan le a 180—200 lábbal mélyebben fekvő mederbe...”¹²

A Huron, az Erie és az Ontario tavak által szegélyezett változatos tájakon utazott tovább a Michigan állambeli Detroit városa felé, végül megérkezett Amerika akkori második legnagyobb városába, Chicagóba (Illinois). A város New Yorknál szebb, utcái a tűzvész pusztítása miatt szélesebbek voltak.¹³ Megcsodálta a vízvezetékét, amely a Michiganból szivattyúzta fel a vizet a város kétmillió lakosságának az ivóvízellátásához.

Chicagóból Omaha felé vette az irányt. Elérte a Mississippi árterét, és Iowa államot. Eljutott a Missouri folyóhoz és Omahához. Keresztülutazott Nebraskán, amely Amerika legterméketlenebb, legsivárabb állama volt. Eljutott Wyoming állam legnagyobb városáig Cheyenne-ig, majd megpillantotta a Rocky Mountain vonulatait. Ewanstownban látott először igazi tipikus arcú indiánokat, de ruházatukon már az európai civilizáció nyomai látszottak. Az indiánokról az alábbiakat írta: „Ki így látja e különben nemes arcú,

*rongyos páriákat, alig merné elhinni, hogy pár század előtt ők valának Amerika uralkodó néptörzse s ős lakói, s hogy valaha, mint visszamaradt classicus építkezések romjai bizonyítják, e nép a kultúrának igen magas fokán állott...*¹⁴

Elérte Utah állam egyik fővárosát Ogden City-t. Ogden Salt Lake City után a legnagyobb városa a mormonoknak, akkor 50 ezer lelket számolt. Útikönyvének érdekes része a mormonok többnejűségéről írt eszmefuttatása. „...*A mormon vallást, noha az az Egyesült-Államok törvényeibe ütközik, az állam hallgatagon megtűri..... az állam csak azért tűri meg ezt a népet, mert Utahnak legterméketlenebb talaját, és a nagy sós-tó környékét, kitartó szorgalmukkal néhány év alatt valódi paradicsommá varázsozták.*”¹⁵

Keresztülutazott Utah államon, Nevadán, így jutott el Kaliforniába, amelyet az Egyesült Államok Itáliájaként, a régi aranykeresők hazájaként jellemeztek. Nevada és Kalifornia között a természetes határt a Sierra Nevada képezi. Itt látott „snow-shed”-et, amely egy 60 mérföld hosszú falalkotmány a Sierra Nevada legmagasabb pontján húzódott végig, s így lehetővé tette, hogy a forgalom, a legnagyobb havazások vagy hógörgetegek beálltával is, minden akadály nélkül fenntartható legyen.

A Sacramento folyót és Sacramento városát, az itáliai Arnóhoz és Firenzéhez hasonlította. A város gyűjtőhelye volt az aranykeresőknek és az aranyon meggazdagodott milliomosoknak. A gyümölcs-kultúra itt a kertészetnek oly magas fokán állt, hogy talán csak Olaszország színvonalához lehetett hasonlítani.

A Sacramento és a Joaquin folyók egyesülése miatt az igen széles folyamom akkor még nem vezetett keresztül vasúti híd, így a vonatot erős kompra állították és úgy vitték át a túlsó parton levő Martiniquebe. Ahonnan az ismét partra helyezett vonat haladt tovább, majd megállt San Francisco elővárosában Oakland-ben. Ott ferrybootba (átszállítási hajó) kellett az összes utasnak átszállni, átszelve az öblöt, félórai hajókázás után kikötöttek San-Franciscoban. Ekkor megpillantotta a Csendes-óceánt. San Francisco-nak 350 ezer lakosa volt 1889-ben, a város az azonos nevű öböl partján fekszik, pár év alatt a világhalmoz-

delem emporiumává nőtte ki magát. A várost alig ötven évvel korábban, 1848-ban az első aranyászók alapították.

San Francisco utcái egyenesek és szabályosak, a házak egy-kettő-háromemeletesek voltak. Lóvasút és kábelvasút biztosította a közlekedést. Két hónapig tartózkodott Bánó Jenő a városban. „*Észak-Amerika ipar, vasút és kereskedelem tekintetében nagyon is Európa előtt áll, úgy másrészt nem restellem kijelenteni, hogy zene, művészet, jó ízlés és társadalmi téren még nagyon is mögötte van.*”¹⁶

A kínai városnegyedbe egy veszélyekkel teli éjszakai kirándulásra indult, ahol meglátogatta a kínai protestáns missziót, egy kínai templomot és a teaházat. Leszállt a pokol bugyraiba is, az ópiumszívás barlangjába ment el, a kínai szegény néesség lakásait, az ún. lodging-house-t is látta. Az idegenvezetés során az útja színházba és kátyabarlamba is elvezetett.

1889. július 1-jén hagyta el San Franciscót, keresztülutazott Kalifornia déli részén, Arizonán, Új-Mexikón, átkelt a Rio Grandén, és eljutott Texasba.

Mexikó és kávé – a határtalan lehetőségek

El Paso Észak-Amerika és a Mexikói Köztársaság határán fekszik. A vonaton megtett út során megállt Tierra Blanca állomáson, majd Chihuahua városában. A város ezüstbányáiról volt híres, amely hosszú időn át a jezsuiták kezében volt, később azonban államosították.

Megérkezett Mexikóvárosba, Bánó leírta a várost, a vásárnapi katonazenekarokat, a mexikói hölgyek és urak viseletét, természetüket, vendégszeretetüket a magyarokéhoz hasonlította. Megnézte a Chapultepec sziklaoromra épült köztársasági elnöki palotát, az ott található katonai akadémiát is.

Utazása előtt sokat olvasott Mexikó közbiztonságáról, minden zsebében egy-egy gyilkos fegyvert hordott, hogy szükség esetén megvédje

magát. Rájött, hogy Mexikóban az élet- és vagyónbiztonság jó, ott még a lakások ajtaját sem zárták. Megfigyelte a spanyoloktól átvett ismerkedési szokásokat, a fiatal emberek nem jártak a lányos házakhoz látogatóba, az utcán, vagy táncos mulatságokon találkoztak. Mexikóban a kézsók nagyfokú illetlenség volt. Akkoriban a városnak mintegy 400 ezer lakosa volt. Leírta a mexikói ipar jellegzetességeit is, valamint a spanyol hódítóktól áthagyományozódott bikaviadalt is. Pár heti fővárosi tartózkodás után 1891. szeptember 8-án vasúton jutott el Esperanzaig, onnan lóháton Tehuacan-ba.

Az ötödik napon megérkezett Oaxaca államba, ahol nyeret és lovat vásárolt, és öszvért bérelt. Oaxacat 1891. szeptember 18-án hagyta el, az út felénél Ocotlanban elfogta a láz, egy öreg indián gyógyította meg. Másnap már lovagolt és szeptember 22-én eljutott Pluma de Hidalgóba, Don Carlos Halla kávételepére, a Cafetal Alianza-ra. Honfitársa segítségével ültetvényt vásárolt, amelyet az elhunyt feleségéről Camilláról nevezett el.

Ezer holdnál is nagyobb területet vásárolt meg. A telepe 3000 láb magasságban feküdt, gyönyörű kilátással a Csendes-óceánra. Csodálatos, buja növényzet (banán, kókusz, datolya, narancs, citrom, aloé, kaktuszok, pálmafajok, sycamor és cédrusfák), és változatos állatvilág (pillangók, madarak, kolibrik, fécán, vadpulyka, puma, jaguár, szürke nyúl, vaddisznó, szarvas, tapír, vipera, csörgőgígyó, tarantula, skorpió) fogadta.

Bánó Jenő az akkori ültetvény létesítés módszerét, az őserdőirtást alkalmazta. Erről az 1889. november 2-án kelt naplóbejegyzésében részletesen ír. „Az őserdő egy részét kivágtam, így elhangzott az első fejszezapás, s én most már nemcsak papirosom, de in natura is kávételepítvényes vagyok. Ahogy elkészítettem a faiskolát és mintegy 20 font kávé elültettem, még csak egy régi mázsát kell elültetnem, hogy elérjem a 120–130 ezer fiatal palántának kikeltét.

A fiatal palántákat az esős idő beálltával, június hó végén, vagy július elején kezdem majd beültetni a kiirtandó nagy erdő helyére, amely akkorára szántóföldnek, illetve termőföldnek készül el.”¹⁷

A következő évben Bánó Jenő a tervek szerint újabb 100 ezer palántát ültetett volna, a harmadik évben ismét 100 ezret, így a három év alatt a telepe 300 ezer palántát foglalt volna magában. A palánták három évig erősödnek, a negyedik évben hozzák az első termésüket. **A kávéültetvényen a szabad idejét írással és vadászattal töltötte.**

Bánó Jenő részletesen írt az indiánok életmódjáról, szokásairól, kultúrájáról. A kávéültetvénye környezetében misték és zapoték indiánok éltek, akiknek részletesen leírta az életét és a szokásait, bár áttérítettek őket a római katolikus hitre, de megőrizték a pogány vallási szokásokat. A pap által megkötött házasság nem igazán szokás, inkább csak elveszik egymást és házassáfélekként élnek együtt. „Az indián nő 11–12 éves korában már teljesen ki van fejlődve, a férfi pedig 14–15. évében, a midőn is kiválasztván élete párját, avval az európai szemében, bár tudta nélkül – vad házasságban él.”¹⁸ Az indiánok étkezését gyümölcs, kukoricából készült lepény, a tortilla és a paprikával kevert paradicsomlé képezte.

Egyre többen kértek tőle tanácsot Magyarországról, 1890. február 24-én a naplójába az alábbi sorokat írta: „Legutóbbi időben tömérdek levelet kaptam Magyarországból, ösmerősöktől és idegenektől, kik mind a kávétermelés titkaival kívánnának megöszmerkedni, s előnyös válassom esetében kijönni.”¹⁹

Bánó Jenő Porfirio Diaz mexikói elnöktől és Pacheco tábornok, közlekedési és földművelődésügyi minisztertől is rendelkezett ajánlólevéllel. Megvette a Bismarck telepet, amely beolvadt a Camilla ültetvénybe. Az ország egyik leghíresebb kávéültetvényese lett, a fővárosba tett egyik látogatása során ismerkedett meg Xanes Juanita zapoték indián lánnyal, akit nem sokkal később feleségül vett. Nagy terveket szőtt, a sors azonban közbeszólt. Két és fél Mexikóban töltött idő után elkapta a sárgalázatot, a betegséghez „agyvelőgyulladás és szívhártyalob” is társult, két héten keresztül viaskodott a halállal. A szükséges levegőváltás érdekében az egészséges éghajlatú Oaxacába ment, ahol az orvosok radikális kúrájának vetette magát alá. A betegségéből másfél

hónapon keresztül lábadozó Bánó Jenő orvosai tanácsára hosszabb tengeri utazást tett.

A számára oly kedves Camilla telepből kisemmiszték, amíg élet-és halál között lebegett, ültetvényes társa eladta a közös telepet, zsebre vágta az eladott termények árát, majd megszökött, amikor hírül vette, hogy Bánó felépül a sárgalázból.

Közép-amerikai benyomások

Járt Kubában, az Antillákon és hosszabb időt (10 hónap) töltött Venezuelában. Mexikó és Vercaruz között meglátogatta az aztékok régi fővárosát, Tenochtitlant, megcsodálta a két hegy-óriást, a Popocatepetl-t és Ixtaccihuatl-t. Az út során maguey ültetvényeket látott, ebből készítik a mexikóiak a híres „Pulque-italt”. Bánó könyvében részletesen leírja az italkészítés eljárását:

„A már kifejezett palántának utolsó hajtása, a mexikóiak szerint szíve (corazon) — mikor az két-három éves — kimetszetik oly módon, hogy a növény közepén valóságos »reservoir« készül; ennek nyílását — nehogy a nap sugarai behatoljanak — deszkadarabokkal vagy nagy kövekkel befedik és magára hagyják. Ez az üreg néhány óra alatt mézédess nedvvel »miel de Magey«-al telik meg, melyet azután az indiánok egy tölcsérszerű tők segítségével (calabaza) kiszívják — mint nálunk a bort a hordóból — és tömlőkbe helyeznek. E folyadékot több órán át forrnia kell, míg nem »Pulque«-vé fejlődik s így kerül a kereskedelembe.”²⁰

Könyvében részletes megemlékezik I. Miksa császárról és Benito Juarez köztársaságpárti felkelés vezetője, később az ország elnöke által jóváhagyott kivégzéséről.

Veracruzban tíz napot töltött el, majd a spanyol Transatlantique-társulat Habana nevű hajójára szállt, amely menetrend szerint 1890. december 25-én indult tovább. Elhajóztak a Yucatán-félsziget mellett. Részletesen írt az „Antillák királynőjének” nevezett Kuba szigetéről, ahol a cukornád, a dohány, a gyapot, a kakaó, a kávé, a banán és az ananász termesztése a jellemző. „...ezeken kívül még mennyi — s legnagyobb részt az eu-

rópaiak által ösmeretlen — gyümölcse van Cuba szigetének, felsorolom néhányának a nevét: Chicozapote, Tuna, Pitalla, Mamey-colorado, Zapoteneegro, Chirimoya, Anona, Toronja, Limon-reál, Lima-reál, Guayava, Granadita, Tamarinda, Avacate, Mangó, Ciruela stb.”²¹

Habana, a főváros egyáltalán nem tett rá jó benyomást, átlagos épületeivel és a kétes, rossz közbiztonságával. Néhány kubai várost is meglátogatott: Matanzas, Cardenas, Cienfuegos és Santiago. Kétheti tartózkodás után a spanyol Transatlantique-társulat Mexikó nevű hajóján 1891. január hó 16-án hagyta el a fővárost.

A venezuelai hónapok — véres tapasztalatok

Elhajózott Jamaica és Curaçao partjai mellett, majd megérkezett a hajó a venezuelai maracaiboi-öbölben fekvő La Guaira kikötőbe, ahol vonatra szállt és elment a 30 km-re-délkeletre fekvő fővárosba, Caracasba. Munkájában egy fejezetet szentel Venezuela felfedezése történetének, Alonso de Ojeda, Juan de la Cosa és Americo Vespucci szerepének.²²

Caracas lakosainak száma, 1891-ben az utolsó népszámlálás szerint körülbelül 70 ezer volt. A várost északról és keletről az Avila-hegység szegélyezi, délről és nyugatról pedig a Guayre-folyó termékeny völgye. A kevés európain és kreolon kívül a lakosság zömét a spanyolok, négerék és indián törzsek keverékének ivadékai képezték. Leírta a venezuelai nők és férfiak kinézetét, öltöztetését, tanulmányozta a nép természetét és jellemét, folyamatosan összehasonlította a Mexikóban tapasztaltakkal. Családjának biztosította ott is a megélhetést, Caracas állomásfőnöke lett.

Pártviszályok, az elnökök önös érdekei, hatalomvágy miatt nem volt nyugalom az országban, „...mióta Miranda s a nagy Bolívar (mindkettő kreol volt) felszabadították az öt köztársaságot, — Perut, Bolíviát, Equadort, Columbiát és Venezuelát — alig múlik el egy-két esztendő, hogy különösen ez utóbbi köztársaság nyugalmat élvezhessen....”²³

Caracasban szemtanúja volt a hatalomváltásnak, a kirobbant harcoknak. Itt hosszabb időt töltött el, és részletesen leírta a venezuelai igazságszolgáltatást és közállapotokat. Raimundo Andueza Palacio 1890-1892 között volt az ország elnöke, akinek 1892. február 20-án kellett volna az elnöki jogkört átadnia a kongresszus tagjainak. Annak érdekében, hogy hatalmon maradhasson alkotmánymódosítással meg akarta hosszabbítani az elnöki mandátumát újabb két évre. A tervezet politikai vihart okozott Venezuela szerte. Crespo tábornok²⁴ vezetésével felkelés tört ki az országban, utcai harcok dúltak a fővárosban, a nép a politikai foglyokat akarta kiszabadítani a börtönökből, ám az elnökhöz hű katonaság közük lövett, több mint harminc halott és sok sebesült volt az áldozata a vérontásnak. Bánó Jenő szemtanúja volt a véres mészárlásnak. Érthető módon elég negatív véleményt fogalmazott meg a venezuelai közállapotokról.

Mindeközben Palacio elnök elhajózott New York felé, „*Legelőször Villegas doktor úr, majd Luciano Mendoza vitéz tábornok úr, végül Villegas Pulido ügyvéd úr volt oly szerencsés kezeihez keríthetni a hatalmat s bitorolni néhány hónapon át a megüresedett elnöki széket...*”²⁵

Bánó Jenő Los Teques településen vészelte át a véres polgárháborút és a zűrzavaros idők.

A jogász forradalom (Revolucion Legalista) élén Crespo²⁶ 1892 júniusában bevonult Caracasba, és átvette az elnökséget.

Ismét Mexikó – a Hunnia ültetvény

Innen elhajózott Kolumbiába, majd Panamába, végül megérkezett újra Mexikóba. 1900 nyarán tizennégy évi szakadatlan munka után végre elérte, hogy Oaxaca állam egyik legelhagyottabb őserdejében, a Tonto folyam völgyében, először Új Hungária, később Hunnia név alatt egy gyönyörű, virágzó telepet létesített, amely megszemlélésére messzi vidékről tódultak hozzá az emberek. Itt is őserdőirtásba kezdett, feltörette a földet, elvetette a kávémagokat, előkészítette a palánták

kiültetését, utakat, hidakat, házakat és szeszgyárat épített. Hunnia telep három hatalmas folyó (Rio Zapo, Rio Lodo és Rio Asufre) határolta széles völgyben feküdt, amelyet három oldalon magas hegyek határoltak, míg a legtávolabbra eső részét a hatalmas Tonto folyam vize mosta.

Ő volt azon a vidéken az első ültetvényes, sőt előtte mexikói sem járt arra, a legutolsó szerszám, és vasszeg beszerzéséért is több napi utat kellett megtennie. Nem kímélt sem fáradságot, sem pénzt, a Hunnia telepet mintagazdasággá varázsolta. Közel került ahhoz, hogy a sokévi munka meg hozza a gyümölcsét. Ezen a telepen azonban a kávé mellett kaucsukfát, cukornádat és vaniliát is ültetett. „*A kávé már közeledett a megéréshez, a cukornád pedig gyönyörűen zöldült a termékeny Lodo folyam szép völgyében, a kaucsuk-fák kezdtek terebélyes alakot ölteni, míg a vanília ott küszört már húsos leveleivel az anyafák törzsein.*”

27

Juanitával azt számolgatták, hogy mennyit jövedelmez a kávé, hány hordó szeszt ad a cukornád és mennyi kiló fűszert a drága vanília. Az aratás előkészületei során a három napi járásra fekvő Teotitlanba kellett utaznia átkelve a Sierra Madren a szükséges eszközök bevásárlása céljából. Ültetvényét távollétében a völgyben végigszálguló ciklon teljesen elpusztította. Mindene elpusztult, félóra alatt lettek koldusok. Immár másodszor vesztette el a kávéültetvényét és a eredményét a boldogulásra.

Az újrakezdés éve

A keserves és sikertelen ültetvényes gazdálkodó élet után visszaköltözött a fővárosba, ahol felfigyeltek írói tevékenységére, Mexikót népszerűsítő írásaira, nyelvtudására. Immár sokadszorra kellett új életet kezdenie.

Sokféle munkát vállalt, ügynökként petróleum- és villanylámpákat, Singer-féle varrógépet, amerikai és európai zongorát árusított. Gondoskodott arról is, hogy magyar iparcikkek jussanak a mexikói piacra; különösen a magyar bort tudta nagyon megkedvelteni. A szorgalma és kitartása meg hozta az eredményt. A magyar kormány ki-

nevezte a m. kir. Kereskedelmi Múzeum mexikói képviselőjévé.

1903-ban a Mexikói Köztársaság magyarországi főkonzuljává nevezték ki. 1903-1910 között a „Mexikói Egyesült Államok budapesti tiszteletbeli főkonzulja” volt.²⁸ 1910-ben áthelyezték Alexandriába Egyiptomba, ahol az I. világháború vetett véget karrierjének. Mexikói főkonzuli tisztsége ellenére, mint magyar születésű embert 1915 végén a ras-el-tin-i fogolytáborba internálták, ahol 105 napig tartották fogva. Amikor bebizonysodott mexikói állampolgársága kiszabadult, de Egyiptomot azonnal el kellett hagynia. 1916 elején Barcelonába költözött, ahol Suleyman El Fakir néven politikai cikkeket írt, ostromozta Magyarország ellenségeit.²⁹ Három évvel később, 1919 végén meghalt szeretett felesége.

1921. elején visszatért Mexikóba, ahol Álvaro Obregón Salido³⁰ elnök kormánya újra kinevezte mexikói konzullá, ezúttal Kölnbe. Ott csak másfél évig maradt, mert a város hideg és nedves éghajlat megviselte az egészségét. Újra Barcelonába utazott, onnan egy évi tartózkodás után Egyiptomba, majd Szmírnába ment, ahol a holland főkonzuli hivatalban konzuli titkárként dolgozott. 1927 áprilisában költözött a spanyolországi Malagába, ott letelepedett, 1927. augusztus 2-án ott halt meg.

A vállalkozó szellemű, geográfia és a néprajz iránt rendkívül elkötelezett Bánó Jenőre, a Magyar Földrajzi Társaság levelező tagjára emlékezve nekrológ jelent meg a Földrajzi Közleményekben. „*Bánó Jenő azok közé tartozott, akik maradandóan beírták nevüket Társaságunk történetébe.*”³¹

A Budapesti Hírlap egy héttel a halála után méltatta életútját, és Bánó Jenő utolsó írását – Szmírna, a romváros – jelentette meg.³²

A Tolnai Világlapjában „*Különös magyar karrierek – Bánó, az ültetvényes*” címmel életútjának ismertetése jelent meg.³³ Életének addig kevésbé ismert – az eperjesi évek, a tengeri kalandok, Caracas állomásfőnökség - mozzanatait írták le.

Bánó Jenő, az író

Őserdei kalandjairól, a kávéültetvény létesítés folyamatáról, a kávétermesztésről érdekes, információban gazdag írásokat közölt. Az *Uti képek Amerikából* című könyvében egy teljes fejezetet szentel Mexikó kávétermesztésének, „*A mexikói kávé és annak termelése*”.³⁴ Ugyancsak részletesen ír a kávétermesztés fortélyairól a „*Mexico és utazáson a tropusokon*” című könyv „*A kávé (El café) (Cofea Arabica)*” fejezetében. Ismerteti a cukornád (La cana de arucar), a vanília (La vainilla), a kakaó (El cacao), valamint a kaucsuk (El hule) termesztést is.³⁵

Írásai jelentek meg a Földrajzi Közleményekben, a Vasárnapi Újságban, és a Budapesti Hírlapban is. „Magyar levél Mexikóból” címen, az eredetileg apjának Bánó Józsefnek címzett levele jelent meg nyomtatásban, amelyben leírja Pluma de Hidalgo településen - Carlos Halla tulajdonában lévő - létesült Kafetal Aleanza kávéültetvényt, a környék növényzetét és állatvilágát.³⁶

1897. január 17-én a Vasárnapi Újság arról tudósított, hogy megjelent Bánó Jenő új *Mexico és utazásom a tropusokon* című szép kiállítású könyve, amely a legérdekesebb utazási könyvek egyike. A szerző a mexikói, a közép-amerikai utazása során szerzett tapasztalatait írta le.³⁷

1906. december 9-én a Vasárnapi Újság az Irodalom és művészet rovatban arról írtak, hogy megjelent Bánó Jenő új útleírása *Bolyongásaim Amerikában* címmel. „*Tapasztalatait pedig élénken, érdekesen tudja elmondani; a maga sorsa elbeszélésének széles háttérrel ad, amelyből ki-domborodnak a természet, társadalom, állam mindenféle viszonyai, a mint ható erőik folynak be az egyes ember sorsának alakulásába. Uti könyve élvezetes és hasznos könyv, különösen fiatal embereknek, mert a mi ifjúságunkra bizony rá-fér, hogy egy kis szívósságot és kitartást tanuljon belőle.*” Tapasztalatait rendkívül jó stílusban írta le, az élvezetes és hasznos könyv alapos ismertetése Mexikó természeti, társadalmi, gazdasági és politikai viszonyainak, írt az indiánok életmódjáról, szokásairól, kultúrájáról is, amelyet a magyar

olvasó közönség addig kevésbé vagy egyáltalán nem ismert.³⁸

Írásait Porfirio Diaz tábornok, Mexikó köztársasági elnöke is nagyra értékelte, és 1891. március 11-én levélben köszönte meg a Mexikóról írt művét. Bánó Jenő részletesen közli úti naplójában Esequiel Chaves 1891. augusztus 14-én „Diario del Hogar” című mexikói lap 282. számában megjelent írását, amely az „Utiképek Amerikából” című műve ismertetését közölte. „*Bánó úr, ki oly szép szavakkal és oly előkelő írói talentummal írta le hazánkat, minden mexikói honfinak — kinek a köztársaság jó hírve szívében fekszik — legnagyobb tiszteletét érdemelte meg...*”³⁹

Bánó Jenő könyveit öt nyelvre fordították le, azok a mexikói és a magyar tudománytörténet, utazási irodalom részét képezik.

SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY KLÁRA⁴⁰:

Felhasznált irodalom

[1] Agárdi Ferenc: A nagyvilág magyar vándorai. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 1955. 472 oldal

[2] Balázs Dénes: Bánó Jenő szócikk In: Magyar utazók lexikona, Panoráma Kiadó, Budapest, 1993. 34-35. oldalak

[3] **Bánó Jenő: Magyar levél Mexikóból, Pluma de Hidalgo (Kafetal Aleanza telep) 1890. szeptember 22.; Vasárnapi Újság, 1890. 37. évfolyam, 1. szám, 4-6. oldalak**

[4] **Bánó Jenő: Uti képek Amerikából, Franklin-Társulat Nyomdája, Budapest, 1890. 216 oldal**

[5] Bánó Jenő: Guajira – Cartagena de las Indias (Mutatvány Bánó Jenőnek amerikai utazásairól írt munkájának kéziratából, Földrajzi Közlemények, 1894. 22. kötet, 8. füzet, 337-345. oldalak

[6] Bánó Jenő: Mexico és utazásom a trópusokon, Kosmos Műintézet Kő-és Könyvnyomda és Hírlapkiadó Részvénytársaság, Budapest, 1896. 217 oldal

[7] Bánó Jenő: Bolyongásaim Amerikában, Útleírások a trópusok vidékéről, a Mexikói Köztársaság tüzetes ismertetésével, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R-Társulat, Budapest, 1906. 355 oldal

[8] Bánó Jenő: Mexico, Földrajzi Közlemények, 1908. 36. kötet, 6. füzet, 217-229. oldalak

[9] Bánó Eugenio: Estudios sobre varias plantas tropicales y su cultivo en México. México, D.F.: IFSF, 1911.

[11] **Bánó Jenő szócikk, In: Tolnai Világlapja 1911. május 14. 20. szám. 1178. oldal**

[12] **Eugenio de Bánó: A Mexican dance of the dead, In: The Living Age, October 10, 1925, 103-104.**

[13] Bánó Jenő (nekrológ), Budapesti Hírlap, 1927. augusztus 10., 180. szám 4. oldal

[14] Csermely Mária: Közép-Amerika kalandos utazója: Bánó Jenő, Magyar kávétermesztő a trópusokon, In: A Földgömb, 2007. 1. szám, 70-72. oldalak

[15] Jenő Bánó Geneology <http://www.geni.com/people/B%C3%A1n%C3%B3-Jen%C5%91/6000000009907167599> (Megnyitva 2014. június 21.)

[16] Kirkwood Burton: The History of Mexico, Greenwood Press, Westport, Connecticut, London, 2000. p. 267

[17] Magyar Életrajzi Lexikon – Bánó Jenő szócikk

<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC00523/00923.htm> (Megnyitva 2014. június 21.)

[18] Névpont – Bánó Jenő

<http://nevpont.hu/view.php?id=2228> (megnyitva 2014. június 22.)

[19] Szlovákiai Magyar Írók Társasága - Bánó Jenő szócikk

<http://www.szmit.sk/modules.php?name=Lexicon&op=personid&id=61> (Megnyitva 2014. június 21.)

[20] Tarver, H. Michael-Frederick, Julia C.: The history of Venezuela, Greenwood Press, Westport, Connecticut, London, 2005. p. 217

Jegyzetek

1. Vasárnapi Újság, 1894. 41. évfolyam, 45. szám 753. oldal; <http://epa.oszk.hu/00000/00030/02123/pdf/02123.pdf> (Megnyitva 2014. június 17.)

2. Át-utazók, Magyar utazók és kivándorlók Amerikája, http://at-utazok.blog.hu/2013/07/26/tehat_is_mirol_is_szol_majd_a_blog (Megnyitva 2013. október 3.)

3. Magyar Családtörténeti Adattár, <http://www.macse.org/gudenus/mcsat/fam.aspx?id=4884> (Megnyitva 2014. július 1.)

4. *A szabadságharc kitörése után, huszonegy évesen Sáros vármegye másodalispánja lett. Szabadsapatot szervezett, s annak élén több csatában is harcolt. Később országgyűlési képviselő, 1872-től hat éven át a képviselőház alelnöke volt. Megválasztották a Magyar Történelmi Társulat elnökévé is. 1865-ben az Ő birtokán került elő a második osztropatakai kincslelet, amelyet örökletétként a Magyar Nemzeti Múzeumban helyezett el.*

5. Névpont – Bánó Jenő szócikk, <http://nevpoint.hu/view.php?id=2228> (Megnyitva 2014. június 22.)

6. Az ELBE hajó Glasgowban készült, 190 m hosszú, 17,7 m széles, 108 m mély járatú, 21 láb átmérőjű hajócsavar, 6115 lőerő teljesítményű, 5600 tonna súlyt, és 1400-1500 utast szállíthatott. Sebessége: 15-16 angol mérföld/óránként volt. A hajó részletes leírását lásd Bánó Jenő: Uti képek Amerikából című könyve 13-14. oldalán.

7. Bánó Jenő: Bolyongásaim Amerikában, Útleírások a trópusok vidékéről, a Mexikói Köztársaság tüzetes ismertetésével 4. oldal, Bánó Jenő: Uti képek Amerikából **Franklin-Társulat Nyomdája, Budapest, 1890.** 18. oldal

8. Bánó Jenő: Uti képek Amerikából i. m. 19. oldal

9. Bánó Jenő Bolyongásaim Amerikában i. m. 8 oldal.; Bánó Jenő: Uti képek Amerikából i. m. 26. oldal

10. Bánó Jenő Bolyongásaim Amerikában i. m. 9. oldal

11. Bánó Jenő Bolyongásaim Amerikában i. m. 10. oldal

12. Bánó Jenő: Uti képek Amerikából i. m. 31. oldal

13. A chicagói tűzben több mint 250 ember vesztette életét, közel százezren maradtak otthon nélkül, a város egyharmadát elpusztította a tűz, amely 1871. október 8-án kezdődött, és a legnagyobb pusztítást 9-én végezte.

14. Bánó Jenő: Uti képek Amerikából i. m. 42. oldal

15. Bánó Jenő Bolyongásaim Amerikában i. m. 20-21. oldalak

16. Bánó Jenő Bolyongásaim Amerikában i. m. 33. oldal

17. Bánó Jenő Bolyongásaim Amerikában i. m. 79. oldal

18. Bánó Jenő: Uti képek Amerikából i. m. 182. oldal

19. Bánó Jenő: Uti képek Amerikából i. m. 191. oldal

20. Bánó Jenő: Bolyongásaim Amerikában i. m. 103. oldal, A pulque állaga tejszerű, kicsit savanykás, kovászos íze van, de forgalmazzák mézes és gyümölcsös változatban is. Előállításához hosszú ideig tart és kényes munka: a maguénövénynek 12 évet kell növekednie, mire kivonható belőle a nedv, de a jó fajták ezután akár egy évig is termelik a folyadékot (átlagosan 4-6 hónapig).

21. Bánó Jenő: Bolyongásaim Amerikában i. m. 131. oldal

22. Alonso de Ojeda (1466?–1515) spanyol konkvisztádor, felfedező volt. Először Kolumbusz második útján hajózott Amerikába, ahol 1494 márciusában megbízták Hispaniola szigetének feltérképezésével. 1499-ben egy négy hajó-

ból álló raj parancsnokaként indult útnak; navigátora Amerigo Vespucci, főkörmányosa Juan de la Cosa volt. Májusban hajóztak ki, és az Orinoco deltájánál érték el Dél-Amerika partját. Bejárták a mai Venezuela partvidékét és a Maracaibo-öböl nagy részét, sok szigetet fedeztek fel, többek között Aruba, Bonaire, Curaçao szigetét.

23. Bánó Jenő: Bolyongásaim Amerikában i. m. 165. oldal

24. H. Michael Tarver, Julia C. Frederick: The history of Venezuela, Greenwood Press, Westport, Connecticut, London p. 217

25. Bánó Jenő: Bolyongásaim Amerikában i. m. 173. oldal

26. Joaquín Crespo (1841-1898) tábornok, két alkalommal volt Venezuela elnöke (1884-1886, 1894-1898). Második elnöksége idején országa Nagy-Britanniával határvitába keveredett. 1898-ban Ignacio Andrade elnökké választása után harcok törtek ki az országban, amely során Crespo megölték.

27. Bánó Jenő: Bolyongásaim Amerikában i. m. 337. oldal

28. A kir. igazságügyminiszternek 3.248/1904. I.M. számú rendelete, Igazságügyi Közlöny 1904. XIII. évfolyam 54. oldal

29. Magyar Életrajzi Lexikon, <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC00523/00923.htm> (Megnyitva 2014. június 25.)

30. 1920-1924 között Mexikó köztársasági elnöke volt.

31. Ormos Jerne: Bánó Jenő, Földrajzi Közlemények 1927. 55. kötet, 7-10. füzet, 245-246. oldalak. A hazai földrajzi körökben is elismerték

tevékenységét, elmélete azonban, miszerint a magyarok (Alaszka, az Aleut-szigetek, Kamcsatka érintésével jutottak el Ázsiába) rokonságban állnak az aztékokkal heves váltott ki, Cholnoky Jenővel.

32. Bánó Jenő (nekrológ), Budapesti Hírlap, 1927. augusztus 10., 180. szám 4. oldal

33. Tábori Kornél: Különös magyar karrierek – Bánó, az ültetvényes, Tolnai Világlapja, 1929. 2. szám január 9. 20-21. oldalak

34. Bánó Jenő: Uti képek Amerikából i. m. 208-216. oldalak

35. Bánó Jenő: Mexico és utazásom a trópusokon i. m. 184-204. oldalak

36. Vasárnapi Újság 1890. 37. évfolyam 1. szám 4-6. oldalak; <http://epa.oszk.hu/00000/00030/01870/pdf/01870.pdf> (Megnyitva 2014. június 21.)

37. Vasárnapi Újság, 1897. 44. évfolyam, 3. szám 44. oldal; <http://epa.oszk.hu/00000/00030/02239/pdf/02239.pdf> (Megnyitva 2014. június 24.)

38. Vasárnapi Újság 1906. december 9. 53. évfolyam, 49. szám 803. oldal; http://epa.oszk.hu/00000/00030/02730/pdf/VU_EPA00030_1906_49.pdf (Megnyitva 2014. június 28.)

39. Bánó Jenő: Bolyongásaim Amerikában 122. oldal

40. egyetemi tanár, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztviselői Kar, siposne.kecskemethy.klara@un-nke.hu

Az a bizonyos Kurd-kérdés

Hogy létezik-e Kurd-kérdés, ez ma már nem kétséges. (Korábban a hivatalos török állami propagandában „hegyi törököknek” nevezték őket.) Kik azok a kurdok, hol élnek és mit akarnak, erről szól „kiküldött tudósítónk” cikke. (A szerk.)

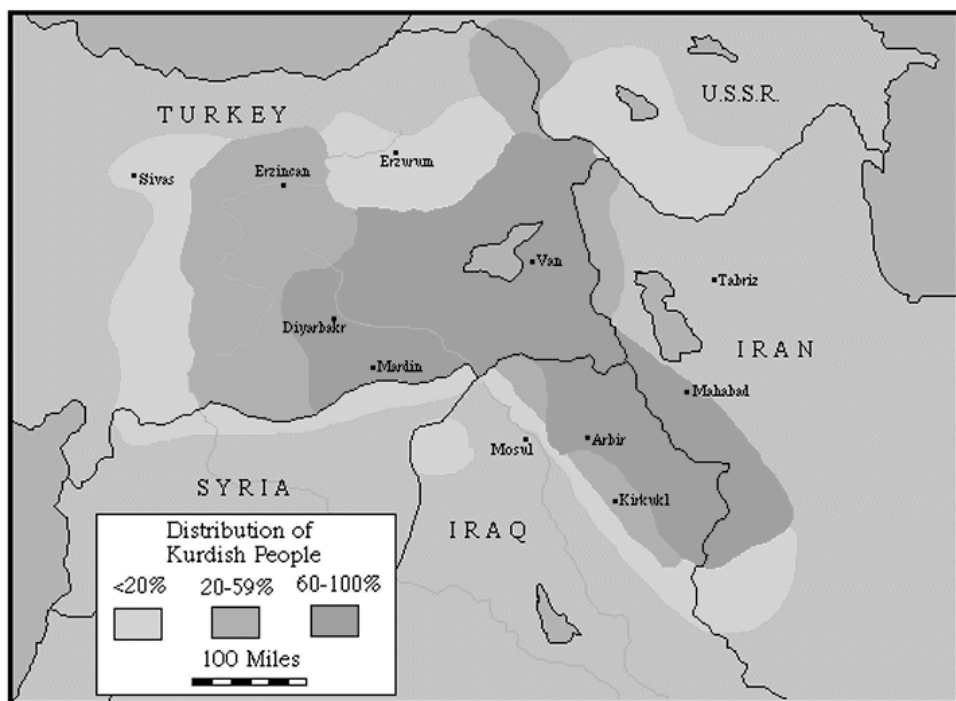
Olyan témakör ez, amelyről elmondható, hogy megosztja a világot, illetve az érdekelteket is. Ezt mi sem mutatja jobban, mint annak a közel 35 millió kurdnak a helyzete, akik több ország területén, saját állam nélkül élnek. A világ legnagyobb nemzetállam nélküli nemzete a Közel-Kelet negyedik legnagyobb etnikai csoportja, többségük indoeurópai leszármazott. Törökországban 52%-a, Iránban 25,5 %-a, Irakban 16 %-a, Szíriában 5 %-a él a kurdoknak, illetve 1,5 % a korábbi Brit Nemzetközösség (Commonwealth) más, független államaiban. Kisebb közösség él Izraelben, illetve az Egyesült Államok államaiban is.

A kurd kultúra 8000 évre néz vissza, a szakirodalomban mezopotámiaként nevezve, tehát történelmi jelenlétük teljes mértékben megkérdőjelezhetetlen.

Az Oszmán Birodalom törekvései okán, már a 16. században megkezdődött deportálásuk és alapelveiknek megkérdőjelezése. Az első világháborút követően sèvres-i békeszerződés alapján (1920. augusztus 10-én) ígéretet kaptak az autonómia megteremtésére, ezt azonban a 1923. augusztus 24-én kötött béke, a lausanne-i békeszerződés ezt elvetette. (A kurd törzsi vezetők a franciák szövetségeseiként a törökök ellen harcoltak. – a szerk.)

Néhány az őket ért atrocitácból, hogy a jelen helyzet oka látható legyen: 1992 és 1994 között Örményországban népirtás áldozatai lettek. Irakban Szaddam Husszein regime-e alatt több százezer Kurd veszítette életét. A legelső,

¹Kurdok lakhelye a Közel-Keleten

nyilvánosságot kapott vegyi fegyveres mérszárlás 1988- ban, Halabja városában történt az Anfal („zsákmány”) hadművelet keretében, 5000 Kurd vesztette életét. Ezt követően az Egyesült Államokban létrehozták az Észak – Amerika Nemzeti Kurd Kongresszusát, támogatva az egységes, szabad Kurdistan létrejöttét és mindazokat összefogva, akik Amerikában élnek, illetve szupportálni a kurd közösség minden tagját.

A 2003- ig tartó Szaddam- éra több százezer észak- iraki kurdot mérszárlatolt le. Ebben a térségben található Kirkuk, Mosul, Kanaquin városa is, amely a kőolaj és stratégiai szempontból fontos pontja az országnak, így a de facto államként 1991 óta, regionális kormányzattal létrehozva 1992. július 4- én, majd a 2003-regime váltást követően, Észak-Irakban a kurdok létrehozták Iraki Kurdistan autonóm területet, saját elnökkel, parlamenttel, kormánnyal és hadsereggel, erbili központtal. A gazdaság nem diverzifikált, kőolaj-központú, aminek fontos helye a már említett Kirkuk, amelyet folyamatos robbantások öveznek, a legutóbbi kettő nappal ezelőtt. Egyre gyakrabban csapnak össze az etnikai különbségekre kiélezett (kurd és szunniták az arabizációs folyamat következtében) indokból.

Mi a helyzet Szíriában? A megkérdezettek szerint ind az Al-Kaida, mind a kormányerők és a felszabadító hadsereg is a kurd kisebbség életére tör. Az augusztusi, damaszkuszi események is mutatják, hogy a világ egyik legveszélyesebb pontja most Al-Assad országa. A túléltek menekültek előzőnlötték Törökországot is, ahol a kurd- kérdés, így Recep Tayyip Erdogan török kormányfő és PKK viszonya nem mondható felhőtlennek. A Kurdistan Munkáspárt 1978- ban alakult Diyarbakirben, ami a világon élő összes kurd szemében a főváros, így mindennek az alfája és origója Abdullah Öcalan által létrehozott, a kurdokért minden szempontból harcoló párt helyszíne. A hegyekben harcoló gerillák hősök a kurdok számára, míg mindenki más terrorista szervezetként tartja őket számon. Szeptember 1- én, az ő felhívására megtartották az utolsó békés tüntetést, Öcalan jelenleg életfogytig tartó szabadságvesztését tölti egy külön kiépített kis szigeti börtönben, mivel a rá kirótt halálbüntetést követően eltörölték ezt a büntetésvégrehajtási formát.

Követői a mai napig őt tartják vezetőjüknek és folyamatosan ő irányítja mind a mai napig a a PKK-t. Az ő üzenetére, 5 nagy városban, került sor az említett tartottak demonstrációra (Tatvan, Van, Mardin, Batumi, Diyarbakir).

A török-kurd helyzet sem szűkülökdi konfliktusokban. Az 1982-es Alkotmány 1991-ig nem engedélyezte a kurd nyelv használatát, s csak 1991 áprilisában törölték el azt a törvényt, amely a kurd nyelvet „törvény által tiltott nyelvként” határozta meg és nem ismerte el a kurd kisebbséget. Ezt csak 2004-ben, az Európai Unió javaslatára hatására módosították. A jelenlegi kisebbségpolitika még mindig kemalista elveken alapszik, a török nemzet homogenitását és az állampolgárok egyenlőségének elvét vallva. Kisebbségek alatt a nem muszlim közösségeket érti (görögöket, örményeket és zsidókat). Az állam nem ismeri el a szerződés által biztosított jogokat a többi nem muszlim közösségre nézve. Cél, hogy a török nemzeti identitás kétséget kizáróan egységes legyen. A lehetőség, hogy esetlegesen több muszlim vallású etnikai identitás is létezhet, elutasították.

Az identitás egyik legfontosabb összetevője az anyanyelv, amely gyakran csak a magánéletbe szorul vissza. 2002-ben született egy megállapodás a PKK és török kormány között, de a kurdok szerint nem tartották be ígéreteiket. 2013. március 21. a Kurd Újév, Newroz, új irányt adott talán a tárgyalások alaphangjának, ahol Öcalán álláspontját közvetítve, a békés megoldásban hisznek.

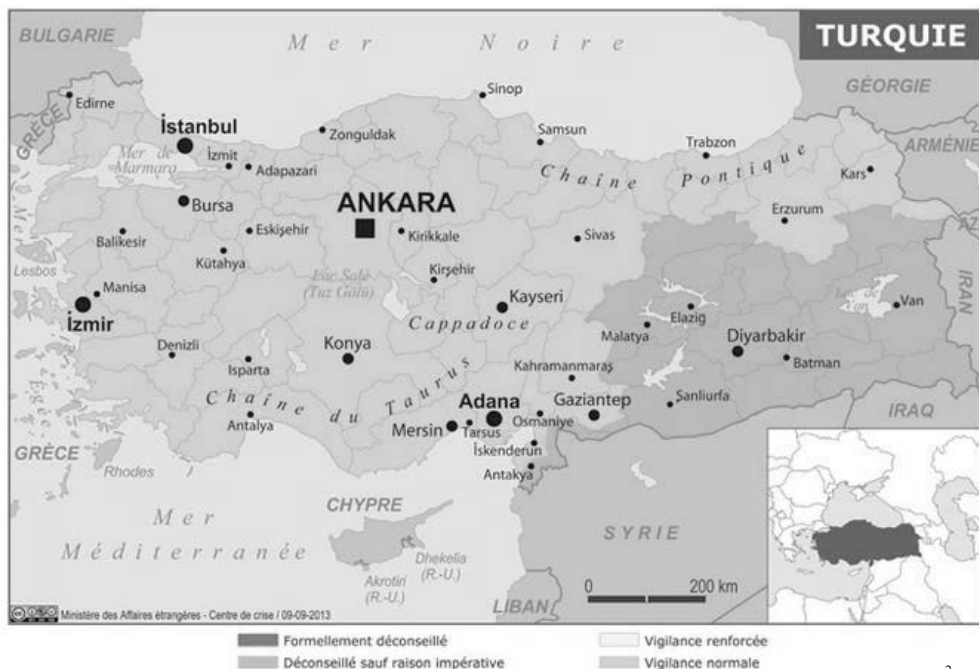
Törökország különböző régióiban járva teljes mértékben eltérő véleményeket és hozzáállásokat lehet látni és hallani. A diyarbakiri valóság bizonyos pontjai elkeserítőek: a török kormány által igen kiemelten kezelt területnek számít. Az itt élők gyermekeikről kezdve a kurd nemzeti önállóságért vívott harcra nevelődnek és minden mozzanatukban erre törekszenek. Az augusztus 21-én bekövetkezett szíriai merénylet után még nagyobb jelentőséggel bír ez a pozíció. A becsült adatok alapján, csak az elmúlt pár hónapban több, mint 600.000 szíriai menekült érkezett Törökországba, 21 menekülttáborba elhelyezve azokat, akiket lehetséges. Ezen adatok becsült értékek, a valóság ennél sokkal riasztóbb állapotokat mutat. Diyarbakirban, hiszen a kurd nyelvet máshol nem tudnák használni, Tigris-folyó partján húzódó, hosszú gettóisor egyre végtelenebbnek tűnik.

A Szíriában élő kurdok többsége ide igyekszik, mindegy milyen áron, csak el abból az országból, ahol az Al-Káida, Asszad kormánya és a felszabadító hadsereg is őket mészárolja. A kínzások elképzelhetetlen mélységeket öltenek. Családok tízezrei semmisültek meg a kegyetlen mészárlásban. A nők árucikkékké váltak és itt, Törökországban remélik, hogy talán könnyebb lesz. Az önkormányzat jelenleg 350 menekültet hajlandó bevállalni a városban, ebből 130 gyerek. Ez nehezen hihető szám, mivel minden nap újabb és újabb családok-részei érkeznek olyan országba, ahol nem beszélnek a nyelvet és bujkálva élnek, nem tudják a kiutat. Azoknak, akik régi összeköttetések okán tartózkodási engedélyt kaptak, igen csekély a számuk, havi 300 TL-ből (per család) próbálják fenntartani magukat. Munkalehetőség igen kevés az eredendően itt lakók számára is, a szegénység nem látott méreteket ölt a város falain belül és folyó partján egyaránt. Több ezer gyermek az egész idejét az utcán tölti, a menekültek iskolába nem tudnak járni, a helyiek pedig a nem kurd szíriaiakat nem tolerálják. A sztereotip mondat, miszerint óvakodj az arabtól, tökéletesen jellemzi a helyzetet.

A menekültek többsége cipő nélkül és egy szál ruhában érkezett és azóta is, hónapok óta, úgy él. Nem akarnak maradni, van saját országuk, de ott nem lehet élni. A török kormány ez idáig nem fektetett jelentős hangsúlyt a menekültügyre, ez változóban van az elmúlt hónapok eseményei tükrében. Folyamatos katonai és kormányzati kontroll alatt tartják azokat, akik kurdok és válladják is. Azzal azért tisztában kell lenni, hogy az emberi jogok kérdésköre rengeteg sebből vérzik, mind a kormányok hozzáállása miatt, mind az egyre súlyosbodó helyzet miatt.

Olyan nemzet ez, amely a legösibb emlékekkel él, sokszor a legelmaradottabb térségekben és súlyos szankciók nyomása alatt. Megoldásra itt is szükség van, de milyen áron és mikor?

A szíriai határ elkerülendő, a folyamatos robbantások, támadások miatt. Az egyre végtetesebben alakuló helyzetet mutatja az utóbbi időszak elrablásai, kivégzései, a nuseybini fal felemelése, elválasztva a két utca végén lakó családokat. Irakban Kirkuk folyamatos robbantások helyszí-

ne. Jelenleg Diyarbakir a térség szinte egyetlen biztonságosabb övezete. Az elmúlt 10 hónapban nem történtek nagyobb atrocitások. Senki nem ismeri az utat, amerre Közel- Kelet halad, az ott élők közül. Túlélés a cél.

Nyári tudósítás

Azon résznél élek Törökországnak (Diyarbakir), amely több szempontból is kapcsolódási pont az elmúlt idők történései okán, csak a nyilvánosságra került információk miatt is. Hangsúlyozom, hogy nyilvánosságot, mert rengeteg információ nem kap ekkora hírtérket, holott hasonló incidensek sorozatát takarja. Az eltérő adatok mögött a különböző politikai érdekek állnak. A kurd megítélés oka, hogy többségében a Szíriában (is) élő kurd lakosság folyamatos mészárlása történik évek óta, aminek következtében közel 30 ezer azok száma, akik a megközelítő adatok alapján már átjöttek Törökországba az elmúlt pár napban, így 434 ezerre nőtt az itt élő bevándorlók száma.

Ez a szám azonban semmiképpen sem mutatja a valós adatokat, erről magam is meggyőződtem.

Az 1.3-as Youth and Democracy projekt megírásához elengedhetetlen terepmunka, illetve a mindennapos élet, mutatja ezen állításom igazságát. Diyarbakir, aminek legmélyebb részeire kell elmenni, hogy használható információhoz jussak. Olyan területe ez a városnak, ahová egyedül és legalább 2 helyi nélkül ne kerüljön az ember, viszont nehéz olyan helyit is találni, aki hajlandó ezt megkockáztatni.

Az első pár ember, akit nagy nehézségek árán megtaláltunk, arabon kívül nem beszél más nyelven, így hiába is volt velem egy kurd segítő, nem tudtunk dűlőre jutni. Sok emberrel érdeklődtünk, mire valaki segítségünkre tudott lenni, ennek alapvetően az egyik oka, hogy nagyon félnek, esetleges hivatalos személyek megjelenésétől, hiszen minden szempontból illegálisan tartózkodnak itt, a többséget illetően. Keresgélésünk egy ottani „vezetőhöz” vezetett, akit nagy tisztelet övez, vélhetően ő irányítja és tarja össze abban az areában a menekülteket. Vele egy romos gettó

épület lépcsője alatt beszélgettünk. Ott négy család él, összesen 27 személy, egy elképzelhetetlenül koszos és kis helyen. A toalettnak minősített gödör az utcán van.

A „vezető”, Ibrahim, már 2 éve van az országban és útlevelel lépte át annak idején a határt, illetve itt is tartózkodási engedéllyel él, s ez igen ritka jelenség. Talán azok, akik hozzá tartoznak, sokkal nagyobb biztonságban vannak, mint a majd később leírt emberek. Ő Çobanából jött át és hagyott maga mögött mindent, egyetlen esélye volt, egyetlen egy nap, hogy életben maradjon és egy szál ruhában menekült el. Ő a szíriai kurdokhoz tartozik és a kőkemény valóság tárult elének, amit akkor is nehezen emészt meg az ember, ha a hírekben hall, de személyesen még sokkalóbb. Mérföldes szenvedés és kínzások, megaláztatás és az emberi méltóság teljes hiánya, nem csak a szír helyzet miatt, hanem mert kurd is egyben. Rengeteg kérdésem lett volna, de mindent nem lehet feltenni, így is, a tolmácsnak több, mint 1 órájába került, igen heves szöcsaták és türelem keretében, míg nem akartak elijeszteni minket és hajlandó volt néhány kérdésre válaszolni. Az ő története csak egy, a sok millióból, és még a szerencsések közé tartozik. Mivel rendelkezik tartózkodási engedéllyel és hazájában is ismert zenész volt, beutazta a Közel-Keletet, itt egy kicsivel több kapcsolata révén, a hivatalos papírokat el tudta magának és családjának intézni, ami azt jelenti, hogy a kormánytól segély formájában 300 TL-t kap a család, amiből 200 TL az albérlet kifizetése, ruházatkódás és élelem terén az önkormányzat nyújt időszakonként segítséget, de így is, a mindennapos megélhetés a gond. Minden nap ügyeskedni próbálnak, valamit találnak az utcán vagy kapnak egy helyitől egy ruhát, azt megpróbálják eladni, de így is egy nap egyszer jutnak csekély élelemhez. Ibrahim kurd szír, míg a másik, ott élő, család arab szír, mégis a szükség összehozta őket és próbálnak együtt élni. Ibrahim szeretne visszatérni hazájába, de amíg mindenki őket mészárolja, nem teheti, bízik egy szabad Szíriában, de nem tudja, hogy valaha véget ér-e ott a háború és az ő létük akkor sem biztos, mert nem csak az Al-Káida és az elnök emberei ölik őket, hanem az úgynevezett felszabadító hadsereg is.

Végeláthatatlan háborúhoz vezet, elmondása szerint, amennyiben az USA vagy bármely más ország intervenciót kezd a térségben, ugyanis ez magával vonja Irak, Irán csatlakozását is a háborúhoz, amely a közel-keleti térség egyik legnagyobb mészárlásához vezetne. Véleménye szerint, amennyiben erre sor kerül, a törökországi kurdok összefogása ismételt konfliktushoz vezet az országon belül, amelynek gócpontja Diyarbakir lesz, ahol az elmúlt 8 hónapban komoly katonai akcióra nem került sor, de ez abban a pillanatban megváltozik. Ekkor viszont nem lesz olyan nemzetközi szervezet, amely megállíthatja a pusztítást. Ebben a városban, jelenleg is több száz a szíriai menekültek száma, ez az a szám, amit be mernek vallani az önkormányzatnál, és amit tudhatunk hivatalosan, holott minden nap érkeznek újabb és újabb emberek, akik sosem felejtik el, hogy miért kellett hazájukat elhagyni és nem is mernek hinni a visszatérésben.

Egy másik család, ahol húszan vannak, több 2 éves kor alatti gyermekkel, csak 9-7 hónapja vagy csak 10 napja, hogy megérkeztek. A nyelvi nehézségek mellett számolniuk kell a bujkálás minden veszélyével, habár a török kormány és önkormányzat teljes mértékben tisztában van a pontos számmal, hiszen felderítőik mindenhol ott vannak, mégsem mutakozhatnak. Munkájuk nincsen, nem mernek az utcára menni kapcsolatok és nyelvtudás híján, révén, hogy ráadásul az úgynevezett Kurdisztánia fővárosban vannak, nem akarják a tartózkodási engedélyt igényelni, mi van, ha a törvényesen is megállapított, maximum várakozási idő 8 hónapja után mégis kitoloncolják őket, nem tudnak hová menni. Az 1951-es Menekült Konvenció tartalmazza az erre vonatkozó szabályozást, ami viszont szinte kivitelezhetetlen, így marad a rejtőzés.

Másik domináns probléma, hogy teljes mértékben kívül esnek az információs hálózaton és nem is tudják, a legtöbb esetben, hogy milyen lehetőségeik lehetnének. Nincs cipőjük, sem élelmük, amit nagy nehezen összeszórólnak, megy az albérleti díj fizetésére, habár már inkább csak elfoglalják az esetleg üresen álló épületeket. Ezzel a projekttel lehetőséget szeretnénk adni azoknak, akiknek lehetséges és mernek. Amennyiben Szíriát támadás éri, beláthatatlan következményei

lesznek a térségben és minden emberre nézve, nemzetiségtől függetlenül. Az utóbbi hetekben beutaztam több régiót Törökországban, voltam Grúziában és a szír határon. Nemsokára Irakba megyek, hogy még teljesebb képet kapjak. Rengeteg emberrel beszélgettem, hiszen egyéni vélemények eltérőek lehetnek. A Fekete-tenger térségében úgy vélik, hogy a kurdoknak semmilyen joguk nincsen az önálló területre és támogatják a török kormány azon erőfeszítéseit, hogy ne jöhesse létre hasonló helyzet, mint Izrael esetében. A kurdok pártját, a PKK-t különböző korrupciós és illegális kereskedelmet folytató csoportosulásnak tekintik, ide értve a drog- és embercsempészetet, valamint pénzmosást.

A Siirt nevű várost, ahol a gerillák megalakultak, egyenesen a pokolnak tekintik. Nem meszsze tőle, a hegy tetején van Sirkak városa, amit a gerillák birodalmának tekintenek. Valóban érdekes atmoszférája van. Egyik beszélgetőtársam ott töltötte katonai szolgálatát, ami minden török állampolgárnak kötelező, minimálisan 6 hónap, egyéb tevékenységeiktől függően. Véleménye szerint nem beszélhetünk kisebbségről a kurdok esetében, hiszen akkor a törökök is mondhatják, hogy ők vannak lassan kisebbségben a több ország kurd lakosságát tekintve. Édesapja egy igen fontos pozíciót betöltő képviselő Ankarában. Törökország dél-keleti része teljes mértékben kurd, kivéve a török katonai bázisokat, amelyek minden egyes városban teljes harci készségben állnak napi 24 órában.

Megismerkedtem olyan fiatal, 22 éves lánnyal, aki szerint csak úgy lehet a kurdok érdekeit védeni és a problémát megoldani, ha mindenki gerillának áll, így ő is megtette. Három héttel ezelőtt még táncolt egy esküvőn, most pedig a hegyekben gerilla. Rengeteg családdal beszélgettem, utazásaim során megszálltam náluk vadidegenként. A szíriai határon a legnagyobb többség törökül sem beszél, csak és kizárólag kurdul, ennek következtében folyamatos atrocitások érik őket. A börtön szele ott lebeg felettük, hiszen rengeteg példát láttam arra, hogy vádemelés nélkül évekre bezárják őket. Nem állok egyik nézőpont oldalán sem,

csak látom azt, ami az emberi jogok teljes semmi-bevételét mutatja. Tanulmányaim során rengeteg szervezet és intézmény működését megtanultam és megismertem és itt élek egy olyan területen, ahol ez mit sem számít. Jelenleg nem ismerek olyan kurdot, aki személyesen ne lenne érintve bármilyen igazságtalanságban. Minden alól vannak kivételek, természetesen, az emberi jellem megmarad, ugyanakkor mindenki volt, vagy még mindig börtönben van. Legyen szó Diyarbakir volt polgármestereiről és politikusairól, egyszerű emberekről vagy gyermekekről, igen!

A szíriai menekültekkel való munkám során még több sorsot látok és még inkább kérdezem, valóban az a megoldás, ha egy hatalom beavatkozik? Szíria és Irak északi része kurd, ebből ki-folyólag nem is merek belegondolni, mi következik egy esetleges intervenciót követően. Ez nem csak kurd- vagy menekült kérdés, amelynek sora felmerül, hanem emberi kérdés is. Létezik egyáltalán megoldás? Amennyiben igen, milyen áron? A legfontosabb kérdés, hogy van-e bárki, aki valóban meg akarja oldani a problémát? A következő napok és hetek sok mindent eldöntenek, hogy milyen irányban haladnak tovább az események. (Ez egy optimista megközelítésnek bizonyult, mert a helyzet azóta sem javult – a szerk.)

GÁSPÁR ANIKÓ

Irodalom

Elizabeth Broadaway and Kristy Hamil: Kurdish Culture, Fall 2006

Husain Shorsh: A kurdok eredete, nyelve és vallása, www.valosagonline.hu

Jegyzetek

1. Elizabeth Broadaway and Kristy Hamil: Kurdish Culture, Fall 2006

2. Utazásra nagyon nem javasolt térség Törökországban

Vita

Centralizáció és decentralizáció az államszervezésben, magyar fejlemények

A magyar államszervezet a történelmi hagyományok okán a centralizált modelt követte. E hagyományt erősítő kivétel volt a nemzeti érdekeket védő nemesi autonómia ellenállása, a XVIII-XIX. században, illetve a politikai rendszerváltás utáni zavaros államszervezési helyzet. Az 1989-es 1990-es alkotmány módosítás a képviselői demokrácia elve alapján lényegében magában rejtette a centralizáció lehetőségét, miközben a hivatalos ideológia és a kétharmados Önkormányzati törvény a decentralizáció Európában is egyedül álló formáját valósította meg. Érzékletesen szemlélteti ezt Zongor Gábor a „Franciakulcs és svéd csavar” című írásában. (1)

Ez a tanulmány érzékletesen mutatja be azt a konfliktust, ami a széttagolt önkormányzati rendszer és a legteljesebb mértékben decentralizált feladat- és hatásköri lista között feszül, s ez az ami végül 2010-re már fenntarthatatlanná tette a települési önkormányzatok 20 éves szisztémáját. Első lépésben az amúgy is gyengén bebetonozott középszint – a megyei intézményfenntartó rendszer – roppant össze, amikor a csődhelyzetet elkerülendő, az állam magára vállalta a megyei feladatokat, cserébe megkapta a megyei önkormányzatok vagyonát is. Elvileg a rendszert racionalizálni lehetett volna akár a települési szint kistérségi járási méretű összevonásával, akár a megyei vagy a több megyéből összeállított regionális önkormányzati szint megerősítésével. A 2010-ben kétharmados alkotmányerejű felhatalmazással bíró kormány nem ezt az utat választotta, hanem a hagyományos centralista elveket követve, az önkormányzati rendszer helyett inkább kiépített egy állami intézményi struktúrát.

A minisztériumi struktúra, a dekoncentrált szervezetek és ennek vezérhajójaként a megyei kormányhivatalok megerősítésének logikus folyománya volt egy új közbenső szint, a járások újjászervezése. A magyar közjogi hagyományokban a járás az autonómiával bíró megyei önkormányzatok szervezete volt, majd az álla-

mosítások illetve a szintén központi irányítású tanácsrendszerben lényegében testületi kontroll nélkül működő államigazgatási szervek gyűjtőhelyévé vált. A mai járás leginkább az 1950-54 közötti járás szervezetére emlékeztet annyiban, amennyiben maga a székhelyváros is része. (Korábban az úgynevezett rendezett tanácsú, majd más néven megyei város, illetve 1950 és 1970 között a járási jogú város, majd egyszerűen csak a város, kívül állt a járások hatókörén.)

A megyei kormányhivatalok és az ezek részeként működő járási hivatalok jól szolgálják a kormányzat centralizációs politikáját, ugyanakkor középszinten demokratikus deficitet hoznak létre. Erre megoldás lehetne a megyei önkormányzati testületek felhatalmazása, hogy politikai ellenőrző szerepet töltsenek be a középszintű állami dekoncentrált szervek között. Ez igaz, hogy akár ki is küszöbölhetné a demokratikus deficitet, de egy erős ellenzéki önkormányzati jelenlét mellett bizonyára sok kellemetlenséget, kényelmetlenséget, illetve a megyei önkormányzatok felhatalmazásának mértékétől függően akár fékeket és ellensúlyokat is jelenthetnének a centralizált államhatalommal szemben.

Ugyanakkor ezek a kellemetlenségek lehet, hogy nem jelentenének nagy árat azért, hogy a rendszer önkorrekciója gördülékenyebb működést tette lehetővé, hiszen a visszacsatolások révén hamarabb lehetne alakítani mind a szervezet-rendszert, mind a személyzeti politikát.

Változások a kormányzati struktúrában

A 2014-től felálló új kormányserkezet továbbra is a csúcsmisztériumi szisztémát követi, azzal az eltéréssel, hogy az elmúlt ciklusban

lopakodó módon erősödő miniszterelnökség súlya immár nyilvánosan is megerősödött. A korábban központi közigazgatási feladatokat is ellátó, a 2010-ig létező Miniszterelnöki Hivatal feladatkörét átvevő Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium központi igazgatási feladatai átkerültek a miniszterelnökséghez, s így egy önálló Igazságügyi Minisztérium jött létre. Ugyancsak a miniszterelnökséget erősíti a vidékfejlesztési hatáskör is, s így a korábban ezen néven működő minisztérium visszakapta a földművelésügyi nevet.

A másik erős tárca a külügy amely immár a Külügy- és Külgazdasági Minisztérium nevet viseli, magába olvasztva az ugyanilyen néven – az előző ciklusban – a miniszterelnökség kereteiben működő államtitkári pozíciót. Az immár miniszteri rangú központi feladatokat ellátó tárca – vagyis a miniszterelnökség, amit valami rejtélyes ok miatt nem lett visszanevezve Miniszterelnöki Hivatallá -, azon kísérletét is sikerült visszavernie a külügynek, hogy az európai integrációs államtitkárságot közvetlenül a miniszterelnök alá szervezzék. (Magyarországon nincsen hagyománya az Európai Ügyek Minisztériumának, ezeket a feladatokat az integráltan működő Külügyminisztérium látta el hagyományosan.)

A korábbi közigazgatási minisztériumi feladatból a külügyhöz kerültek át a nemzetközi kulturális intézetek is. Így a kulturális diplomácia nem válik el a hagyományos diplomáciától.

Sajátosan alakult az Európai Unió által finanszírozott fejlesztéspolitika. Az egységes Nemzeti Fejlesztési Ügynökség helyett az irányító hatóságok az ágazatilag illetékes minisztérium szervezetébe integrálódtak (az egyetlen kivétel az említett vidékfejlesztés), miközben a fejlesztések koordinációja már korábban az akkor még csak államtitkár által vezetett miniszterelnökséghez kerültek. Így a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium szerepköre csökkent, elsősorban az infrastrukturális kérdések menedzselésének feladatát kell, hogy ellássa. (Beláthatjuk, hogy ez sem könnyű.)

2010-hez képest folyamatosan erősödött a Belügyminisztérium pozíciója is, részben az önkormányzati feladatok államosítása, részben a katasztrófavédelem és az ahhoz kapcsolható

feladatkörök koncentrálása miatt. (Így például a vízügy irányítása is új dimenziókat kapott a korábbi környezetvédelmi megközelítés helyett a katasztrófavédelem kapcsán ez a feladatkör is a Belügyminisztériumhoz került.) A belügy koordinálja a közfoglalkoztatást, együttműködve az önkormányzatokkal, hiszen a közmunka jelentőségének növekedésével ez az a többletfeladat kör, amit megkapott a települési autonóm közösség.

A legszélesebb feladatkört felölölő Emberi Erőforrás Minisztérium továbbra is egységes maradt, nem vált ki belőle sem a közoktatás, sem az egészségügy. Míg 2006-ban az akkor ellenzékben lévő mai kormánypárt élesen tiltakozott a miniszterhelyettesi pozíció ellen, négy év kormányzati munka után belátta, hogy a mamut minisztériumok esetében a gördülékeny vezetés érdekében szükség van azon államtitkár kijelölésére, aki a minisztert helyettesíti. (Ezt a funkciót a korábbi általános parlamenti államtitkár személyében találták meg.) Csak idő kérdése, amíg a miniszterelnök helyettesi pozícióhoz hasonlóan már a hivatalos kinevezésében is szerepeljen ez a miniszter helyettesi titulus, az adott államtitkárnál. A kormány létszáma a korábbi 8-9 főről immár 10-re gyarapodik, s a miniszter távollétében az említett miniszter helyettesek teljes jogú tagjai lesznek a kabinetnek. A miniszterelnököt követő első ember a közigazgatási szervezetben immár nem a közigazgatási és igazságügyi, hanem a miniszterelnökséget vezető miniszter lesz. A politikai helyettes továbbra is a nemzetpolitikáért felelős tárca nélküli miniszter marad.

A találgatások ellenére nem válik külön a költségvetésért felelős hivatal a Nemzetgazdasági Minisztériumon belül, és nem áll vissza a korábbi Pénzügyminisztérium sem. A változások elkerülik a honvédelmi tárcát.

Önkormányzati középszint változásai

Mint már említettük a megyei önkormányzatok feladatkörét részben a megyei kormányhivatal, részben az ágazati dekoncentrált szervezetek, és kis részben a megyei jogú városok vették át,

míg új feladatként a korábbi regionális és megyei fejlesztési tanácsok helyett a megyei önkormányzatok fő feladata lett a helyi területi fejlesztés koordinálása. Ennek megfelelően maradnak a 2010-ben immár csökkentett létszámú megyei politikai testületek a közgyűlések, s továbbra sem közvetlenül választják a megyei közgyűlési elnököket, akik az új törvényi szabályozás szerint immár nem lehetnek egyben a Parlament tagjai. Ezzel a korábbi állapotukhoz képest csökken a politikai súlyuk is.

Radikális változás egyedül az egyetlen kétszintű önkormányzati rendszeren belül a fővárosi, illetve a kerületi önkormányzatoknál történik. Az új fővárosi önkormányzati választási rendszeren belül immár a kerületi polgármesterek lesznek a fő döntéshozók. A kerületi választópolgár, azaz hogy helyben polgármestert választ, egyben megválasztja a fővárosi képviselőjét is. Akinek egyszerre kell a kerületi és a fővárosi érdekeket is képviselnie. Megmarad a fővárosi polgármester közvetlen választásának lehetősége is, de már nem ő állíthatja össze a csapatát, hiszen a töredékszavazatokból a kompenzációs listán 30 %-nál is kisebb arányban juthatnak be a vesztes polgármester jelöltek. A beterveztett törvényjavaslat szerint ugyanis a 23 kerület, és a főpolgármester mellett 9, pártok által jelölt polgármester kerülhet be az összesen 33 tagú fővárosi közgyűlésbe. Tekintettel arra, hogy az egyes kerületek lélekszáma között igen jelentős különbség van, ezért a módosító indítványokkal a kompenzációs listán bejutó képviselőket megpróbálták némiképp arányosabb módon kikalkulálni, hiszen a jelenlegi politikai állás szerint: a kisebb létszámú kerületekben az esélyes jobboldali polgármesterek mellett a vesztes ellenzéki jelölt kevesebb kompenzációs javaslatot vihetne a kiegészítő listára. Így ha a nagy létszámú kerületben mondjuk egy baloldali polgármester nyer, akkor a második jobboldali jelölt könnyebben kerülhet be a közgyűlésbe, s így kétszeresen is kedvez a rendszer annak a pártnak, amelyik inkább a kis létszámú kerületekben erős. (Ezt a korrekciót az Alkotmánybíróság megsemmisítette – a szerk.)

Az ellenzék már most súlyos alkotmányos agályokat vet fel az aránytalanság miatt, hiszen attól függ, hogy mennyit ér egy polgár szavaza-

ta, hogy melyik kerületben van bejelentve. Ezt a kérdést majd az Alkotmánybíróság fogja eldönteni, s ha az említett anomáliát valóban sikerül a kompenzációs listán kiegyensúlyozni, akkor az is elképzelhető, hogy alkotmányosnak találja azt a szisztémát is, amelyben a polgárok akarata nem arányosan érvényesül. (Többségi döntéssel az Alkotmánybíróság elfogadta, hogy főként kerületi polgármesterekből álljon a fővárosi közgyűlés – a szerk.)

Ennél súlyosabb probléma, hogy az új rendszer lényegében a kerületi polgármesterek bábjárát teszi a főpolgármestert, s így nem a fővárosnak lesznek kerületei, hanem a kerületeknek fővárosa. Ennél tisztább megoldást jelenthetne az is, ha a fővárosi feladatokat kivonnák az önkormányzatok hatásköréből, s csakúgy mint a megyéknél, csupán a fejlesztési ügyek koordinációja, illetve a főváros politikai képviselete maradna. Létre lehetne hozni a korábbi fővárosi közmunkák tanácsa mintájára egy Fővárosi Fejlesztési Tanácsot is, melyben az állam a delegáltjai révén immár teljes mértékben érvényesíthetné akaratát, miközben a területi önkormányzatok éppúgy működnek mint egy települési önkormányzat, jellegéből adódóan leginkább mint egy megyei jogú önkormányzat.

Ma egyedült a megyei önkormányzatok közgyűlési tagjait választják arányos rendszerben, bár korábban arra is voltak elképzelések, hogy ezen testületen belül külön képviseletet kapjanak a megyében lévő városok polgármesterei. (Úgy tűnik, hogy ez az elképzelés nem csak a technikai kivitelezés nehézségei miatt, hanem az elosztandó pénz súlya miatt sem elsőrendű. Ennek ellenére elképzelhető, hogy a későbbiek során akár a megyei önkormányzati rendszer is megváltozhat.)

A fővárosi szisztéma átalakítása az alaptörvény módosítását is igényli, de politikai jelentőségénél fogva mindenképpen kiemelt figyelmet kap a közeljövőben.

2014-től az összeférhetlenségi szabályok miatt sem a polgármesterek, sem a közgyűlési elnökök, sem a megyei kormányhivatalok, sem pedig a járási hivatalok vezetői nem lehetnek parlamenti képviselők. Ez egyrészt lehetőséget ad arra, hogy

ezen pozíciók közül az államigazgatásiak betöltői kevésbé politikusok legyenek, de arra is, hogy ezzel tulajdonképpen egy államigazgatási politikusi gárdát hozzanak létre, akik mintegy második vonalként állnának a parlamenti képviselők mögött. A főállású honatya illetve honanya politikai háttországát is jelentheti a választókerületében lévő polgármesteri kar, ugyanakkor el is lennének választva ettől a szférától, s így az erőforrásokhoz való közvetlen hozzájutástól. Mindez a központi kormányzat illetve a centrális erőterként működő kormányt adó pártszövetség vezetőinek hatalmát erősíti.

Területfejlesztési rendszer átalakulása

Az 1990-es évek második felétől kezdődően az európai uniós tervezési statisztikai rendszerhez igazodóan kiépültek a regionális fejlesztési ügynökségek. Ugyanakkor léteztek a megyei területfejlesztési tanácsok és az ehhez kapcsolódó munkaszervezetek is, ám a párhuzamosságok felszámolásának politikájában 2006-tól kezdődően ezek feladata egyre inkább kiüresedett és lényegében csak a monitoringra korlátozódott. 2010-től fordulat történt, és a regionális fejlesztési tanácsok helyébe nem is a megszűnő megyei területfejlesztési tanácsok, hanem a megyei önkormányzatok léptek. A korábbi kormányzat ugyanis sikertelenül próbált önkormányzati testületet kreálni a több megyéből összeállított régiók mellé. Az önkormányzati rendszerben csakúgy mint az államigazgatásban fennmaradt a megyei szerveződés, de az irányító szerep, a feladat- és hatáskörök zöme az államigazgatás, a kormány kezébe került.

A korábbi elképzelésekkel ellentétben a kistérségi szinten sem jöttek létre önkormányzatok, illetve azokhoz hasonló testületek, a kistérségi önszerveződések helyett az államigazgatási járasok lettek az új közigazgatási rendszer vezérhajói. (Sok esetben a korábban kialakult kistérségekkel szemben a járasok más területi elv szerint, illetve más székhellyel is működnek.) Összességében az új rendszer sokkal inkább hasonlít az 1990 előtti tanácsai rendszerhez, mint a rendszerváltás utáni önkormányzati szisztémához. Bizonyos szempontból még centralizáltabb is, hiszen kiiktattak olyan testületeket, amelyek az egypártrendszerben ugyan, de mégiscsak kontrollt jelentettek az ágazati szakigazgatási szervek felett.

A demokratikus berendezkedés egyedüli biztosítóka immár a többpártrendszer és az egyenlő esélyeket garantáló parlamenti illetve önkormányzati választási rendszer. Ez egyben elvi lehetőséget is ad arra, hogy a későbbiek során a jelenlegi erőteljes centralizáció enyhüljön, a demokratikus deficit csökkenjen és a közigazgatás, a helyi és a területi igazgatás a decentralizáció irányába visszabilenjen.

AGG ZOLTÁN

Jegyzetek

Zongor Gábor: Franciakulcs és svédcsavar : sommás vélemény a mai magyar önkormányzatokról; Európába megy a megye : „Európa igen, és a megye?” : előadások és hozzászólások a 2003. november 13-14-i pécsi konferencián / [szerk. Pálné Kovács Ilona] ; [megj. a Baranya Megyei Önkormányzat gondozásában].

Műhely

Idősbarát Önkormányzatok

Mitől lesz idősbarát egy önkormányzat? A kérdés megválaszolásához az „Idősbarát Önkormányzat” Díjban részesülő önkormányzatok pályázati anyagait vizsgáltam, dokumentum elemzéssel.

Az Idősbarát Önkormányzati Díjat az 58/2004 (VI.12.) ESZCSM-BM együttes rendelete (továbbiakban: rendelet) szabályozza. Az alapítók a Díj megalapításával azt a célt tűzték ki, hogy a díj járuljon hozzá a helyi szintű aktív önkormányzati időspolitika megerősítéséhez, ismerje el az önkormányzatok idősökért vállalt cselekvő felelősségét, valamint az idősügyi tevékenységek konkrét eredményeit.

A Díjat pályázat útján azok a helyi önkormányzatok nyerhetik el, amelyek:

- 1. ellátják mindazon feladatokat, amelyeket a jogszabály hatáskörükbe utal, és ezen felül
  - 2. megvalósítják a rendeletben meghatározott alábbi, általános követelményeket:
  - aktív tevékenységükkel – például pályázati lehetőségek kihasználásával – elősegítik az idősokorúak helyi szervezeteinek működését, illetve hozzájárulnak szabadidős programjaik megszervezéséhez,
  - példamutató együttműködést alakítanak ki az idősügyi területén tevékenységet folytató szervezetekkel, illetve személyekkel,
  - a helyi közösség életébe, közéletbe, illetve annak alakításába széleskörűen bevonják az idősokorú polgárokat, illetve szervezeteiket,
  - foglalkoztatási lehetőségek teremtésével ösztönzik, elősegítik az idősök meglévő képességeinek megőrzését, tudásuk, tapasztalataik hasznosulását életminőségük javítását
- az a), d) pontban meghatározottak megvalósításával kialakították a helyi idősbarát politika azon rendszerét, amely hosszú távon biztosítja e területen az eredményes működést.

A Díj odaítélésekor előnyt jelent:

- jó gyakorlatok bemutatása

- aktivitást igénylő megvalósult közösségi programok bemutatása
- a pályázó önkormányzat által elfogadott idősügyi önkormányzati stratégia
- új együttműködési formákat kereső idősügyi civil érdekérvényesítő szerveződések létrehozásának segítése.

A pályázat készítése során a pályázó önkormányzatnak be kell mutatnia a helyi idősügyi tevékenységek rendszerét, valamint az általános és előnyt jelentő szempontok érvényesülését.

A benyújtott pályázatból megismerhetőnek kell lenni, hogy milyen önkormányzási elvek, koncepciók állnak a helyi időspolitika háttérben, milyen célok határozzák meg az önkormányzati döntéshozatalt és döntésvégrehajtást. A meghozott döntések, pedig hogyan járulnak hozzá az idősök „jól-létéhez”. Hogy valósul meg az idősök-fiatalok közötti együttműködés, hogy valósul meg az idősök érdekében az információáramlás és párbeszéd.

A pályázó önkormányzatoknak tehát a pályázat készítése során be kell mutatniuk:

- az önkormányzatot;
- az általuk ellátott, idősök életét érintő kötelező ellátásokat, azok szervezési módját, az igénybevevők számát;
- az idősök életét érintő önként vállalt feladatokat, programokat;
- azokat az elveket, szempontokat, melyek alapvetően meghatározzák az idősügyiben az önkormányzati döntéshozást, döntések végrehajtását;
- az eddigi önkormányzati tevékenységeket idősügyiben;
- az elért eredmények és önkormányzati tevékenységek hatását az idősökre, a helyi társadalomra; valamint
- az önkormányzati idősügyi együttműködéseket.

A pályázat maximum 10 oldal terjedelmű lehet. Ahhoz csatolni kell az egyes szervezetekkel való együttműködési megállapodásokat, támogató nyilatkozatokat.

A pályázatban kezdetben még a 60 év feletiek, majd később a 65 év feletiek tekintendők időseknek. (Fontosnak tartom megjegyezni, hogy Széman Zsuzsa is arról ír egy tanulmányában¹, hogy az idősoros és nemzetközi összehasonlítást lehetővé tevő „60 év fölötti”, vagyis idős, illetve idősebb meghatározás „felfelé”, a „65 év és idősebb” meghatározásra módosult. Kiemeli továbbá, hogy ezzel párhuzamosan tovább élt a Habcsek-Pákozdi (2004) által tett „60 év fölötti” azaz időskorú népesség megjelölés is. Vagyis a statisztikák, nemzetközi szervezetek definíciója vagy a 60, vagy a 65 évet alkalmazta. Egy – többek között az idős népesség demográfiai jellemzőit taglaló – tanulmányban² ugyancsak megjelenik, hogy a társadalom tagjai az öregkor alsó határának nem a 60., hanem a 65. évet tekintik.)

Úgy véltem, hogy elegendő a pályázatokat elbíráló illetékes szakminisztérium felkeresése (tekintettel arra, hogy közpénz odaadományozásáról révén szó) a célból, hogy nyertes pályázatokat tanulmányozásra megkérhessem. Tévedtem. Az illetékes szakminisztérium rendelkezésemre bocsátotta ugyan a nyertes pályázatokat benyújtó önkormányzatok listáját azzal a megjegyzéssel, hogy az önkormányzatok felkeresése az én feladatom.

Interneten keresztül, az egyes önkormányzatok honlapjait megkeresve igyekeztem felkutatni azok e-mail címeit. Több-kevesebb sikerrel. Volt, ahol nem áll rendelkezésre e-mailen keresztül történő kapcsolattartási lehetőség, illetve több helyen nem elérhetőek az önkormányzatok a honlapon jelzett e-mail címen.

Az illetékes szakminisztériumtól kapott lista értelmében 2004 – 2013 közötti időszakban **65 önkormányzat** részesült „Idősbarát Önkormányzat” Díjban az alábbi megosztás szerint 2004-ben három; 2005-ben, 2006-ban, 2007-ben hat-hat; 2008-ban hét (melyből egy önkormányzat különdíjban részesült); 2009-ben, 2010-ben, 2011-ben, 2012-ben hat-hat; 2013-ban, pedig tizenhárom (ebből három önkormányzat részesült különdíj-

ban, négy önkormányzat megosztva, illetve két önkormányzat megosztott különdíjban) önkormányzat részesült a Díjban.

A Díjat nyert 65 önkormányzat közül:

- 20 községi önkormányzat (a díjat nyert önkormányzatok: 30, 77 %),
- 2 nagyközségi önkormányzat (3, 08 %);
- 16 városi önkormányzat (24, 62 %);
- 11 megyei jogú városi önkormányzat (16, 92 %);
- 4 megyei önkormányzat (6, 15%);
- 12 Budapest kerületi önkormányzat (18, 46 %).

A díjat nyert 65 megkeresett önkormányzat közül 18 önkormányzat reagált megkeresésemre. A válaszolási hajlandóság ebben az értelemben 27,69 százalék.

A 18 önkormányzathoz 2 önkormányzat válaszolt ugyan megkeresésemre, de érdemben, a pályázati anyagokat illetően nem tudott segítséget nyújtani. A Somogy Megyei Önkormányzattól, (mely 2005-ben részesült a Díjban), valamint Székesfehérvár Megyei Jogú Város Önkormányzattól (mely 2008-ban részesült a Díjban) kapott válasz értelmében a pályázatok az önkormányzatoknál sem elektronikusan, sem pedig papír alapon nem elérték. A Somogy Megyei Önkormányzat javasolta számomra felkeresni az illetékes minisztériumot a nyertes pályázati anyagokkal kapcsolatban.

Továbbá az első évben, 2004-ben díjat nyert Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzatánál ugyancsak nem áll rendelkezésre már a nyertes pályázat, de az önkormányzat illetékes szakembere rendelkezésemre bocsátotta a város idősügyi koncepcióját, annak felülvizsgálati anyagát, valamint a város idősügyi programját.

A 65 díjnyertes pályázatból fentiek értelmében 15-öt (23,08 %) tudtam tanulmányozni az alábbi megosztásban:

- 2005-ös évből: Budapest Főváros XIII. kerületi Önkormányzat
- 2006-ból: Hajdúböszörmény Város Önkormányzat, Jász – Nagykun - Szolnok Megyei Önkormányzat, Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzata
- 2007-ből: Budaörs Város Önkormányzat,

Makó Város Önkormányzata

- 2008-ból: Budapest XVIII. Kerület Pestszentlőrinc – Pestszentimre Önkormányzata
- 2009-ből: Tokaj Város Önkormányzata, Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzata
- 2010-ből: Budapest III. kerület Óbuda – Békásmegyér Önkormányzat, Nagykőrös Város Önkormányzat
- 2012-ből: Szolnok Megyei Jogú Város Önkormányzata
- 2013-ból: Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzata, Budapest I. Kerület Budavári Önkormányzat, Budapest Főváros VIII. Kerület Józsefvárosi Önkormányzat

A nyertes pályázatokat visszaküldő önkormányzatok közül:

- 1 megyei önkormányzat (a díjat nyert összesen 4 megyei önkormányzattól)
- 4 megyei jogú városi önkormányzat (a díjat nyert 11 megyei jogú városi önkormányzattól)
- 5 városi önkormányzat (a díjat nyert 16 városi önkormányzattól)
- 5 Budapest kerületi önkormányzat (a díjat nyert 12 Budapest kerületi önkormányzattól)

Sajnálatos tény, hogy a 22 községi (melyből 2 nagyközségi) önkormányzat közül egyetlen egy sem küldte meg számomra nyertes pályázati anyagát!

A Díjat kapott önkormányzatok pályázati anyagainak összehasonlítását megkönnyítette az a tény, hogy a pályázati anyagok összeállítása minden esetben azonos – fentiekben részletezett - szempontok mentén kell, hogy történjen.

Fontos, hogy az egyes önkormányzatok törvényben előírt kötelező feladatellátásukkal mennyi idős embert, milyen minőségben érnek el, ugyanakkor az egyes pályázati anyagok elemzésekor különös hangsúllyal szemléltem a kötelező feladatokon felüli, önként vállalt önkormányzati aktivitást azzal a szándékkal, hogy mindazon „jó gyakorlatokat” összegyűjthessem (további saját javaslatokkal kiegészítve), melyek valóban példaértékűen szólítják meg az idős embereket és melyek más önkormányzatok számára is adaptálhatók, követendőek lehetnének.

„Idősbarát Önkormányzat” Díjban részesült önkormányzatok összehasonlító elemzése

Az elemzés elkészítését felsorolásszerűen, az általam a pályázatokból leglényegesebbnek ítélt tényezőket (idősek aránya a lakosságon belül; legfontosabb problémák, szükségletek; a kötelezően ellátott, illetve önként vállalt feladatok illetve az azokat igénybevevő idősök száma; az önkormányzat idősügyi alapelvei, stratégiája; az elért eredmények, önkormányzati tevékenységek hatása az idősekre) **szempontokat, elemeket kiemelve, röviden, az áttekinthetőségre törekedve végeztem.**

Az „Idősbarát Önkormányzat” Díjban részesült önkormányzatok összehasonlító elemzéséből leszűrő tapasztalatok, főbb megállapítások:

Az idősök szociális helyzetére, életkörülményire, egészségi állapotára jelentős hatással van a korábban végzett munka jellege, valamint lakáskörülményeik.

Minden önkormányzat esetében hangsúlyosak a pénzületi és természetbeli ellátások. Számos esetben ezen ellátási formák a napi létfenntartáshoz járulnak hozzá.

Az egyes idős gondozást végző intézmények alapítvány(ok)tól kapott támogatása nem egy esetben a tárgyi eszközök javítására, fejlesztésére fordítódik.

Az önkormányzatok fejlesztési irányai az alábbiakban mutatkoznak meg: akadálymentesítés, illetve annak továbbfolytatása; ágazatok közötti együttműködés.

A tárgyi eszközök beszerzése, idősök részére szervezett programok lebonyolítása tekintetében egyes helyeken fontos szerepe van az intézményi alapítványoknak.

Pozitívnak értékelem az idősügyi szervezetek képviselőinek jelenlétét az önkormányzatokban (idősügyi szervezetek részére ingyenes helyiség rendelkezésre bocsátása, rezsiköltségek átvállalása) elsősorban véleményezési jogkörrel.

Pozitív és követendő lenne Idősügyi referens alkalmazása (mint például Nagykőrös Város Önkormányzatánál, illetve Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzatánál) az egyes megyei, illetve városi önkormányzatoknál (akinek

feladata lenne a szociális alap-, és szakellátó intézményekkel, civil szervezetekkel, történelmi egyházakkal való kapcsolattartás). Az időügyi referensnek részt kellene vennie az önkormányzati döntéseket megelőző döntés előkészítési folyamatokban, így az illetékes bizottság munkájában. Véleményem szerint munkájáról éves beszámoló keretében az önkormányzat rendszeresen pontos képet kapna a megye területén működő ellátások, szervezetek, intézmények civil szervezetek problémáiról, fejlesztési igényekről, az elmúlt évben végzett munka jellegéről. Az Időügyi referensnek tehát első sorban koordináló szakmai szerepet szánok. A megyei időügyi referensek pedig szakmai kapcsolatban lennének az országos Időügyi referenssel, aki továbbítaná az idősokkal kapcsolatos lehető legszélesebb körű, ugyanakkor helyzetéből adódóan speciális szakmai kérdéseket az illetékes Minisztérium felé. Tekintettel a világban, Európában és a Magyarországon lezajló társadalmi előregedési folyamatokra, az abból adódó problémákra az Időügy (általam már másutt is kiemelt) tudatos, rendszerbe foglalt megjelenése és kommunikációja ezáltal is biztosítva lenne. Az időügyi referens tudatosan „kapcsolná be” és építené a minőségirányítást működtető intézményekre, azok mérési eredményeire.

Az idősök érdekében tevékenységet végző civil szervezetekkel valamennyi önkormányzat gyümölcsöző kapcsolatot ápol.

Az önkormányzatok többsége különös hangsúlyt fektet a prevencióra, a különböző egészségügyi szűrésekre, felvilágosító előadások, ezzel összefüggően pedig sport napok, sport programok szervezésére.

Meglátásom szerint fontos lenne a még otthonukban élő idős személyek rendszeres kérdőíves felmérése az egyes szociális alap-, illetve szakosított ellátások fejlesztési szükségességéhez és irányainak meghatározásához kapcsolódóan. Ehhez kapcsolódóan emelem ki a Budapest XVIII. kerület Pestszentlőrinc-Pestszentimre Önkormányzata által tett azon kijelentést, mely szerint: a legnehezebb feladat azon szakemberek megtalálása, akik „mint az önkormányzat szemei” felmérik az igényeket és képesek tovább adni a feladatokat.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy az időügyi cselekvéseknek, aktivitásoknak, elsősorban azok minőségének az egyes megyéket tekintve közelíteniük kellene egymáshoz.

Fontos szerep hárul az önkormányzati képviselőkre, polgármesterekre a tekintetben, hogy egy-egy települést, településrészt, városrészt, várost, megyét hogyan „szólít meg”. Itt elsősorban a tisztségviselők aktivitására gondolok (elérhetőség telefonon, e-mailben, fogadóórák, közmeghallgatás, fórumok stb. keretében)

Igen fontos és kiemelendő gesztus az idősökről való megemlékezés fajtája és minősége: 90 éven felüliek, „kerek évfordulások” megköszöntése, házassági évfordulókról való megemlékezés (ezüst, arany, gyémántlakodalm), Idősök Világnapja, Idősök hete, illetve hónapja (október) programsorozat.

Általam példaértékűnek (átveendőnek) tartott kezdeményezések összefoglaló áttekintése:

Békés esetében kiemelendőnek tartom a „köz-célú munkával az idősökért” programját, mely alatt kisebb házkörű munkák elvégzésében való segítséget értik.

Hajdúböszörményben kiemelendő kezdeményezésnek tartom az Időügyi Tanács és a Máté-Pipó Segítő Bt. közötti együttműködést. A Bt. alacsony szolgáltatási áraival elsősorban a kisnyugdíjasok körében vállal kisebb házkörű munkákat, javításokat.

Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzata az idősellátásban dolgozó szakemberek megbecsüléseként 2000-ben kiváló szociális munkás kitüntetést alapított, melyet minden évben egy közösség, illetve egy személy részére oszt ki.

Kiemelendőnek tartom Jász-Nagykun-Szolnok Megyében a Megyei Könyvtár idősök érdekében végzett aktivitását (rendszeresen szervezett internetes tanfolyamok, idősök részvétele a helyismereti kutatómunkában, hagyományörzésben)

Az országos „Idősbarát Önkormányzat” Díj mintájára egyes megyéken belüli „Idősbarát Önkormányzat” meghirdetése, díjazása és elismerése (Jász – Nagykun – Szolnok Megyei Önkormányzat)

Idősbarát önkormányzati szemlélet kialakításához ajánlások meg fogalmazása a települési önkormányzatok számára (Jász – Nagykun – Szolnok Megyei Önkormányzat).

Néhány önkormányzat (Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzata) kiemelte az önkéntesség jelenlétét, szerepét, jelentőségét, igényét (például Szolnok Megyei Jogú Város Önkormányzata). Az idősök ellátását végző intézmények esetében fontos szerepe lenne az egyes képzőintézményekkel való együttműködési megállapodások megkötése. Önkéntes centrumot véleményem szerint minden városban be lehetne indítani építve az idősekre gyermekfelügyelet, főzés, gyermek óvodába, iskolába kísérése, közös játszás stb. tekintetében)

Időügyi Alap létrehozása az önkormányzatok esetében ugyancsak megfontolandó lenne (lásd Jász – Nagykun – Szolnok Megyei Önkormányzat).

Azt is kiemelendőnek tartom (mint például Budaörs Város Önkormányzata, valamint Budapest XVIII. kerület Pestszentlőrinc-Pestszentimre Önkormányzata), ha egy önkormányzat kinyilvánítja, hogy **nyitott** minden idősüggyet érintő, élet-színvonalat javító kezdeményezésre.

Pozitívnak tartom Szolnok Megyei Jogú Város esetében, hogy csatlakozott a „Covenant of Mayors” (Age Platform Europe) által kezdeményezett mozgalomhoz, mely célja az idős-barát környezetet teremtő európai városok egyesítése.

Makó Város Önkormányzata is figyelembe veszi más városok innovatív gyakorlatait.

Idősek által kedvezményesen igénybe vehető szolgáltatások kialakítása (kedvezményekre jogosító klubkártya) Budapest XVIII. kerület Pestszentlőrinc-Pestszentimre Önkormányzata (2008)

Zalaegerszeg Megyei Jogú Város tekintetében pozitív példa az intézményekben élő idősök napi aktivitásának fenntartása érdekében, hogy a helyi főiskolás gyógytornász hallgatók gyakorlatuk keretében látogatják az intézményeket. Illetve fontos annak ténye is, hogy a város rangos, idősellátással foglalkozó konferenciának adott otthont.

Meglátásom szerint az egyes, elsősorban nagyobb (városi, megyei) önkormányzatok szociális, egészségügyi, kulturális feladatainak ellátásakor, illetve megszervezésekor, az egyes együttműködési formákban rejlő erőforrások hatékony kiaknázásakor rendkívül fontos szerepe van az önkormányzat **koordinációs képességének, együttműködésre, partnerségre való hajlandóságuknak**. Itt kiemelném Jász-Nagykun-Szolnok megyét, aki ugyan közvetett feladatellátással, de remek koordinálással tevékenykedik az idősök érdekében (pl. Megyei Könyvtár tevékenység). Az egyes feladatok ellátásakor fontos szerepet tulajdonítok az önkormányzatokon tisztséget, egyes pozíciókat betöltők személyiségi kvalitásainak, az általuk képviselt értékeknek, személyes elhivatottságnak.

Az általam fentebb már részletezett időügyi referens szerepkörének „elterjedésének” nagy jelentőséget tulajdonítok.

Az önkormányzati együttműködések kialakításakor fontos szempontként kellene jelen lennie az egymástól való kölcsönös tanulásra való hajlamnak, a példaértékűségekre való törekvésnek, az újszerűség-, és kreativitás iránti hajlandóságnak.

Az egyes önkormányzati döntéshozási folyamatokat megelőzően minden esetben építeni kellene kérdőíves felmérések eredményeire, az önkormányzatokkal az idősök érdekében együttműködő szervezetek véleményeinek, javaslatainak begyűjtésére, azok feldolgozására. Véleményem szerint így valósulhat meg az idősök érdekeit és szükségleteit szem előtt tartott hatékony együttműködés és partnerség.

Ehhez azonban szükség van a területet – az idős gondozást tekintve – átfogó szakminisztérium hathatós, ugyancsak példás koordinálási képességére, a problémák, igények, szükségletek iránti érzékenységre és ismeretere, továbbá az egyes fejlesztési tervek elkészítése előtt az ország minden területéről a terület jellemzőinek begyűjtésére. Ehhez azonban nélkülözhetetlen az idős-ellátás, idős gondozás iránt elkötelezett és annak minden szegmensét ismerő és az érdekeket hatékonyan képviselni tudó szakemberekre.

Fontosnak tartom az „Idősbarát Önkormányzat” Díjat nyert önkormányzatok két évenkénti utókövetését azzal a szándékkal, hogy megmaradtak, illetve bővültek – e az idősök számára biztosított feladatok, szolgáltatások, programok. Fontos tartanám továbbá az önkormányzat lakosságszáma alapján, sávosan kategorizálni a pályázati kiírást, az egyenlőtlenségek elkerülése végett. Hiszen hogy is lehet egy megyei jogú város idősellátási rendszerét, az időseket érintő programokat, az ellátásukra szakosodott szervezeteket összehasonlítani egy községi önkormányzat adott esetben valóban kiemelendő, példaértékű tevékenységével.

ZÁROL EVELIN

Felhasznált irodalom

Széman Zsuzsa: Ki az idős? Az öregedés különböző szempontjai. Esély 2008/3.pp: 3-15.

Spéder Zsolt (szerk.), Bálint Lajos, Földházi Erzsébet, Gödri Irén, Kovács Katalin, Makay Zsuzsanna, Monostori Judit, Murinkó Livia, Pongrácz Tiborné (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet): Demográfiai jövőkép. Magyarország demográfiai jövőjét meghatározó tényezők alakulásának áttekintése és értékelése a fenntarthatóság szempontjából. Budapest, 2011. május

Budapest Főváros XIII. kerületi Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2005.

Hajdúböszörmény Város Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2006.

Jász – Nagykun - Szolnok Megyei Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2006.

Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2006.

Budaörs Város Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2007.

Makó Város Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2007.

Budapest XVIII. Kerület Pestszentlőrinc – Pestszentimre Önkormányzata „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2008.

Tokaj Város Önkormányzata,

Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2009.

Budapest III. kerület Óbuda – Békásmegyer Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2010.

Nagykőrös Város Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2010.

Szolnok Megyei Jogú Város Önkormányzata „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2012.

Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Önkormányzata „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2013.

Budapest I. Kerület Budavári Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2013.

Budapest Főváros VIII. Kerület Józsefvárosi Önkormányzat „Idősbarát Önkormányzat” Pályázati Anyaga 2013.

Jegyzetek

1. Széman Zsuzsa: Ki az idős? Az öregedés különböző szempontjai. Esély 2008/3.pp: 3-15.

2. Spéder Zsolt (szerk.), Bálint Lajos, Földházi Erzsébet, Gödri Irén, Kovács Katalin, Makay Zsuzsanna, Monostori Judit, Murinkó Livia, Pongrácz Tiborné (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet): Demográfiai jövőkép. Magyarország demográfiai jövőjét meghatározó tényezők alakulásának áttekintése és értékelése a fenntarthatóság szempontjából. Budapest, 2011. május pp:86-105

Recenzió

„Táj változó fényben”¹

Tudományos vagy szakmai oldalról biztosan élénk vita bontakozna ki, ha meg akarnánk egzakt módon fogalmazni, hogy mit is érhetünk a mai Magyarország esetében vidék kifejezés alatt. Abban a kérdésben valószínűleg már közel sem lenne heves eszmecsere, hogy az elmúlt 25 év legnagyobb vesztesei a vidéken a kistelepülések és aprófalvak, ahol az életlehetőségek beszűkülése mára katasztrofális helyzetet teremtett. Egy vidéki kistelepülésen élő számára (legyen az a Dél-Dunántúlon, vagy éppen észak-keleten), ha csak nem választja az elvándorlást, gyakorlatilag nem sok életkilátás vár. A munkalehetőségek hiánya, a demográfiai problémák, a közbiztonság gondjai és egyéb gazdasági-társadalmi tényezők egy totálisan értékvesztett állapotot hoztak létre számos területén az országnak.

E folyamatnak csak néhány állomását emelem ki az alábbiakban.

A termelőszövetkezetek erőszakos kialakításával és a nagyüzemi gazdálkodás dominánssá válásával gyors ütemben csökkent a mezőgazdaság munkaerőigénye és ezzel együtt a falvak népességmegtartó képessége. Csak az 1960-as években 615 ezer fővel csökkent az agrárágazat keresőinek száma. Mindennek következtében, ebben az időszakban közel 600 ezer fős vándorlási veszteséget könyvelhettek el a falvaink. (Beluszky - Sikos 2007)

Az elköltözött emberek zöme az ipari szektorban helyezkedett el, hiszen az 1950-es évektől nagyarányú iparosítás vette kezdetét. Kezdetben Budapest és néhány kiválasztott „szocialista” város fejlesztése indult meg, később már több vidéki nagyváros is a beruházások célpontja lett. A gazdasági reformok (1968) után pedig a megyeközpontok is preferált települések lettek e szempontból. Ezekkel a folyamatokkal szemben a falvak mindvégig hátrányban maradtak. Ám meg kell említeni, hogy az 1960-as évek második felétől a falvak és a városok jövedelmi, életminőségi

különbségei csökkenni kezdtek, mely nagyrészt a háztáji gazdálkodás előretörésének volt betudható. A vidéki iparosítás is megemelte a lakosság jövedelemszintjét, valamint személygépkocsi lassú elterjedése a falvakban hozzájárult a munkavállalási lehetőségek bővüléséhez, ami szintén az életszínvonal emelkedését eredményezte. (Andorka 1996)

Ebben az időszakban indult meg az ún. településkörzetesítés is, amely eltérő hatást gyakorolt a vidéki térségekre. 1980-ra a húsz évvel korábbi tanácsai székhelyek 47%-a maradt csak meg pozíciójában (Beluszky - Sikos 2007). Az aprófalvas vidékek zöme így az 1970-es évek végére a hátrányos helyzetű területek közé került. Számos olyan település jött létre, amely semmilyen, az önálló falusi élethez szükséges intézménnyel, szervezettel nem rendelkezett, helyi településirányítás is megszűnt; az infrastrukturális befektetések is nagyrészt elkerülték a falvakat. Így szinte természetes volt, hogy a még helyben maradt fiatalok, iskolázottabbak elhagyták e térségeket, településeket.

A rendszerváltozást követően sok esetben az addig fejlődő, életképes (kis)települések fejlődési pályája is megtört. A városok és falvak fejlettségbeli különbségei még jobban megnövekedtek. A gazdaság egésze, az állami tulajdonon alapuló tervgazdálkodási rendszerből hirtelen a piacgazdaság kapitalista viszonyai között találta magát, ahol már a magánszektor volt az uralkodó. Ez az átalakulás leginkább a nagyobb városokban haladt előre, ahol megvolt a képesség arra, hogy az új folyamatok kihívásaihoz könnyebben alkalmazkodjanak. Azokban a térségekben, ahol az átmenet negatív következményekkel járt alapvetően három tényező határozta meg a gazdasági visszaesés mértékét (Illés 2009):

- az adott térség gazdasági szerkezetében mennyire voltak jelen az ún. válságágazatok (bányászat, kohászat, gépgyártás, stb.) és a

mezőgazdaság

- az értékesítés terén a szovjet és keleti piacok aránya milyen arányú volt
- a helyi ipari üzemek, gyáregységek helye a nagyvállalati rendszerben: mennyire volt tovább fejleszthető illetve értékesíthető.

Az átmenet vesztesének nagy általánosságban a vidék tekinthető. De e rurális tereken belül is lehatárolhatóak olyan térségek, melyek a globalizáció kihívásaira semmilyen választ nem voltak képesek adni, így a korábbiak mellé további jelentős hátrányokat halmoztak fel.

Számos településen, ahol a szövetkezet felbomlása után nem maradt munkaadói réteg, az önkormányzat lett a legfontosabb munkaadói bázis, illetve a szociális segélyek révén a legfontosabb jövedelemforrás. A kistelepülések önállósodása révén megindulhatott fejlesztésük, számos infrastrukturális beruházást hajtottak végre az 1990-es években, ám ezek hatása szinte csak a lakókörülmények jobbá tételét szolgálták. A munkaerő-piacra nem tudtak hatást gyakorolni, így a helyiek jövedelmi viszonyait sem változtatták meg. (Illés 2009) Mindez (és még sok más tényező) eredményezte a bevezető gondolatok során felvázolt kihívásokkal telített állapotot.

Az Úton lévő falvak e társadalmi folyamatokra kíván reagálni.

A 2000-es évektől kezdődően több kistelepülésen ismerték fel annak fontosságát, hogy a munkaerőpiac problémáira nemzeti szintű megoldások hiányában, csak a lokális erőforrások mozgósításával, a helyi gazdaságfejlesztés eszköztárával lehet és kell választ adni. Ebből kifolyólag ezek a helyi gazdasági programok elsősorban a meglévő vagy egykor létezett mezőgazdasági adottságokra alapulnak és egyéb támogatási formák becsatornázásával kínálnak munka- és életlehetőséget a helyben élőknek.

A kötet rövid tanulmányokon keresztül nyolc hazai kistelepülést mutat be a Dél-Dunántúlról és Észak-Kelet-Magyarországról: Gilvánfa, Gyulaj, Kisvejeke, Göncruszka, Besence, Hernádszentandrás, Cigánd, Nagyrozvágy.

Az egyes esetbemutatók részletes tárgyalására itt nincs mód, de meg kell említeni, hogy komplex szemlélettel, nem csak a különböző

foglalkoztatási, termelési programok kerülnek tárgyalásra, hanem az ezeket kiegészítő közösségfejlesztési, életminőség-javítást szolgáló aspektusok is. Így az ormánsági Gilvánfa esetében a szociális építkezés eredményeit ismerhetjük meg, a tolnai Gyulajon a szociális munkáról és a képzési programokról kapunk tájékoztatást, a hegyközi Göncruszka kapcsán pedig az iskolai oktatás fontossága is előtérbe kerül. Ezek az elemek mind a vidékfejlesztés összetett kihívásairól tanúskodnak.

Az első fejezetben Dr. Németh Nándor ad helyzetképet a kistelepülések általános problémáiról. Az elemzés lényegre törően mutatja be azt, hogy valójában mekkora problémával kell szembenéznünk, ha a magyar vidéki társadalom helyzetét akarjuk megérteni. „...mintegy 400 olyan település van az országnak, ahol a fennmaradáshoz szükséges gazdasági és/vagy társadalmi alapok szinte teljes mértékben hiányoznak, és további legalább 400 településen vannak ezekkel az alapokkal jelentős gondok. Vagyis végső soron akár ezer olyan településről is beszélhetünk Magyarországon, ahol a lakosok normál megélhetése a helyi erőforrások oldaláról vagy egyáltalán nem biztosított, vagy jelentős hiányokat szenved a rendszer.”(7.p)

A kötet elsősorban ismeretterjesztő jelleggel született, bár korábbi tudományos munkák, kutatások, elemzések eredményeinek feldolgozására alapul. Ebből kifolyólag tudományos értéke csak korlátozott. A szerzők célja ugyanakkor nem is ez volt, hanem egy olyan kötet létrehozása, amely könnyen kezelhetően és értelmezhetően ad tájékoztatást az eredményekről, amit polgármesterek, fejlesztési szakemberek, laikus érdeklődők is szívesen és az információkat hasznosítva forgathatnak.

A kiadvány rendkívül igényes kialakítású. Az információkat számos fénykép színesíti. Némely esetben az illusztrációk már kicsit túlzóak is: az érdemi tartalomnak, az írott szövegnek több helyet, nagyobb szerepet is lehetett volna engedni. Mindez vélhetően a tájékoztató-ismeretterjesztő jellegből ered. A szöveg jól átláthatósága, tördelése mindezt elősegíti.

Az ismeretterjesztő jelleg ellenére a kiadvány csatlakozik azon munkák sorába, amely a problémák és helyzetfeltárás mellett, az elmúlt években egyre inkább a magyar vidéken elindult pozitív változásokra, megoldási stratégiákra irányítják a figyelmet és adnak a kistélepuslési eredményekről tudományos értelmezést, valamint a vidéken élők lehetőségeiről látteletet. (pl.: Kovács – Váradí 2013, Nagyné – Landau 2006, Németh 2011, Váradí 2008). Öröndetes, hogy mindezzel párhuzamosan a saját figyelme is egyre többször fordul e helyi jó gyakorlatok irányába is, nem elhallgatva a mögöttük rejlő konfliktusokat és problémákat.²

„*Táj változó fényben*”: A kistélepuslési fejlesztési jó gyakorlatok és programok bemutatásával széles körben is ismertté válhat, hogy számos kistélepuslés tenni próbál helyzetének javítása érdekében. Mindezzel a problémák nem oldódnak meg, csak más világitásban tekinthetünk rá a magyar társadalom egyik legnagyobb kihívására. Mint ahogy a kiadvány bevezetőjében is áll: „*Körülbelül 1,5-2 millió olyan emberről van szó, akik kívül vannak a helyi vidékfejlesztési kereteken. Vannak sikerek és működőképesnek bizonyult eszközök, de ezek még nem feltétlenül adaptálódtak, nem érhetők el mindenhol. Fel tudunk sorolni körülbelül kéttucatnyi falut, ahol elindult valamilyen helyi, rendszerszintű és fenntarthatónak szánt rehabilitáció, de ezek szomszédjában a nyomor csak tovább mélyül.*”

A kistélepusléseken elindult folyamatok feldolgozására, rögzítésére a mainál nagyobb tudományos és közéleti figyelmet lenne érdemes szentelni, ha meg akarjuk érteni a jelenlegi állapotokat és a jövőt közösen kívánjuk megtervezni. Az eddigi kutatási és értékelési eredmények minden érdemük dacára csak pontszerűek, egy globális helyzetképet nagyon nehéz lenne ma kialakítani. E helyzeten az Úton lévő falvakhoz hasonló kiadványok nem tudnak változtatni; szerepük fontos, de korlátozott.

(Décse Zsuzsa – Lackó László – Németh Nándor – Sej Gábor Leó: Úton lévő falvak; Magyar Máltai Szeretszolgálat, Budapest 2013. 70 p.)

Irodalom:

Andorka Rudolf (1996): Gazdasági, társadalmi változások a mai magyar falvakban. A Falu. 11. évf. 4.sz.

Beluszky Pál – Sikos T. Tamás (2007): Változó falvaink. Magyarország az ezredfordulón. MTA, Budapest.

Illés Iván (2009): Területfejlesztés Magyarországon a XX. században. Miskolc.

Kovács Katalin - Váradí Mónika Mária (szerk.) (2013): Hátrányban vidéken. Argumentum Kiadó, Budapest.

Nagyné Varga Ilona – Landau Edit (szerk.) (2006): Szociális földprogram modellek. Szolnok.

Németh Nándor (szerk.) (2011) Helyi gazdaságfejlesztési programok vizsgálata. MTA-KTI, Budapest.

Váradí Mónika Mária (szerk.) (2008): Kistélepuslések lépéskényszerben. Új Mandátum Kiadó, Budapest.

Jegyzetek

1. Szelényi Károly Balatonról írt munkájának címe.

2. pl: <http://www.origo.hu/itthon/20130726-kismagyarorszag-riport-kisvejk-falubol-akajszibarack-foldek-kozeperol.html>; <http://www.origo.hu/itthon/20131122-onellatas-a-falvakcelja-az-ertekteremto-kozmunkaprogramokkal.html?sec-top>; <http://nol.hu/belfold/eperrel-esszel-es-hittel-1460035>

Közlemény

**COMITATUS Társadalomkutató Egyesület
Közhasznúsági jelentés 2013.**

A COMITATUS Társadalomkutató Egyesület a 2013. évben is az alapító okiratban meghatározott közhasznú, cél szerinti tevékenységek alapján végezte munkáját. 2013-as évben a COMITATUS Egyesület elsődleges, közhasznú tevékenysége, a tudományos kutatások publikálása, valamint a COMITATUS Önkormányzati Szemle c. folyóirat megjelentetése volt.

A COMITATUS Egyesület közhasznúsági beszámolójának 2013. évi mérlege (az adatok ezer forintban értendők):

Követelés	218
Pénzeszköz	21
Eszközök összesen:	239
 Saját tőke:	 239
Források összesen:	239

Bevételeinkről

Az Egyesület 2013. évi alap-, illetve közhasznú tevékenység bevételeinek jelentős része a folyóirat előfizetési díj-, és értékesítési bevételéből (252 ezer forint), valamint egyéb jogi- és magánszemélyektől kapott támogatásból (200 ezer forint); kisebb részben tagdíjból, továbbá minimális kamatbevételből származott.

Kiadásainkról:

Kiadásaink legfőbb tétele a folyóirat előállítási költsége: a nyomdai munka 147 ezer forintba került (2 szám nyomdaköltségét a Comitatus Alapítvány, a különszámét magánszemély vállalta), ehhez kapcsolódnak a megjelentetés költségei: így a kiadói költségek (postafiók, telefon- és internet 43 ezer forint), és a folyóirat postai terjesztési költsége 75 ezer forint (4 alkalom, ebből 2 bővített és 1 különszám). Az Egyesület korábbi részmunkaidős alkalmazottja után az ezévre áthúzódó adó (a korábbi nevén tb-járulékok) összege 55 ezer forint. Az éves bankköltség 39 ezer forint volt.

Az egyesület vezetősége és a szerkesztőség továbbra is ingyenesen végezte tevékenységét. Számláinkat határidőre egyenlítettük ki.

Az év folyamán köztartozásunk nem keletkezett.

Társasági adó befizetési kötelezettségünk nem volt.

Ezen jelentés alapján szolgáló Beszámolót az egyesület vezetősége elfogadta.

Veszprém, 2014. május